

İBADETİN SESSİZ TANIKLARI

VAKIF HALILAR

(ANKARA VAKIF ESERLERİ MÜZESİNDEN ÖRNEKLERLE)

SUZAN ARPAÇ BAYRAKTAROĞLU

Ankara - 2022

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI- 149

İbadetin Sessiz Tanıkları Vakıf Halılar

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Burhan ERSOY

Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

Yayın Sorumlusu

Mevlüt ÇAM

Editör

Mehmet KURTOĞLU

Yazar

Suzan ARPAÇ BAYRAKTAROĞLU

Tashih

Hasan DEMİRTAŞ

Fotoğraflar

Suzan Bayraktaroğlu
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Sertifika No:

51368

ISBN

978-975-17-5181-2

Birinci Basım

1000 Adet

Grafik Tasarım

ASE Tanıtım
www.asetanitim.com

Basım Yeri

Semih Ofset
www.semihofset.com.tr
Mayıs - 2022

Adres

Vakıflar Genel Müdürlüğü
Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı
Atatürk Bulvarı No: 10 Ulus Altındağ/Ankara
Tlf: 0 312 509 60 00- Faks: 0 312 324 47 22
Mail: vakiflaryayin@vgm.gov.tr
Web: www.vgm.gov.tr

ANKARA- 2022

*Başta kendi kızları olmak üzere, birçok kız çocuğunun okumasını
ve meslek sahibi olmasını sağlayan rahmetli babam
Abdullah Arpaç'a armağan ediyorum.*

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	7
SUNUŞ	9
ÖNSÖZ.....	II
GİRİŞ	13
1. HALININ KISA TARİHÇESİ	15
2. VAKIF SİSTEMİ VE CAMİ HALILARI	19
3. ANKARA VAKIF ESERLERİ MÜZESİ KOLEKSİYONUNDAN SEÇİLENLER İŞİĞİNDA HALININ TARİHSEL YOLCULUĞU	25
3.1. Selçuklu Halısı	25
3.2. Örgülü Sekizgen Madalyon Motifli Halılar.....	27
3.3. Sekizgen Girintili Mihraplı Seccade.....	31
3.4. Uşak Halıları ve Halı Seccadeleri	33
3.5. Transilvanya Tipi Halı Seccade	50
3.6. Gördes Halıları	52
3.7. Kula Halıları.....	64
3.8. Lâdik Halıları.....	71
3.9. Milas Halıları	78
3.10. Çanakkale Halıları	108
3.11. Bergama Halıları	126
3.12. Karakeçili Halısı	137
3.13. Dazkırı Halıları.....	138
3.14. Beypazarı - Sivrihisar Halıları.....	140
3.15. Kırşehir Halıları	152
3.16. Mucur Halıları.....	166
3.17. Sivas Halıları.....	172
3.18. Gümüşhane – Bayburt Halıları	186
3.19. Doğu Anadolu Halıları	190
3.20. Güneydoğu Anadolu Halıları.....	203

3.21. Kafkas ve Kafkas Etkili Halılar	207
3.22. Osman Hamdi Bey'in Tablolarında Görülen Halılar	216
3.23. Manzaralı Halılar	221
3.24. Kuşlu Halılar	226
3.25. Post Motifli Halılar	229
3.26. Cami Tasvirli Halılar	233
3.27. Tablo Halılar	238
4. SONUÇ	241
KAYNAKÇA	253
EKLER	257
DİZİN	263
SÖZLÜK	267
RESİM LİSTESİ	269

TAKDİM

Vakıfların hayır, hasenat ve akar boyutu olduğu gibi bir de kültür ve sanat boyutu vardır ki bu devamlı gözden kaçırılmıştır. Hemen hemen Cumhuriyetimizin ilk yıllarından başlayarak yayımlanmış olduğu kitap ve dergiler vasıtasıyla Vakıflar Genel Müdürlüğümüz kültür ve sanat hayatımızda büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Özellikle vakıf müze ve arşivlerindeki kıymetli yazma eserler, tarihe ışık tutan muhtevaları ile yapılan hizmetin önem ve değerini ortaya koyan şahitler gibidir. Yayımladığı eserlerde tarz ve içerik kalitesini en üstte tutarak yayıncılığı vakıf kültürünü ve ruhunu yaşatmak için etkin bir araca dönüştüren Vakıflar Genel Müdürlüğümüz böylelikle kadim medeniyetimizin asırların içinden süzülüp gelen bilgi ve tecrübelerini kayıt altına almakta, onları muhafaza ederek geleceğe ulaşmasının teminatı olmaktadır.

Değerli Okur,

Elinde tutmuş olduğun “İbadetin Sessiz Tanıkları Vakıf Halılar” adlı kitap, vakıf fikrine de hayat veren manevi değerlerimizden ilhamını alan sanat ve estetik anlayışıyla, el emeği ve alın terinde biçim bulan kültür varlıklarımızı konu edinmektedir. Camilerimizin zarafeti mimariden malzemeye, ışıktan motif ve işlemlere kadar doğal ve insan elinde şekillenmiş unsurların bir bütünüdür. Her ayrıntısında bu bütünün uyumuna özen gösterilmiştir. Halılar da bu hususta istisna değildir. Bilakis Türk halısının dünyanın en önemli zanaat ürünlerinden biri ve sanat eseri olarak kabul edilmesi onları başlı başına özgün ve özel bir konuma taşımaktadır. Dolayısıyla bu eserden hareketle halılar üzerinden bir kültür ve medeniyet okuması da yapılabilir. Vakıf müzelerinde ve envanterinde bulunan vakıf camilerine ait tarihi halıların tanıtıldığı, sanat ve estetik boyutunun öne çıkarıldığı bu eser yıllar süren araştırmalar ve incelemeler sonucu kaleme alınmıştır. Yazarımızın konuya dair bilgi ve hâkimiyeti, halılarımızın Türk kültürünün dünya çapındaki bir marka değeri olduğu gerçeğine rağmen bu sahada yayınlanmış fazla kaynak eserin bulunmaması “İbadetin Sessiz Tanıkları Vakıf Halılar” kitabımızı daha da önemli kılmaktadır. Bu çalışma akademisyenler

için bir başvuru kaynağı olduğu kadar araştırmacılar için de bir kılavuz niteliğindedir. Vakıflar Genel Müdürlüğümüz böylesi bir eseri yayınlayarak kültür hayatımıza yeni bir zenginlik katmıştır.

Başta “İbadetin Sessiz Tanıkları Vakıf Halılar” kitabını kaleme alan Sayın Suzan Bayraktaroğlu olmak üzere, eserimizin yayına hazırlanmasında ve okuyucusuyla buluşmasında emeği geçen herkese teşekkür ediyor, hayırlı olmasını diliyorum.

Mehmet Nuri ERSOY

T.C. Kültür ve Turizm Bakanı

SUNUŞ

Genel Müdürlüğümüz cami, han, hamam, medrese, çeşme vs. taşınmaz kültür varlıkları; seccade, halı, sancak, saat ve el yazma kitaplarıyla taşınır kültür varlıkları ile eşsiz sanat eserlerine sahiptir. Bu taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları vakıfların medeniyet bağlamında durduğu yerin büyüklüğünü göstermektedir. Zira kültür ve medeniyetin oluşmasında önemli bir yeri bulunan sanat ve estetiğin kendini en güzel gösterdiği yer hiç kuşkusuz camilerdir. Selçuklu mimarisinde estetik ve güzelliğin yansıdığı Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi ve Osmanlı mimarisindeki sanat ve estetiğin doruk noktasına ulaştığı Selimiye, Süleymaniye camilerini burada anmadan geçmek mümkün değildir. Ecdadımız camilerin dışı kadar içinin de güzelliğine önem vermiş, duvarlarını Hüsn Hat ile, yerlerini de estetik halılarla süslemiştir. Bu bağlamda halılarımız kültürel zenginliğimizin bir parçasıdır.

Elinizde tutmuş olduğunuz “İbadetin Sesiz Tanıkları Vakıf Halılar” kitabı, vakıf kültür ve medeniyetinin boyutunu göstermesi bakımından giriş niteliğindedir. Zira Vakıflar Genel Müdürlüğümüz öylesine zengin tarihi halılara sahiptir ki, onların tümünü burada anlatmak mümkün değildir. Ancak Genel Müdürlüğümüz emekli müze müdürü Suzan Bayraktaroğlu’nun uzun yıllar yapmış olduğu araştırmalar ve titiz çalışmalar sonucunda kaleme almış olduğu bu kıymetli eser alanında büyük bir boşluğu dolduracaktır. Ayrıca vakıf halılarının görseller ışığında detaylarıyla anlatıldığı bu eser içerden bir bakışla yazılmıştır.

Halılar üzerine genel bilgilerin yer aldığı eserde Selçuklu ve Osmanlı devrine ait halılara yer verilmiştir. Geleneksel sanatlarımız içinde icat ettiğimiz halı Türklere aittir. Yüzyıllar boyunca Türklerle gelişip yayılan ve Türklere özgü tek sanat dalı düğümlü halılardır. Ve bu bağlamda halı Türklerin dünyaya bir armağanıdır. Evlerimizin içini döşeyen, camilerimizi süsleyen doğumdan ölüme kadar hayatımızın içindedir. Diğer bir deyişle beşikten mezara kadar hayatımızda halı vardır. Genç kızlarımızın çeyizi, halkımızın ibadetinde yüz sürdüğü, dokuyup camilere bağışlayıp hayır kazandığı, vakıf ruhunu yansıttığı bir sanat, bir ibadet aracıdır. Eğer camilere halı bağışlanmasaydı ve bu halılar vakıf anlayışıyla korunmamış

olsaydı bugün Türkiye ve dünya müzelerini süsleyen binlerce halı kilim olmayacaktı. Bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü çok zengin halı koleksiyonuna sahiptir. Bu zenginliğin vakıf koleksiyonundaki halılar üzerinden kronolojik bir sırayla tanıtımı yapılmış, tarihsel gelişimine yer verilmiştir. Kitapta bugüne kadar bilinmeyen birçok halı örneği anlatılmıştır. Görseller ve halılardan ayrıntıların yer aldığı eserde Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'ndeki halılardan bir çok örneğe yer verilmiştir..

Bu kitapta tanıtılan bir Selçuklu devri halı parçası, dünyada çok az sayıda bulunan Selçuklu halılarına yeni bir katkıdır. Sekizgen girintili mihraba sahip, 17. Yüzyıla ait ünik bir seccadenin benzeri, ülkemizde başka hiç bir müzede bulunmamakta ve ilk kez bu kitapta yer almaktadır. Ülkemizde çok az sayıda bulunan 17. Yüzyıl Transilvanya tipi bir seccade ilk kez bu kitapta tanıtılmaktadır. Ayrıca çok zengin halı üretimi yapılan Uşak yöresinden 16-17. Yüzyıllar arasına tarihlenen seçkin örnekler ilk kez bu kitapta yer almaktadır. Ülkemizin geniş coğrafyasında dokunan ve daha önce yayınlanan kitaplarda yer almayan, özellikle Dazkırı, Sivrihisar, Beypazarı, Sivas, Şarkışla, Elazığ, Gümüşhane, Bayburt gibi Orta ve Doğu Anadolu bölgelerine ait halılar, detaylı yöreleri tespit edilerek ilk kez bu kitapta tanıtılmaktadır. Bu kitapta hemen hemen her yöreden birkaç halı tanıtıldığından, tüm Anadolu halıları hakkında bir bilgiye sahip olmak mümkün olacaktır. Bu anlamda tam bir halı ders kitabı, genç araştırmacılar için temel bilgiler içeren bir halı el kitabıdır.

“İbadetin Sessiz Tanıkları Vakıf Halılar” kitabı aynı zamanda vakıf kültür tarihine bir not düşmedir. Büyük emeklerle kitabı kaleme alan Suzan Bayraktaroğlu başta olmak üzere, yayın kurulumuza ve kitabın yayınında emeği geçenlere teşekkür ederim.

Burhan ERSOY

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Vakıflar Genel Müdürü

ÖNSÖZ

Gelenekli sanatlarımız içinde, icadı tamamen Türklere ait olan, Türklerle gelişip Türklerle yayılan, başka bir kültürün katkısı olmayan tek sanat dalı düğümlü halılardır. Halı, Türk insanının doğumundan ölümüne kadar hayatının bir parçası olmuştur. Kişi doğduğunda halıdan yapılmış bir beşiğe yatırılmış, ölünce de halıya sarılarak son yolculuğuna uğurlanmıştır. Çadırdan saraya varıncaya kadar Türk evinin temel eşyaları olan yer yaygısı, sedir örtüsü, yastık, minder, seccade hep halıdan yapılmıştır.

Türk geleneklerine göre bir genç kız çeyizi için iki halı dokur. Ölümlük denilen bu halılar hem kendisi hem de müstakbel eşi içindir. Öldüklerinde bu halılara sarılarak camiye götürülecek ve sonrasında halı camiye serilecektir. Öte yandan Müslüman Türk insanı gerek evinde gerek camide kullanılmak üzere, kaynağını İslamiyet'ten alan seccadeler dokumuş ve camilere bağışlamışlardır.

Halılar camilere, hayır hizmetinde bulunmak ve üzerlerinde namaz kılınıp ibadet edilirken oluşacak sevaptan nasiplenmek umuduyla bağışlanmışlardır.

Bağışlar bir gelenek olarak yüzyıllardır devam ettiği için eskiden camilerde halılar üst üste serilirdi. Tokat Ali Paşa Camii, Divriği Ulu Camii, Harput Sare Hatun Camii gibi bazı büyük camiler halk arasında “yedi kat halı döşeli” diye bilinirlerdi. Halıları incelemek ve tasnif etmek için camiye girdiğimde, yürürken ayağımın altında kaç kat halı serili olduğunu bilirdim. Hatta yazacağım belgeleri, diz çöküp yere oturur, hem dinlenir hem yazardım. Fakat son yıllarda camilerde el dokuması küçük halılar toplanarak yerine makine işi, duvardan duvara tek tip halılar serildiği için, o yumuşak zemin yerine ince ve sert bir zemine basmakta, ayrıca karanlık ve soğuk renklerle camilerin o sıcak havasını kaybettiğini üzülerek görmekteyim. Öte yandan camilere tek tip makine halısı sermek, ata yadigârı el dokuması geleneksel halıcılığımızın yok olmasına, Anadolu insanının ekmek kapılarından birinin kapanmasına sebep olmaktadır.

Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde bulunan halılar, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde halı uzmanı olarak göreve başlamamdan sonra bizzat tarafımdan Anadolu'daki birçok cami gezilerek yerinde tespit edilmiş ve toplanmış halılardır. Bunlar önce uzun süre durduğu depoya getirilmiş, burada fotoğrafları çekilip envanterleri yapılmıştır. Böylece karışma riski kalmamış, hepsinin hangi camiden ve hangi tarihte geldiği kaydedilmiştir. Bu kitabın ilk çalışmaları, halılar henüz depoda iken başlamış, bir yandan da bir müze kurulması için çabalanmıştır. Nihayet 2007 yılında Ankara Vakıf Eserleri Müzesi kurulmuş ve halılar bir müzeye kavuşmuştur. Müzenin küratörü ve kurucu müdürü olarak sergilenecek halı ve kilimlerin seçimi ve sergi tasarımı tarafımdan yapılmıştır. Halıların ardından ikinci kitap olarak da kilim ve diğer düz dokuma yaygıların yayınlanması için çalışmalarımız sürmektedir.

Bu kitabın yazılması için bana sürekli telkinlerde bulunan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün eski genel müdürlerine, kitabın son düzenlemelerinin yapılarak yayına hazırlanmasında yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı Yayın Müdürlüğü personeli Araştırmacı Sayın Hasan Demirtaş'a ve Yayın Müdürü Sayın Mehmet Kurtoğlu'na en samimi duygularla teşekkür ederim. Kitabın basılmasındaki destekleri için Kültür ve Tescil Daire Başkanı Sayın Mevlüt Çam'a, Genel Müdür Yardımcısı Sayın Rifat Türker'e ve Vakıflar Genel Müdürü Sayın Burhan Ersoy'a şükranlarımı sunarım. Kitabın hazırlanması sürecinde her türlü yardımcım ve destekçim olan eşim Sayın Hasan Basri Bayraktaroğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca dizgi ve baskı işlemlerini büyük bir sabır, anlayış ve titizlikle yürüten sayın M. Edip Erdoğan'a ve sayın Miraç Çakır şahsında Semih Ofset'e içtenlikle teşekkür ederim.

Suzan ARPAÇ BAYRAKTAROĞLU

Sanat Tarihçisi-Halı Uzmanı

GİRİŞ

Bu kitapta, Türk Halı Sanatının zengin örneklerinin günümüze kadar yaşatılmasında ve çok zengin bir koleksiyonun oluşmasında, cami halılarının ve vakıf sisteminin önemini belirtmesi ve vakıf koleksiyonundaki halılar üzerinden kronolojik bir sırayla Türk Halı Sanatının tarihsel gelişimi anlatılarak, Türk halılarının zenginliğini ortaya koyan hiç bilinmeyen örneklerin tanıtılması amaçlanmaktadır.

Burada tanıtılan halılar Ankara Vakıf Eserleri Müzesi koleksiyonunda bulunan halılar ile daha önce Ankara'da kayıtlı iken bir sebeple İstanbul Halı Müzesine konulmuş halılar içerisinden seçilmiştir. Diğer vakıf müze ve koleksiyonlarında bulunan halılar bu kitaba alınmamıştır.

Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nin halı koleksiyonu, Anadolu'nun geniş coğrafyasına dağılmış yüzlerce vakıf camisinde bulunan binlerce halının incelenmesi sonucu, bunlar arasından seçilenlerden oluşmaktadır. Coğrafyanın geniş olması, seçilen halılarda da büyük bir çeşitliliğe sebep olmuştur. Bu nedenle bu kitapta hemen hemen her yöreden birkaç halı tanıtıldığından, tüm Anadolu halıları hakkında bir bilgiye sahip olmak mümkün olacaktır. Bu anlamda tam bir halı ders kitabı, genç araştırmacılar için temel bilgiler içeren bir halı el kitabıdır. Bu kitapta mümkün olduğu kadar çok sayıda fotoğraf yayınlamaya çalışılmış, ancak yine de bir sınır koyulmuştur.

Anadolu'da camilerde çalışma yaparken görülmüştür ki, Edirne Eski Camii, Divriği Ulu Camii, Elazığ Harput Sare Hatun Camii, Kastamonu Nasrullah Camii, Isparta Uluborlu Alaaddin Camii, Sivas Şarkışla Büyük Camii gibi bazı camiler, tek başına bir müze oluşturacak kadar çok değerli halı ve kilime sahiptirler. Nitekim İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'nin koleksiyonunun büyük çoğunluğunu

Divriği Ulu Camii'nden getirilen halılar oluşturmaktadır. Bazı yörelerimiz de toplam olarak birkaç müzeyi donatacak kadar halı ve kilime sahiptir. Örneğin Muğla, Aydın, Çanakkale, Kütahya, Afyon, Eskişehir, Ankara, Tokat il ve ilçeleri ile Muğla'nın Milas, Eskişehir'in Sivrihisar, Ankara'nın Kalecik ve Beypazarı, Tokat'ın Zile ilçesi başlı başına çok sayıda kıymetli halı ve kilimlere sahip olup, bu yörelerden toplanan halı ve kilimler Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nin koleksiyonunu oluşturmuşlardır. Bu yüzden bu sayılan yörelere kitapta biraz fazla yer ayrılmıştır.

Bu kitap, genel Türk Halı Sanatı tarihini detaylarıyla anlatan bir kitap değildir. Çünkü bu konuda çok değerli, sanat tarihinin duayen isimleri Prof. Dr. Oktay Aslanapa, Prof. Dr. Şerare Yetkin gibi hocalarımız tarafından yazılmış kitaplar vardır.¹ Tekrar böyle bir tarihçe yazmak yerine, kısa bir şekilde özet yaparak, bunun üzerine yeni bulunan halıları tanıtmamızın daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Mevcut yayınlar, ülkemizde ve dünyada, müze ve koleksiyonlarda bulunan halılar üzerinden Türk Halı Sanatını anlatmaktadırlar. Bunlar da başlangıçtan Klasik Osmanlı Dönemi sonuna kadar Batı ve Orta Anadolu'nun bazı halı üretim merkezleri ile bilhassa Osmanlı sarayı tarafından desteklenen ve kontrol edilen klasik Uşak ve çevresi dokumalarını tanıtan kitaplardır. Daha sonraki döneme ve özellikle Doğu Anadolu yöresine ait halılar ise ya sadece isim verilerek ya da çok kısa değinilerek anlatılmaktadır. Bu yayınlar, hep aynı halılar üzerinden yorumlar yaparak bir yerde birbirlerini tekrar etmektedirler. Bu yüzden biz bu çalışmamızda genel kronolojiye bağlı kalarak, müzedeki en erken tarihli halıdan başlayarak, daha çok 16. yüzyıl ve daha sonraya tarihlenen, Anadolu'da geleneksel desen ve renklerle dokunan, yöresel özellikler gösteren halıları anlatmayı amaçladık. Bunu yaparken de örneklerimizi Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde bulunan halılarla sınırlı tuttuk. Bizim çalışmamızın önemi birçok halının ilk kez tanıtılıyor olmasıdır.

Bu kitapta, ele alınan yöreler hakkında genel bilgiler verilmiştir. Çok detaya inilmemiştir. Geniş araştırma yapmak isteyenler için her konu ile ilgili bibliyografya verilmiştir.

¹ Türk Halı Sanatı tarihi hakkında daha detaylı bilgi edinmek için bkz.: Şerare Yetkin, *Türk Halı Sanatı*, T. İş Bankası Yayını, Ankara: 1991; Oktay Aslanapa, *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul: 2005.

1. HALININ KISA TARİHÇESİ

Halı, ilk kez Orta Asya'da Türklerin yaşadığı bölgelerde ortaya çıkmış ve Türk tarihinin akışı içinde şekillenmiştir. Halıya dokuma sanatı içinde esas karakterini veren düğüm tekniğidir. Bu tekniğin bulunuşu, göçebe bir kavmin daha kalın ve ısıtıcı bir zemin bulmak isteğinden kaynaklanmıştır. Türkler, Orta Asya steplerinde yaşarken çevrelerinde bulunan hayvan postlarından esinlenerek, koyunlarından elde ettikleri yün parçalarını, basit olarak bildikleri enine ve boyuna ipler arasına düğümleyerek düğümlü halıyı keşfetmişlerdir. Daha sonra bu yün parçaları kısa kesilerek ve çeşitli renklere boyanarak, zamanla desen fikri oluşmuş ve yüzyıllar içerisinde gelişimini sürdürmüştür.

Bilinen en eski halı Altaylar'da Pazırık Kurganları'nda bulunan ve M.Ö. 5-3. yüzyıllara tarihlenen *Pazırık Halısı*'dir.² Türklerin yaşadığı bölgelerde ortaya çıkan halının tarihi, Türklerle bağlı olarak gelişmiştir. Büyük Selçuklularla önce İslam âlemine daha sonra bütün dünyaya yayılmıştır. Halı, dünya medeniyetine Türklerin bir armağanıdır.

Türklerin Anadolu'ya gelmesinden sonra ise halı sanatında düzenli ve sürekli bir gelişme olmuştur. Büyük Selçuklulardan günümüze gelen bir örnek bulunmamaktadır. Anadolu

² Nejat Diyarbakırlı, "Pazırık Halısı", *Türk Dünyası Araştırmaları, Türk Halıları Özel Sayısı*, (1984), s. 1; E. Fuat Tekçe, *Pazırık Altaylardan Bir Halının Öyküsü*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1993, s. 19; Aslanapa, *Türk Halı*, s. 16; Yetkin, *Türk Halı*, s. 2.

Selçuklularından kalan Konya ve Beyşehir halıları ise günümüzde dünya halı sanatının en önemli örnekleri olup yirminci yüzyıla kadar gelişen halı sanatının temelini oluşturur. 13. yüzyıl Anadolu Selçuklu halıları büyük taban halıları olup zemin desenleri küçük geometrik motiflerden oluşmuştur. Bunların en önemli özelliği, kalın kenar bordürlerindeki iri kufi hatlı yazılardır. İri ve uzun harflerin uçları üçgen şeklinde sonuçlanmaktadır. Günümüzde varlığı bilinen çok az sayıdaki Anadolu Selçuklu halıları Konya Alaaddin Camisi'nde, Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nde ve Fustat'ta (Eski Kahire) bulunmuşlardır. Konya ve Beyşehir'de bulunanlar Konya Etnografya Müzesi ve İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndedirler. Fustat'ta bulunan halı parçaları ise İsveç müzelerinde ve özel koleksiyonlardadır. Daha sonra, Divriği Ulu Camisi'nde bulunan ve İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'nde sergilenen iki halının da Selçuklu Dönemine ait olduğu anlaşılmıştır.³

1990'lı yıllarda Tibet'te bulunan halılarla, halı tarihinde büyük bir gelişme olmuştur. Anadolu Selçuklularının geometrik örnekle, kûfi bordürlü halıların yanında, hayvan figürlü halılar da yaptıkları çok yakın tarihte anlaşılmıştır. Özel koleksiyonlarda bulunan bu hayvan figürlü halıların, yapılan testlerle 13. yüzyılda dokundukları anlaşılmıştır. Kullanılan yünün cinsi, dokuma tekniği ve renkleri bakımından Anadolu Selçuklu halıları ile aynı özellikleri göstermektedirler.⁴

Anadolu Selçukluları ile başlayan ve Beylikler Devrinde de devam eden halılarda ise iri, stilize hayvan figürleri görülür. 13-14. yüzyıllarda görülen hayvan figürlü halılardan günümüzde az sayıda örnek bulunmaktadır.⁵ Bu halılarda da zemin kare veya dikdörtgen bölümlere ayrılmakta içlerine simetrik olarak stilize hayvan figürleri yerleştirilmektedir. Kenar bordürlerinde ise yine kûfi hatlı yazılar görülür.

3 Suzan Bayraktaroğlu, "Halı Sanatı", *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Uygarlığı*, II, Haz., Z. Kenan Bilici, Ali Uzay Peker, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 2006, s. 555, 557, 559; Suzan Bayraktaroğlu-Serpil Özçelik, *Halı Müzesi ile Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar Müzesi Kataloğu*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, 2007, s.2.

4 Oktay Aslanapa, "Türk Halı Sanatının Tarihi Gelişmesi", *Ariş*, 3 (Aralık 1997), s. 22; Aslanapa, *Türk Halı*, s. 103.

5 Aslanapa, *Türk Halı*, s. 65; Yetkin, *Türk Halı*, s. 19; Suzan Bayraktaroğlu, "Hayvan Figürlü Anadolu Halıları", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7, (2009), s.40.

15. yüzyılda Erken Devir Osmanlı Halıları görülmeye başlar.⁶ Dört grupta incelenir. Bunlar büyük boyutlu halılardır. Zeminlerinde kendi içerisinde gelişen geometrik motifler bulunur. 15 ve 16. yüzyılda Avrupalı ressamılar tarafından tablolarında sıklıkla resmedilmiştir. Batı Anadolu'da Uşak ve çevresinde dokunurlar.

16. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun en parlak dönemidir. Bu yüzyılda halı sanatı da en parlak devrini yaşamıştır. İstanbul ve Bursa'daki saray atölyelerinde ipek ve çok kaliteli yünden saray halıları ve saray seccadeleri dokunmuştur. Ayrıca yine 16. yüzyılda madalyonlu, yıldızlı Uşak halıları dokunmaya başlanmıştır. Uşak halıları, Çin bulutlu, kuşlu Uşak halıları gibi çeşitlenmelerle ve bunlardan geliştirilen modellerle günümüze kadar dokunmaya devam etmiştir.⁷

Madalyonlu Uşak halılarında desen, ortada büyük bir madalyonla kenarlarda yarım veya çeyrek madalyonlardan veya madalyonların çeşitli şekilde sıralanmasından meydana gelir; halının ortası daima tam bir madalyonla belirtilmiştir. Yıldızlı Uşak halılarında, zeminde, madalyon şeklinde iri yıldız motifleri görülür. Bunlarda merkez belirtilmez, ortalarda bulunan yıldızlar tam, kenar ve köşelerde bulunanlar yarım ve çeyrek madalyon şeklindedir. Bu iki tipten madalyonlu Uşak halıları daha önemlidir ve on metre uzunluğa kadar yapılanlar vardır. Yıldızlı Uşak halıları ise orta büyüklüktedir.

Öte yandan 16. yüzyılda Bergama halıları görülmeye başlanır. Bunlar geometrik motifli büyük halılar ile seccade şeklinde küçük halılardır.

Türk Halı Sanatı içerisinde seccadeler önemli bir yer tutarlar. Üzerinde namaz kılmak amacıyla dokunan mihrap desenli seccadeler, halı sanatına kutsal bir anlam da vermekte, bu niyetle geleneksel olarak hemen hemen her evde dokunmakta ve bulundurulmaktadır. İlk kez 14-15. yüzyılda saf seccade olarak görülürler. Saf seccadelerde birden fazla kişinin saf tutarak namaz kılması amacıyla,

6 Yetkin, *Türk Halı*, s. 35; Aslanapa, *Türk Halı*, s. 107; Bekir Deniz, *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yayıları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000, s.28.

7 Yetkin, *Türk Halı*, s.88.

yan yana mihrap motifleri dokunmuştur. Erken örneklerin bordürlerinde Selçuklu geleneğini devam ettiren kûfi yazıdan gelişen bir desen vardır.

15. yüzyıl sonunda farklı bir mihrap motifine sahip seccadeler görülür. Örnekleri çok az kalmış olan bu seccadelerde mihrap motifinin ayak kısmı mihrap içine doğru sekizgen şeklinde bir girinti yapar. Bu sekizgen girinti, sembolik olarak mihraba girişi anlatır.⁸ Bazı İtalyan ressamlarının tarihli tablolarında görülür.

Tek mihraplı seccadeler 15-16. yüzyıldan bu yana dokunmakla beraber, mevcut örnekler 17. yüzyıldan geriye gitmemektedir. Gördes, Kula, Milas, Lâdik, Kırşehir, Mucur, Avanos, Sivas seccadeleri, özgün renk ve desenleriyle ayrı birer varlık göstermekte, geleneksel karakterlerini günümüzde de devam ettirmektedirler.⁹

16. yüzyıldan 19. yüzyılın sonuna kadar, dokunduğu yerin adıyla anılan seccade ve taban halıları görülür. Bunlar, Anadolu'nun halı dokumacılığında ne kadar zengin olduğunu gösteren örneklerdir. Çanakkale, Bergama, Uşak, Gördes, Kula, Milas, Lâdik, Konya, Kayseri, Taşpınar, Niğde, Avanos, Kırşehir, Mucur, Sivas ve Doğu Anadolu'da birçok yörede yüzyıllardır halı dokunmaktadır. Bu yörelerde dokunan seccade ve taban halılarının desen, renk ve teknik özellikleri, birbirleriyle olan ortak ve farklı yönleri, yüzyıllar içerisindeki gelişimleri, bu kitapta örneklerle ele alınarak açıklanmaktadır.

⁸ Aslanapa, *Türk Halı*, s. 220.

⁹ Suzan Bayraktaroğlu, "Seccade", *Erdem Halı Özel Sayısı 1*, (Ekim 1999), s. 57, 59.

2. VAKIF SİSTEMİ VE CAMİ HALILARI

Eğer camiler olmasaydı, eğer insanlarda hayır yapma arzusu ve camilere halı bağışlama geleneği olmasaydı ve eğer bu halılar vakıf anlayışı ile camilerde korunmasaydı; bugün Türkiye ve dünya müzelerini süsleyen binlerce halı kilim olmayacaktı. Ve bizler halı kilimin milattan önceki yıllarda keşfedilmiş bir eşya olduğunu anlayamayacaktık. Halı kilimin yüzyıllar içerisindeki seyrini ve gelişimini izleyemeyecektik. Hangi yörede hangi desenler dokunmuş, hangi renkler kullanılmış, çözemeyecektik. Ve halı ve kilimin binlerce yıl devam eden bir kültürün ürünü olduğunu anlayamayacaktık. Çünkü insanların günlük ihtiyaçları için edindikleri halı kilimler evlerinde kullanılarak eskiyecek ve atılacaklardı. Yani hiçbir zaman halı birikmeyecekti. Koleksiyonlar oluşmayacaktı.

Camiye verilen halı kilim ise lime lime olana kadar kullanılacak ve eskimeden atmaya kimse cesaret edemeyecekti. Her bağışta halı üstüne halı serilecekti.

Bir halı veya kilim camiye bağışlandıktan sonra o camiye ait olur ve bir daha o camiden çıkarılması düşünülemezdi. İşte bu yüzden camilerimizde yüzlerce yıl öncesine ait halılar birikmiş ve bugün dünyanın en büyük halı koleksiyonu oluşmuştur. Günümüzde on binlerce haliya sahip olmamız ancak insanların hayır işlemek arzusu ile yaptığı bağışlar sayesinde ve kendiliğinden oluşmuştur. Bu halılar camilere bağışlandıkları için artık vakıf olmuşlar ve vakıf anlayışı ile camilerde korunmuşlardır. İbadet etmeye camiye gelenlerin kullanması için verilmiş olduklarından artık bir sahibi yoktur. Hiç kimsenindir ama cami içinde herkesindir.

O kutsal mekân içerisinde yumuşacık ve sıcacık yünleriyle insanların içini ısıtan halıların üzerinde beş vakit namaz kılınır, diz çökülür, dualar edilir. Kul tanrısıyla buluşur. Halı, bu buluşmanın sessiz tanığıdır.

İslam dininin ibadet mekânları olan cami ve mescitleri yaptıranlar ile cami çevresinde yaşayanlar, içerisinde kullanılacak olan tefriş malzemesini de bağışlarlar. Üzerinde

namaz kılmak için halı ve kilimler, aydınlanmak için kandil, kandil yağı ve şamdanlar, üzerinde Kur'an-ı Kerim okumak için rahleler, güzel koku için buhurdanlar, cami duvarlarını süsleyen dini içerikli hat levhalar bağışlanmış eşyalardır.

Öte yandan günümüzde azalsa bile Anadolu'da hala yaşatılan bir gelenek vardır. Ölen kişi bir halı veya kilime sarılarak camiye getirilir. Defin işlemi yapıldıktan sonra bu halı veya kilim camiye serilir. Ölümlük halı denilen bu halılar genç kızlar tarafından kendisi ve müstakbel eşinin cenazesi için bir çift dokunup çeyiz olarak götürülür. Evlenince bu bir çift halı kullanılmaz, zamanı gelene kadar sandıkta bekletilir.

Camilere eşya bağışlamak tamamen dini duygularla yapılan bir harekettir. Üzerinde namaz kılınırken oluşan sevaptan, halıyı bağışlayanın da nasipleneceği umulmaktadır. Bu duygularla camilere eşyalar bağışlanırlar.

Bağışlardan oluşan bu koleksiyon vakıf koleksiyonudur.¹⁰ Temeli İslam inancına dayanan, insanlara yardım etmek, hayır hizmetlerinde bulunmak üzere, tamamen hür iradeleriyle, kendi şahsi mal varlıklarından, başkalarının kullanımına vermek olan vakfetmek niyetiyle bağışlanan eşyaların birikerek zamanla antika özelliği kazanmalarıyla oluşmuştur. İnancın zamanla gelenek halini alması ve gelişmesi nedeniyle de çığ gibi büyümüştür.

Vakıf koleksiyonu Türk ve İslam kültürünün ürünlerinin toplandığı en büyük koleksiyondur. Türkiye'deki müzelerde bulunun arkeolojik eserler dışındaki tarih ve sanat tarihi bilimlerinin konularına giren eserlerin hemen hemen tamamına yakını vakıf koleksiyonundan intikal etmiş eserlerdir. Birçok büyük müzenin var oluş sebebi bu koleksiyondur. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Ankara Etnografya Müzesi, Konya Mevlâna Müzesi, İstanbul Vakıflar Halı Müzesi, İstanbul Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar Müzesi, Ankara Vakıf Eserleri Müzesi gibi.

Cami ve mescitleri yaptıranlar veya o cami çevresinde yaşayanların, cami içerisinde kullanılacak olan tefriş

¹⁰ Suzan Bayraktaroğlu, "Gelenek ve İnancıyla Oluşan Koleksiyon", *14th International Congress of Turkish Art*, Editor: Frederic Hitzel, Paris: Paris College de France, 2013, s. 153.

malzemesini de bağışladıklarını gösteren çok sayıda vakfiye, tezkere, ferman gibi belgeler arşivlerimizde bulunmaktadır.

İstanbul Ayasofya Camii ve Edirne Eski Cami'nin eskiyen halılarının değiştirilmesi konusunda Evkaf Nazırının tezkeresi mevcuttur.¹¹

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi (VGMA) 338 numaralı defterin 50. sayfasında kayıtlı H. 1197 / M. 1783 tarihli belgede Edirne'deki Cami-i Atık ile İstanbul'daki diğer bazı Vakıf eserlerdeki halıların yenilenmesi amacıyla Uşak halısı sipariş edildiği görülmektedir. (Belge ve transkripsiyonu için bkz.: Ek 1):

Sadeleştirmesi:

Uşak kadısı ve voyvodasına¹² hüküm ki,

Seçkin ve padişaha yakın kişilerin medar-ı iftihar, meliklerin ve sultanların güvendiği, güçlü, seçkin kişi, fiilen Dârüssa'âde ağası olup halen Mekke ve Medine Vakıflarının Nazırı olan Hacı Cevher Ağa (yüceliği daim olsun) Divan-ı Hümayuna arz gönderip Nazırlığımız denetiminde bulunan vakıflardan İstanbul'da Büyük Ayasofya ve Edirne şehir merkezinde bulunan merhum Sultan Beyazıd Han-ı Veli (II. Beyazıd) vakfından Cami-i Atık adıyla bilinen parlak mabedin halıları zamanla eskimiş, yenilenmeye muhtaç olup ve bunlardan başka daha önce, İstanbul'da Allah'ın kaza ve takdiriyle çıkan yangında yanan Mekke ve Medine Vakıflarına bağlı bazı güzel camiler, mektepler, güzel mescidler ve diğer

11 Suzan Bayraktaroğlu, "Uşak Carpets Belonging To Old Mosque (Eski Camii) In Edirne And The Sultan's Decree For Their Purchase", *15th ICTA International Congress of Turkish Art*, Editörs: Michele Bernardini, Alessandro Taddei, Michael Douglas Sheridan, Università di Napoli "L'Orientale", Ankara: 2018, s. 137.

12 Voyvoda: Reis, subaşı, ağa gibi muhtelif mânalara gelen bir tâbirdir. Buğdan Voyvodası, Galata Voyvodası bu kabildendir. Voyvoda İslavca bir kelimedir. Ağa, reis manasına gelir. Voyvodalık Osmanlılarda Hicri onbirinci (Miladi onyedinci) asırda başlamıştır. Eyalet valileri ve sancak mutasarrıfları uhdelere tevcih olunan eyalet ve sancakların mülhak kazalarına daireleri gediklerinden veyahut halkın isteğiyle yerlilerin ileri gelenlerinden birini voyvoda tayin ederlerdi. Bu voyvodalara merkezce mukataat hazinesi kaleminden evamir-i şerife verilirdi. Vazife gittikçe tevessü ve taammüm ederek sonraları bunlar kaza kaymakamlığı vazifesiyle de muvazzaf olmuşlardır. Timar ve zeamet usulü câri olan yerlerde voyvodalar yalnız mukataat ve havas kısmının varidatını cibayet ve Tanzimat'a kadar devam etmişlerdir. Bu itibarla voyvoda tahsil memuru demektir. Bkz.: Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul: 1993, "Voyvoda" maddesi, s.598.

hayratlar için dahi çok sanatsal halıların hazırlanması ve temini gerekli olup şimdi ise İstanbul'da yeterli miktarda halı bulunmamakta yine Haremeyn Vakıfları Mukataalarının gelirlerinden Uşak yöresinden satın alınması veya tedarik edilmesi gerekli olan halıların alındığına dair haber verilmesi bu kere Haremeyn Vakıfları tarafından bu husus için tayin olunan Saray-ı Atik baltacılarından Hacı Halil (Allah onun değerini ve şansını yüceltsin) hala o dönemdeki Uşak Voyvodasının bilgileri dahilinde. Yukarıda adı geçen kişiye verilen defter gereğince halıların tespit edilen fiyatları peşin olarak adı geçen mübaşir tarafından peşin olarak tamamen verilmesini belirlenen ölçülerle satın alınan halıların bölüm bölüm İstanbul'a gönderilmesine dikkat edilmesi ve vakfı fazla masraftan korunması ile bir an evvel adı geçen hususun ortaya çıkararak bu hususta iyi bir hizmet olduğu ve bununla ilgili ilam verilmesini rica edüp bu hüküm verilmesi için bu tezkere yazıldı. 18 Şubat 1783.

Sultan III. Mustafa tarafından Üsküdar'da Ayazma Bahçesi olarak bilinen yerde annesi Mihrişah Sultan ve kardeşi Sultan Süleyman'ın ruhlarına yaptırılan Ayazma Camisi'nin inşası ile tefrişat malzemelerinin ve diğer masrafların yer aldığı inşaat defterinde, camiye serilmek üzere alınan halılar belirtilmektedir: "Cami için 12 adet mihrablı nakışlı, 6 adet mihrabsız nakışlı halı, mihrab, minber ve müezzin kürsüsü önlerine serilmek üzere 3 adet seccade ve minberin basamaklarına serilmek üzere 6 zira (4,55m.) Londra çuhası" alındığı anlaşılmaktadır.¹³

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi (VGMA) 572 numaralı defterin 27. sayfa ve 20. sırasında kayıtlı "Sinan Beyoğlu eski Sadriazam Şehit Mehmet Paşa Vakfı'na (Sokullu Mehmet Paşa Vakfı, Lüleburgaz, Edirne) ait H. Zilhicce 981 / M. 1574 tarihli vakfiyede (Bkz.: Ek 2) özetle şu ifadeler yer verilmiştir;

Bergos'ta (Lüleburgaz) yaptırdığı camiye yedi adet büyük halı, altı adet orta boy halı, oniki adet eski halı, iki seccade, bir Yanbolu kebesi, minber için birer kıta çuha, Galata dışındaki

¹³ İlknur Aktuğ Kolay, "Ayazma Camisi İnşaat Defterine Göre Yapıda Kullanılan Bezeme ve Tefrişat Malzemeleri", *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri*, (2000), s. 216.

camilerinde ondokuz adet büyük halı, on altı adet orta boy halı, altı adet eski halı, dört adet seccade, minbere birer kıt'a çuha, bin taneli tesbih, medresesinde iki adet halı, Eyüp'teki türbesine iki halı, dört kıt'a uzun Yanbolu kebesi, darülkurraya iki halı serilecektir. Eğer bu halı, seccade ve diğer sergilerden eskiyen olursa mütevellî tarafından yenisi satın alınarak yerlerine serilecektir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi (VGMA) 634 numaralı defterin 161. sayfasında 37. sırasında kayıtlı İstanbul'da Pertevniyal Sultan Vakfına ait 1289 / M. 1872 tarihli vakfiyenin 145. ve 146. sayfalarında, Pertevniyal Valide Sultan'ın Aksaray'da yaptırdığı camiye vakfettiği teberrukat eşyaları belirtilmektedir (Bkz.: Ek 3):

“...sırma işlemeli deve tüyü dört ve sekiz aded de halı seccâde ve iki yüz doksan dört zira Gerdusî (Gördes) kalıçesi ve sekiz yüz otuz iki zirâ” kırmızı Uşak kalıçesi üçyüz yirmi altı zirâ' kök boyalı Uşak kalıçesi ve iki aded kebîr kapu perdesi ve minber kapusu için yeşil atlas üzerine sırma işlemeli bir aded perde...”

“...ve iki deve tüylü sırmalı seccâde ve bir yük işleme seccâde ve beş aded halı seccâde...”

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi (VGMA) 746 numaralı defterin 54. sayfa ve 25. sırasında kayıtlı Abdullah oğlu Defter-i Hakanî Emini Hacı Hafız Yusuf Rıza Efendi'nin 25 Cemaziyelahir 1232 / M. 1817 tarihli zeyl-i vakfiyyesinde “...ve yine gallât-ı merkûmeden Câmi'-i şerîfin hasırları ve kalıçeleri ta'mîr ve tecdîdi iktizâ itdikçe ola ve...” denilmektedir (Bkz.: Ek 4).

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivinde bulunan 746 numaralı defterin 163. sayfa, 70. sırasında kayıtlı Kıbrıs'ta Mustafa Paşa Vakfına ait 14 Rebiulevvel 987 / 11 Mayıs 1579 tarihli Ömeriye Cami-i şerifi vakfiyesinde özetle şu ifadelerle yer verilmiştir (Bkz.: Ek 5);

“... camiye muhtelif genişlik ve uzunluklarda altmış adet Mısır hasırı, çeşitli nakışlarla bezenmiş, halk arasında makbul sayılan on yedi adet halı, minbere elli adet seccade, mihrap ve diğer yerlere sekiz adet seccade ile iki kilim serdirmiş; her biri on okka

ağırlığında iki büyük şamdan; üç okka ağırlığında bir küçük şamdan koydurmuş ve her sene mübarek Ramazan ayında her biri on iki okka ağırlığında dört adet balmumu satın alınıp ikisinin mihrabın iki tarafına, ikisinin minberin sağ tarafına yerleştirilmesini ve halkın okuması için üç adet tezyinli ve tam Mushaf-ı Şerif koyulmasını şart kılmıştır...”

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi (VGMA) 776 numaralı defterin 65. sayfa 47. sırasında kayıtlı “Mehmed Paşa Bin Abdullah Paşa Vakfı”na ait H. 17 Zilhicce-i Şerife 1181 / M. 5 Mayıs 1768 tarihli hüccette (Bkz.: Ek 6); “Mehmet Paşa bin Abdullah Paşa’nın Sultan Süleyman Camii ve Türbesine en kıymetli malıyla başkalarından otuz beş adet halı satın alınarak camiye serilmesini, türbeye bir yeni yeşil şal serilmesini ve hamal ücretleri için 1944 kuruş bağışladığı” kaydedilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivinde bulunan 580 numaralı defterin 127 sahife ve 77. sırasında kayıtlı Vezîr-i A’zam Köprülü Mehmet Paşa’nın H. Evail-i Zilhicce 1071 / M. 1661 tarihli vakfiyesinde (Bkz.: Ek 7) adı geçen camiye yaymak için her sene bin seksen akçalık halı ve kilim satın alınması vakıf şartı olarak yer almaktadır.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu tür belgelerin bir diğer önemi de, halı ve kilimlerin yaklaşık dokunma tarihi ve dokunduğu yerin tespit edilmesinde bir kaynak teşkil etmesidir. Çünkü son yüzyıldakiler hariç, genellikle halıların üstünde hiçbir şekilde bir yazı veya tarih bulunmaz. Camiye bağışlayanlar da güven duygusundan dolayı bağış karşılığı bir belge almazlar. Bu yüzden halıların tarihlendirilmesinde zorluk çekilir. Fakat uzun yıllar yaptığımız saha araştırmalarında, hiçbir belge olmasa dahi, cami ve mescitlere vakfedilmiş olan halı ve kilimlerin, çoğunlukla, caminin bulunduğu yörede dokunmuş olduklarını gördük. Başka yörelere ait halılar da karşımıza çıkmakla birlikte, bir camide bulunan halıların çoğunluğunu yörede dokunan halılar oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, camilerimiz bulundukları yörenin halılarını koruyan, yaşatan, tanıtan en önemli mekânlardır.

3. ANKARA VAKIF ESERLERİ MÜZESİ KOLEKSİYONUNDAN SEÇİLENLER IŞIĞINDA HALININ TARİHSEL YOLCULUĞU

3.1. Selçuklu Halısı

Anadolu Selçukluları devrinde dokunan halılar büyük taban halıları şeklinde olup zemin desenleri geometrik örnekli, bordürleri kûfi yazı desenlidir. Bunların yanında bu dönemde hayvan figürlü halıların da dokunduğu, yakın zamanda anlaşılmıştır. Müzelerde bulunan örneklerde kûfi yazı desenlerinden başka, bordürde ve iç dolguda, sekiz kollu yıldız motiflerinin de kullanıldığı, ince bordürlerde Z veya S şeklinde motiflerin yer aldığı görülür.

Resim: 1	Doğu Anadolu, 13. yy.
Env. No	2043 (23.536)
Ölçüleri	90x53 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Küçük bir parçadır. Kırmızı zemin üzerinde yeşil, lacivert, kırmızı, mor renklerde sekiz kollu yıldızlardan oluşan bir bordür görülmektedir. Bu bordürün iki tarafında sarı ve kırmızı renkli iki ince bordür yer alır. Bu ince bordürlerde, iki ucu üçgen şeklinde sonlanan -Z- şeklinde keskin hatlı motifler art arda işlenmiştir. Havları tamamen dökülmüş olmasına rağmen iç dolguda bitkisel motifler fark edilmektedir.

Büyük bir halıdan kopmuş çok küçük bir parça halindeki bu halının 13. Yüzyıl Selçuklu halılarından olduğu düşünülmektedir. Renkleri, dokuması ile özellikle kalın ve ince bordür desenleri bizi bu düşünceye yöneltmiştir. İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan 688 envanter numaralı 13. yüzyıl Konya halısı sekiz kollu yıldız desenli bir kalın bordür ile bunun iki yanında iki ucu üçgen şeklinde sonlanan keskin hatlı -Z- motiflerinden oluşan iki ince bordüre sahiptir. Bu özellikleriyle burada tanıtmaya çalıştığımız halıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca bordürde ve iç dolguda böyle iri sekiz kollu yıldızlar yine Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan 13. yüzyıla ait 685 envanter numaralı halıda ve Konya Etnografya Müzesi'nde bulunan 687 envanter numaralı Beyşehir halısında görülmektedir.

İnce bordürlerdeki keskin hatlı -Z- veya -S- şeklindeki bordür deseni 20. yüzyıl sonunda keşfedilen ve Anadolu'da dokundukları kabul edilen 13. yüzyıl hayvan figürlü halıların bordürlerinde de görülmektedir. New York Metropolitan Müzesi tarafından Çagan'dan¹⁴ satın alınan en içteki ve en dıştaki ince bordürlerinde keskin hatlı -S- şeklinde ve Kirchheim koleksiyonunda¹⁵ (Orient Stars Koleksiyonu) bulunan halının kûfi yazı desenli kalın bordürünün iki yanında bulunan ince bordürlerde, keskin hatlı -Z- şeklinde motifler yer alır.

Halıda yer alan sekiz kollu yıldız, Türk Sanatının her dalında ve her dönemde kullanılmıştır. İki ucu üçgen şeklinde sonlanan keskin hatlı -Z- veya -S- şekinden oluşan ince bordürler 13. yüzyıldan itibaren halılarda görülür.

¹⁴ Aslanapa, *Türk Halı*, s. 98.

¹⁵ Aslanapa, *Türk Halı*, s. 101.

Atkılar kırmızı, renkler kök veya doğal boyalı, malzeme yündür. 1 dm²'de 24x26 Türk düğümü bulunur. Harput Sare Hatun Camiinde bulunan bu halının¹⁶ Sivas veya Divriği çevresinde dokunmuş olduğu düşünülmektedir. Sivas civarında Anadolu Selçukluları devrinde çok kaliteli halılar dokunduğunu 1270'lerde Anadolu'dan geçen Marko Polo Seyahatnamesinde yazmaktadır. Nitekim Divriği Ulu Camiinde de 13. yüzyıla ait çok kıymetli halılar tespit edilmiştir.¹⁷

3.2. Örgülü Sekizgen Madalyon Motifli Halılar

15. yüzyılda, hayvan figürlü halılar yanında, içleri dolgulu, geometrik bölümlü halılar da dokunmuştur. Erken Devir Osmanlı Halıları denilen bu halıların zeminine, içleri geometrik motiflerle dolgulanmış, kenarları örgülü bantla çevrilmiş, küçük madalyonlar yerleştirilmiştir. Bu madalyonlar "örgülü sekizgen madalyon", "düğümlü bir şeritle konturlanmış sekizgen", "örgülü bant sistemi" gibi isimlerle adlandırılmaktadır.¹⁸ Uşak ve çevresinde dokunan bu halılar, Holbein adı ile tanınan halıların öncüsü olarak kabul edilir.¹⁹

Erken örneklerde halının tüm zemininde yer alan bu motif, daha sonra yardımcı motif veya tek motif olarak 17-18. yüzyıl Bergama ve Çanakkale halıları ile bazı 19. yüzyıl Doğu ve Güney Doğu Anadolu halılarında görülürler. Günümüzde mevcut olan az sayıdaki örgülü sekizgen madalyon motifli halıların, bu geleneği devam ettiren geç döneme ait halılar oldukları düşünülmektedir.

16 Suzan Bayraktaroğlu, "Harput Sare Hatun Camii Halıları", 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildiriler, C. I, Ankara: 1995, s. 325.

17 Belkis Balpınar - Udo Hirsch, *Vakıflar Museum İstanbul Carpets Teppiche*, Wesel: Uta Hülsey Yayınevi, 1988, s. 34; Bayraktaroğlu - Özçelik, *Halı Müzesi*, s. 2.

18 Suzan Bayraktaroğlu, "Erken Devir Osmanlı Halılarıyla Bağlantılı Halılar", VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildiriler, Editörler, Mustafa Denktaş, Yıldırım Özbek, Aslı Sağıroğlu Arslan, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2002, s. 171.

19 Aslanapa, *Türk Halı*, s.107.

Resim 2	Doğu Anadolu, 19. yy.
Env. No	1994 (37.1512)
Ölçüleri	206x105 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Erken Devir Osmanlı Halıları ile bağlantılı halılardandır. Kahverengi zemin üzerinde sıra sıra küçük kareye yakın sekizgen, kenarları örgülü madalyonlar işlenmiştir.²⁰ Sıraların arasında küçük sekizgenler içerisinde sekiz kollu yıldızlar yer alır. Nadir görülen halılardandır. Kırmızı, beyaz, lacivert renkler kullanılmıştır. Kenar bordürü geometrik kancalı motiflerden oluşur. Bir uzun kenarda kenar bordürü yoktur.

Bu desenlere küçük motifli Holbein denilmektedir. 15-16. yüzyıllarda Batı Anadolu'da Uşak ve çevresinde dokunan bir grup halı yanlışlıkla ressam Hans Holbein'in adı ile anılmıştır. Dört grupta toplanan bu halılardan birinci grupta değerlendirilenler örgülü madalyonlu halılardır. Yalnız bu desenler erken örneklerde örgülü sekizgenler şeklindedir. Bu

²⁰ Bayraktaroğlu, "Erken Devir", s. 171.

örnekte ise örgülü kareye yakın sekizgen şekildedir. Halının benzer örneklerine Sivas'ta da rastlanmıştır.²¹ Renkler koyudur. 1 dm² de 32 x 42 Türk düğümü bulunmaktadır. Doğal boyalı, yün malzemelidir.

Resim:3	Doğu Anadolu, 19. yy.
Env. No	660 (37.747)
Ölçüleri	250x105 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Kahverengi zemin üzerinde sıra sıra küçük kareye yakın sekizgen, kenarları örgülü madalyonlar işlenmiştir. Sıraların arasında küçük sekizgenler içerisinde sekiz kollu yıldızlar yer alır. Nadir görülen halılardandır. Kırmızı, beyaz, lacivert

21 Fahrettin Kayıpmaz - Naciye Kayıpmaz, "Erken Dönem Anadolu Türk Halılarından Sivas'ta Bulunan İki Örnek", *T. İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, 8, (Aralık 1990), s. 67.

renkler kullanılmıştır. Kenar bordürü geometrik kancalı motiflerden oluşur. Bir uzun kenarda kenar bordürü yoktur. 1 dm² de 30 x 48 Türk düğümü bulunmaktadır. Yün malzemelidir. Resim 144'de yer alan 1994 (37.1512) envanter numaralı halı ile aynı özelliklere sahiptir.

Resim:4	Doğu Anadolu, 18. yy.
Env. No	776 (37.664)
Ölçüleri	88x118 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

¼ parçadır. Halının üzerinde sıra sıra küçük, kenarları örgülü dikdörtgen madalyonlar işlenmiştir. Madalyonların içerisinde sekiz kollu yıldızlar bulunur. Sıraların arasında küçük sekizgenler içerisinde sekiz kollu yıldızlar ve kancalı motifler yer alır. Nadir görülen halılardandır. Kırmızı, beyaz, mavi, yeşil ve lacivert renkler kullanılmıştır. Kenar bordürü geometrik yıldız motiflerinden oluşur. Atkılar lacivert renklidir. Çözümler çok ince bükümlüdür.

1 dm² de 30 x 40 Türk düğümü bulunmaktadır. Doğal boyalı, yün malzemelidir.

3.3. Sekizgen Girintili Mihraplı Seccade

Bu tarz seccadeler 15. yüzyıl sonundan 16. yüzyıl ikinci yarısına kadar bazı Avrupalı ressamların tablolarında görülür. Ressam Gentile Bellini'nin adından dolayı "Bellini tipi" denilen²² bu seccadeler, Anadolu'da 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar bazı değişikliklerle dokunmaya devam etmiştir. Bu tarz seccadelerde mihrabı çevreleyen kontur, ayak kısmında mihrap içine doğru sekizgen şeklinde bir girinti yapar. Bazı örneklerde üst taraftan da bir sekizgen girinti olabilir. Erken örneklerde bordürde kûfi yazılar görülür. 16. yüzyılda ve sonrasında bordürde kûfi yazıdan gelişen desenler bulunur.

Resim:5	Orta Anadolu, 17.yy.
Env. No	384 (06.04.1178)
Ölçüleri	164x106 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Beypazarı, Ulu Camii

22 Aslanapa, *Türk Halı*, s. 221.

Bu mihrap desenine sahip, vakıf koleksiyonunda tespit edebildiğimiz tek örnektir. Benzerleri İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesinde ve Berlin İslam Sanatları Müzesi'nde²³ bulunur. Burada tanıtılan halının mihrap şekli, mihrap içi motifleri, köşelik motifleri, bordür desenleri ve renkleri ile büyük benzerlik gösteren bir halı ise Doha İslam Sanatı Müzesinde bulunmaktadır. Anahtar deliği ve basamaklı nişli halı adıyla tanıtılan halı, Batı Anadolu yöresine verilmekte ve yaklaşık 1600-1700 yıllarına tarihlendirilmektedir. Museum of Islamic Art Doha, inv. no. TE.16. Aynı zamanda bu grup halıların Orta Anadolu yöresi olduğu belirtilmektedir.²⁴

Halı seccadede kırmızı zemin üzerinde yeşil renkli bir kontur şeklinde basamaklı bir mihrap nişi bulunmaktadır. Mihrabın alt tarafında ayaklık kısmında yeşil renkli mihrap konturu içe doğru sekizgen şeklinde bir girinti yapar. Bu girinti bazen üst tarafta da olur ve buna bazı uzmanlar “anahtar deliği” demektedirler. Mihrabın tepesinden aşağıya doğru bir kandil motifi sarkar.

Bu örnekte mihrap tepeliğinin içinde kandil motifi yerine sekiz kollu bir yıldız motifi yer alır. Bunun altında neredeyse tüm mihrabı dolduran sekiz yöne uzantılı yeşil renkli bir geometrik motif vardır. Halıda iki adet kalın bordür bulunur. İçteki bordürde kûfi yazıdan gelişen desenler görülür. İkinci kalın bordürde sarı zemin üzerine kırmızı renkli palmet motifleri şaşırtmalı bir şekilde sıralanmaktadır. Bu bordürün benzeri İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'nde bulunan ve Divriği Ulu Camii'nden getirilmiş olan A-333 ve A-60 envanter numaralı 15. yüzyıla tarihlenen²⁵, madalyonlu, iki halıda da görülür. Ancak bu halılardaki bordürde kırmızı zemin üzerine sarı renkli ve tek yönlü daha iri palmetler bulunur. Bu bordür iç dolguyla uyumsuz, haliya sonradan dikilmiş gibi bir görünüm vermektedir. Renkler kök veya doğal boyalı, malzeme yündür. 1 dm² de 30x30 Türk düğümü vardır.

23 State Museums of Berlin-Museum of Islamic Arts. Inv No 87.1368.

24 [Anatolian Tribal Rugs 1050-1750: The Orient Stars Collection; Fabulous Creatures.mov on Vimeo](#) (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

25 Balpınar ve Hirsch, *Vakıflar Museum*, s. 226, 228.

Beypazarı, Mihalıççık, Sivrihisar dolaylarında dokunmuş olduğu düşünülmektedir.

3.4. Uşak Halıları ve Halı Seccadeleri

Türk halı sanatının en parlak devri olan 16. ve 17. yüzyıllarda, Uşak ve çevresinde çok çeşitli halılar üretilmiştir. Bunlar yün malzeme ve Türk düğümü tekniği ile çeşitli ölçülerde yapılmışlardır.

Uşak halılarında, Türk halılarındaki geometrik motiflerin yerini bitkisel motifler ve madalyonlar almıştır. 16. yüzyıl İran halılarında kullanıldığı bilinen madalyon motifinin, İran'da kitap süsleme sanatından halı sanatına geçtiği kabul edilmektedir. Madalyon şeklinin Türk halılarında 16. yüzyılda kullanılmaya başlandığı, 15. yüzyılda kullanılmış olduğu konusunda bir bulgu bulunmadığı, 15. yüzyıl İran minyatürlerindeki halı tasvirlerinde ve özellikle Türkmen minyatürlerindeki halılarda kullanıldığı belirtilmektedir.²⁶ Oysa madalyon şeklinin, 15. yüzyıla ait bazı Karapınar halılarında ve Divriği Ulu Camii'nde bulunmuş yöreye ait bazı halılarda kullanılmış olduğu görülmektedir.²⁷ İstanbul Vakıflar Halı Müzesinde bulunan Divriği halılarının, madalyonlu Uşak halılarının bir öncüsü olduğu söylenebilir. 16. yüzyıl madalyonlu Uşak halılarının desenlerinin Osmanlı saray nakkaşhanesinde çizildiği göz önüne alınırsa desenlerin daha düzgün, orantılı ve gelişmiş olmasının normal olduğu anlaşılmaktadır.

Uşak halıları madalyonlu ve yıldızlı Uşak halıları olmak üzere iki grupta incelenir.

Madalyonlu Uşak halılarında orta ekseninde yuvarlak madalyonlar, yan eksenlerde sivri dilimli madalyonlar sıralanmıştır. Bordürler tarafından kesildiği için köşelerde çeyrek, yanlarda yarım madalyonlar yer alır. Kenar bordürlerinde bitkisel motifler bulunur. 16. yüzyıl halılarında madalyon motifi yuvarlak hatlı olup, iki ucunda kalkan şeklinde çıkıntılar bulunur. 17-18. yüzyıllarda ise, madalyon

²⁶ Yetkin, *Türk Halı*, s. 87.

²⁷ Balpınar ve Hirsch, *Vakıflar Museum*, s. 226, 228, 230.

motifinin köşeli bir şekil aldığı, hatta altıgen şekline dönüştüğü görülür.

16. ve 17. yüzyıllarda madalyonlu Uşak halıları yanında yıldızlı Uşak halıları da bulunur. Adını yıldız şeklindeki madalyonlardan alan bu grup halılarda iç dolguda aynı sıra üzerinde sekiz köşeli yıldız biçimli madalyonlarla, küçük baklava şeklindeki madalyonların kaydırılmış eksenlerde ve alternatif sıralanması görülür. Yani bir sırada üstteki yıldız madalyonla alttaki baklava şeklindeki madalyon denk gelir. Madalyonlu Uşak halılarında ortada bütün bir madalyon bulunduğu için halının merkezinin belirtilmesine karşın, yıldızlı Uşak halılarında yıldız madalyon sonsuzluk prensibiyle sıralandığı için, halının merkezi belirtilmez. Bordürler tarafından kesilen madalyonlar ise yarımdır. Türk halılarındaki sonsuzluk prensibi yıldızlı Uşak halılarında daha belirgindir. Yıldızlı Uşak halıları sadece 16. ve 17. yüzyıllarda varlığını sürdürmüştür. Boyutları 4 metreyi geçmez. Genellikle bitkisel hatlı olan bordürlerde, 17. yüzyılda Çin bulutları da görülür. Kırmızı zemin üzerine koyu mavi veya açık mavi renkte yıldız ve baklava desenleri işlidir. Bazen de zemin mavi renkte olup, madalyonlar kırmızı renktedir.²⁸

16. ve 17. yüzyıllarda görülen bir diğer Uşak halı grubu da yanlışlıkla kuşlu Uşak denilen beyaz zeminli Uşak halılarıdır. Bu halılarda beyaz veya beyaza yakın krem zemin üstüne, görünüşte kuşa benzeyen, kuşu hatırlatan bitkisel motifler işlenmiştir. Aslında aynı eksen üzerine sıralanmış iri rozetlerden çıkan karşılıklı iki yaprak arasındaki zeminin çeşitli renkte dolgulanmasından meydana gelmiş desenlerdir. Buradaki dört yaprak kuşa benzetilmiştir. Bordürlerde genellikle iri Çin bulutları görülür.

Beyaz zeminli Uşak halılarının bir diğer türü de Post Motifli veya Çin Bulutlu diye anılan halılardır. Bunlarda üç küçük yuvarlak ve iki dalgalı çizginin yan yana ve tekrarlayan örnek halinde halı yüzeyinde sonsuza doğru devam ettiği görülür. Motifler parlak mavi, kırmızı, sarı renkte olup,

28 Suzan Bayraktaroğlu, "300-400 Yıllık İki Uşak Halısı", *Kültür ve Sanat Dergisi*, 4/15, (Eylül 1992), s. 45.

beyaz zemin üzerine yerleştirilmişlerdir. Bordürlerde iri Çin bulutları vardır. Üç yuvarlaktan oluşan motif Çin topu veya çintemani diye de anılır. Bu motifin Çin'den saraya hediye gelen Çin porselenlerindeki süslemelerden esinlenerek üretildiği kabul edilmektedir. Anadolu'da bazı yörelerde dokunan halılarda da görülen bu motif "it izi" veya "kedi izi" gibi isimlerle anılır.²⁹ Bu desende dokunmuş 19. yüzyıla ait seccadeler bulunmaktadır. Uşak halılarında görülen bu zengin desen gruplarının bazen birbirleriyle karıştığı, desen alışverişi yapıldığı örnekler mevcuttur. Bunlar 17.-18. yüzyıllara aittir.

Uşak Halılarının yakın zamana kadar hiç tanıtılmamış bir grubu da büyük vakıf camilerinde tespit edilen ve vakıf müzeleri koleksiyonuna alınan halılardır. Edirne Eski Camii ve İstanbul Süleymaniye Camiinde tespit edilen bu halılar incelendiğinde desen ve renk açısından Uşak ve çevresinde dokunan halılarının bir çeşidi olduğu ve özellikle büyük boyutlu olmalarından dolayı da camiler için dokutulmuş olduğu anlaşılmaktadır.³⁰ Bugüne kadar literatürde yer almayan bu grubun diğer birkaç örneği ise Lefkoşa Selimiye Camisi'nde³¹ ve Ankara'daki bazı camilerde bulunmuştur. Bu grupta halı zemininde dört dilimli yonca yaprağı şeklinde bir madalyon yer almaktadır. Bu madalyonun merkezinde bir eşkenar dörtgenden dört yöne doğru dört lotus motifi uzanmaktadır. Madalyonun içindeki mavi zeminde ve dışındaki kırmızı zeminde bahar dalları ve küçük çiçekler yer almaktadır. Ortadaki madalyonun etrafları daima mavi renkli stilize yapraklı ince dal motifleriyle konturludur. Kenar bordürü Uşak halıları için karakteristik olup rozet ve sümbül çiçeklerinden oluşmaktadır. Sümbül çiçekleri 16-17.yy. Osmanlı çini sanatında sıklıkla görülmektedir. İnce bordürlerden içteki geometrik dıştaki bitkisel desenlidir. Bu halı örnekleri kalın iplerle Gördes (Türk) düğüm tekniğinde dokunmuşlardır.

29 Deniz, *Türk Dünyasında*, s. 36.

30 Bayraktaroğlu, "Uşak Carpets", s.140.

31 Suzan Bayraktaroğlu, "Kıbrıs'ta Vakıf Kültür Mirası: Kıbrıs Türk İslam Eserleri Müzesi", 8. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Kültürel Miras Bildiriler-II, Haz. Uz. Yrd. Murat Altan Erik, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2015, s. 751.

Renk ve motif karakterleri açısından Uşak ve çevresinde dokunduğu anlaşılan diğer bir grup halı da altıgen madalyonlu halılardır. Uşak halılarının zenginliğini ortaya koyan bu halılarda lacivert zemin üzerinde mavi renkli bantlardan oluşan birbirine bağlı altıgen madalyonlar yer alır. Bu madalyonların içinde ve aralarındaki boşluklarda gerçekçi sümbül, gül, karanfil çiçekleri ile hatailer yer alırlar. Kalın yünden ve seyrek düğümlüdürler. Lacivert, mavi, kırmızı, sarı ve beyaz renkler kullanılmıştır. 17.-18. yüzyıllara tarihlenebilirler.

Resim:6	Uşak (madalyonlu), 16-17.yy
Envanter no	1987 (45.273)
Ölçüleri	231x406 cm. – 480x406 cm.
Geldiği Yer	Manisa

Çok zengin desen gruplarıyla canlılığını hiç yitirmeden devam eden Uşak'ta, 18. yüzyıl da ticari amaçla halı üretildiği görülmektedir. Smyrna (İzmir) halıları denen bu grup, özellikle Avrupa'dan sipariş edilmektedir. Gevşek düğümlü kalın yünlü bu halılar Uşak çevresinde dokunup İzmir limanından ihraç edilirdi. Bu nedenle İzmir'in o zamanki adı olan Smyrna adı ile anılırlar. Bunlar Uşak halılarına has mavi ve kırmızı renklidirler. Üzerlerinde iri şakayık da denilen hatailer işlidir. Bordürlerinde lale, karanfil gibi motifler görülür. Çok rastlanan örneklerdir.

Uşak Halıları, 19. yüzyılda klasik madalyon, yıldız madalyon ve diğer gruplardan uzaklaşmakla beraber, detaylarda temel motifler kullanılarak dokunmaya devam etmiştir.

Madalyonlu Uşak halılarının çok büyük boyutlu bir örneğidir. Kırmızı zemin üstünde sarı konturlu, lacivert zeminli iri bir madalyon yer alır. Köşelerde yarım madalyonlar vardır. Boşluklarda mavi bitkisel desenler bulunur. İki ince bir kalın bordürü vardır. Bordürler bitkisel desenlidir. Kalın bordür mavi zemin üzerine değişik boyutlarda ve şekillerde kırmızı çiçek desenlidir. İnce iki bordür bitkisel desenlidir. Halı ortadan yırtılarak iki parçaya ayrılmıştır. Kenarları yırtık ve ortada iki yama vardır. Yün malzemesidir.

Resim:7	Uşak (madalyonlu), 17.yy.
Env. No	1977 (06.1243)
Ölçüleri	330x225cm.
Geldiği Yer	Ankara, Sultan Alaaddin Camii.

Kırmızı zemin üzerinde içi lacivert renkli, kenarları mavi dilimli büyük bir madalyon yer alır. Madalyonun iki ucu uzatılarak şemse şeklini almıştır. Madalyonun içinde, klasik Madalyonlu Uşak halılarındaki madalyonun içinde bulunan sarı renkli rumi ve palmetler, çiçek motifleri ve iki uçta yer alan kalkan gibi motifler bulunur. Köşelerde dilimli çeyrek madalyonlar yer alır. Halıyı, içteki sarı dıştaki kırmızı zeminli ve bitkisel desenli iki ince bordür ile bir kalın bordür çevirir. Kalın bordür mavi zeminli olup üzerinde lale ve rozet

motifinin ardarda şaşırtmalı olarak sıralanmasından oluşan desen vardır. Bu desen 17. Yüzyıl Uşak halılarının bordür deseni olup Lâdik halılarının bordürlerinde de görülür. Ayrıca Anadolu'da dokunan bazı halılarda da karşımıza çıkar. Yün malzemelidir.

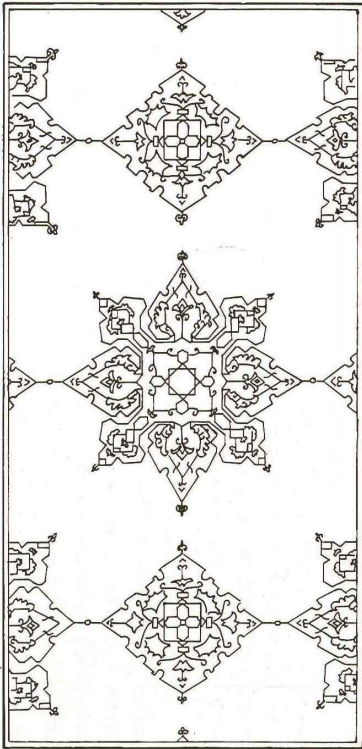

Resim:8	Uşak (madalyonlu), 17.yy.
Env. No	1968 (06.1242)
Ölçüleri	330x225cm.
Geldiği Yer	Ankara, Sultan Alaaddin Camii.

Kırmızı zemin üzerinde, içi mavi renkli, kenarları mavi dilimli bir büyük madalyon yer alır. Mavi zeminin üzerinde çeşitli çiçekler, yapraklar, rumiler işlenmiştir. Madalyonun içinde, sarı konturlu rumi ve palmetlerden oluşan iki ucu kalkan gibi uzanan bir madalyon daha bulunur. Halının kısa kenarlarında bu büyük madalyonun uç kısmı yer almaktadır. Madalyonların bordürlerle kesilmesi, Türk halı sanatındaki sonsuzluk prensibini gösteren uygulamalardır.

Resim:9	Uşak (yıldızlı), 16.yy.
Env. No	2038 (37.1523)
Ölçüleri	65x121 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Halının mavi zeminli kalın bordürünün üzerinde kırmızı renkli zikzak dal ve çiçeklerden oluşan bezeme bulunur. Yün malzemedir.

Çizim 1. Yıldızlı Uşak halısı (Suzan Bayraktaroğlu)

Oldukça harap olan halının bir ucundaki kısa kenar bordürü ile iç dolgusundan az bir bölüm kalmıştır. Zemini kırmızı renkli olup, desenler açık-koyu mavi ve sarı renklidir.

İç dolguda kırmızı zemin üstünde lacivert renkli madalyonlar bulunmaktadır. Ortada baklava şeklinde bir eşkenar dörtgen madalyon, yanlarda ise yıldız madalyonların yarısı görülmektedir. İçlerinde de sarı renkli palmet ve rumiler yer alır. Zemin üzerinde ise açık mavi, kırmızı ve sarı renklerde çiçekler, yapraklar ve dallardan oluşan bitkisel bezemenin, simetrik olarak halı yüzeyine yerleştirildiği görülür.

Bordürle iç dolguyu ayıran siyah ince bir çizgi bulunur. Halıyı iki ince bir kalın bordür çevirir. İnce bordürlerden içteki açık mavi, dıştaki sarı zeminli olup, üzerinde ince dal ve yapraklar işlenmiştir. Kalın bordür zeminle aynı kırmızı renktedir ve üzerinde dal, yaprak ve çiçeklerden oluşan bitkisel süsleme yer alır.

Yıldızlı Uşak halılarının çok kaliteli bir örneği olan halı, boyutları göz önüne alınarak yapılan çiziminde (Çizim 1) tamamının, merkezde bir sekiz kollu yıldız madalyon, iki ucunda birer adet eşkenar dörtgen madalyon ve bordürler tarafından kesilen yarım madalyonlardan ibaret olduğu anlaşılmaktadır.³²

16. yüzyıla ait yıldızlı Uşak halıları, müze ve koleksiyonlarda sayıca az olarak bulunmaktadır. 1 dm²'de 46x31 Türk düğümü vardır. Renkler kök veya doğal boyalı, yün malzemelidir.

Yıldızlı Uşak halılarının mükemmel bir örneğidir. Kırmızı zemin üstünde açık-koyu mavi renkli sekiz köşeli yıldız madalyonlarla eşkenar dörtgen şekilli madalyonlar işlenmiştir. İçlerinde rumi, palmet ve çeşitli bitkisel motifler yer alır. Halının kırmızı zemini üzerinde de mavi, beyaz, sarı renklerde bitkisel motifler bulunur. Halıyı içteki sarı, dıştaki kırmızı renkli iki ince bordür arasında, tek sıra mavi zeminli ana bordür çevirir. Üzerinde kırmızı, sarı, mavi renklerde çeşitli çiçek ve yaprak desenleri yer alır. Yün malzemelidir.

Resim:10	Uşak (yıldızlı), 17.yy.
Env. No	1241
Ölçüleri	400x258cm.
Geldiği Yer	Ankara, Sultan Alaaddin Camii

32 Bayraktaroğlu, "300-400 Yıllık", s. 44.

Resim:11	Uşak (yıldızlı), 17.yy.
Env. No	1961 (06.1353)
Ölçüleri	535x345 cm.
Geldiği Yer	Ankara, İki Şerefeli Cami

Kırmızı zemin üzerinde mavi renkli iri sekiz kollu yıldız ve eşkenar dörtgen madalyonlar yer alır. Bunların dışında kırmızı zemin üzerinde mavi renkli çiçek motifleri bulunur. Halıyı iki ince bir kalın bordür çevirir. İnce bordürlerde bitkisel ve geometrik desenler, ana bordürde kırmızı ve beyaz renklerde iri Çin bulutları işlenmiştir. Aralarda küçük çiçek ve düğüm motifleri yer alır. Sarı renk de kullanılmıştır. Yıldızlı Uşak halılarının ortalama boyutlarından bir miktar uzun dokunmuştur. Ortalarında ve kenarlarında yırtık ve delikler vardır. Yün malzemedir.

Büyük bir halıdan kalmış küçük bir parçadır. Yeşil, kırmızı, mor ve beyaz renkler kullanılmıştır. Bordür kısmında üç sıra kırmızı üstüne beyaz renkli zikzak sırası, bir sıra beyaz üstüne siyah zikzak sırası görülür. Yeşil renkli kısım halının zeminidir. Üzerinde kırmızı renkte Çin bulutu ve Çin topu veya Çintemani desenleri işlenmiştir. Bu desene sahip halılara “post motifli halılar” denilmektedir. 17-19. yüzyıllarda Uşak civarında dokunduğu belirtilmektedir.³³ İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi ve Vakıflar Halı Müzesinde benzer örnekler bulunmaktadır. 1 dm² de 28x32 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Çintemani motifli yeşil zeminli bir Orta Anadolu, Karapınar halısı, The Orient Stars Collection’da bulunmaktadır ve yaklaşık 1550-1600 yıllarına tarihlendirilmektedir.³⁴

Resim:12	Uşak (Çin bulutlu), 17.yy.
Env. no	74 (06.1123)
Ölçüleri	54x74cm.
Geldiği Yer	Ankara, İki Şerefeli Cami

33 Yetkin, *Türk Halı*, s. 177, 180; Aslanapa, *Türk Halı*, s.106, 111, 112, 190, 192; Volkmar Enderlein, “Medieval Carpets From Asia Minor”, *Turkish Carpets From The 13th -18th Centuries*, İstanbul: Published by Ahmet Ertuğ, Tekstilbank 1996, s. 23,124.

34 Anatolian Tribal Rugs 1050-1750: The Orient Stars Collection; Fabulous Creatures.mov on Vimeo (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

Resim:13	Uşak (dört yapraklı yonca deseni), 17.yy.
Env. No	1984 (06.1194)
Ölçüleri	510x340 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Telli Hacı Halil Camii

Kırmızı zemin üzerinde açık mavi konturlu, içi lacivert ve kırmızı renklerde dört yapraklı yonca deseni işlenmiştir. Köşelerde çeyrek madalyonlar vardır. Halının zemini rumiler, lotuslar, rozetler, kıvrık yapraklar ve çeşitli bitkisel motiflerle doldurulmuştur. İki ince bir kalın bordürü bitkisel desenlidir. Kalın bordüründe büyük küçük rozet çiçekleri ile bir dal üzerinde son derece gerçekçi sümbül çiçekleri yer alır. Osmanlı Saray Nakkaşhanesi'ndeki hazırlanan bu desenlerin sanatın diğer kollarında da uygulandığı görülür. Özellikle 16-17. yüzyıl duvar çinilerinde bu desenleri görmekteyiz. Yün malzemelidir.

Resim:14	Uşak (altıgen madalyonlu), 17. yy.
Env. No	565 (23.507)
Ölçüleri	290x110 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Lacivert zemin üzerine sarı konturlu, mavi renkli bandlarla oluşan altıgen madalyonlar işlenmiştir. Bunlar aynı bandlarla birbirine bağlıdır. İçlerinde hatayi ve sümbüllerin simetrik olarak yerleştirildiği bir bezeme vardır. Aynı bezeme altıgenlerin dışında, arada kalan boşluklarda da vardır. Bunlar bordürlerle kesilmiş olup sonsuzluk prensibini yansıtmaktadırlar. Bir sıra ana bordüründe birbirlerine bağlı, sarı konturlu altıgenler yer alır. 1 dm² de 18x26 Türk düğümü vardır. Renkler kök veya doğal boyalı, malzeme yündür.

Resim:15	Uşak (İzmir diye adlandırılan), 18.yy.
Envanter no	1967 (23.508)
Ölçüleri	300x223 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Kırmızı zemin üzerine lacivert, sarı ve mavi renklerde hatayiler, Çin topları ve Çin bulutları işlenmiştir. Kalın kenar bordüründe lacivert zemin üzerine kırmızı, beyaz ve mavi renklerde altıgen kartuşlar içerisinde karanfil çiçekleri yer almaktadır. Kalın ve seyrek düğümlü halılardır. 1 dm² de 18x22 Türk düğümü bulunmaktadır. Malzeme yündür.

Zemin lacivert renkli olup üzerindeki desenler pastel kırmızı, sarı ve kirli beyazdır. İç dolguda üç adet madalyon yer alır. Madalyonların dışında birbirlerine ince dallarla bağlanmış çiçeğe benzer soyut motifler tüm iç dolguyu kaplarlar. Buna benzer bezemeler 16. yüzyıl Azerbaycan halılarında ve Uşak halılarında da görülür. İki yanı küçük palmet sıralarıyla çevrili ana bordürü gülkurusu zeminli olup, üzerinde lacivert renkli altıgenimsi kartuşlar ve aralarında krem renkli altıgenler (rozet) bulunur. Kartuşlar pano şeklinde olup üzerlerinde palmet, rumi ve hatayiler işlidir. Altıgen rozetlerde ise dört yöne uzanan kollar ucunda kıvrım motifleri yer alır. Palmet sıralı ince şeritler Azerbaycan halılarında da görülür.

Bordürlerde görülen kartuş ve rozet ikilisi mimaride ve el sanatlarının diğer kollarında da karşımıza çıkar. Çeşitli yapılarda kubbe kasnaklarında, kitabelerin ve panoların etrafında çerçeve şeklinde dolanan bordürlerde, çini veya kalem işi olarak bu desenler görülür. İstanbul Topkapı Sarayı Sünnet Odası cephesinde kapının ve panoların etrafını çevreleyen bordürlerde, 16. Yüzyıl başında yapılmış mavi-beyaz İznik çinilerinde, yatay kartuşlar ve aralarında rozetler

Resim:16	Uşak, 16-17.yy.
Env. No	(06.456)
Ölçüleri	216x120 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı

işidir. İçlerinde palmet, rumi ve hatailer bulunur. Bozöyük Kasımpaşa Hamamının çini kitabesinde, İstanbul Sokullu Mehmet Paşa Camii'nin kubbe kasnağında kartuş ve rozet ikilisini görmekteyiz. Bu desen tezhipte, cilt sanatında ve bazı ahşap sanatı örneklerinde de yer almaktadır. Londra Victoria and Albert Museum'da bulunan bir 17.yüzyıl Osmanlı saray halısının bordüründe de kartuş ve rozet ikilisi görülür.³⁵ Bu özellikler dikkate alınarak bu halının saray halıları tarzında ve 16-17. yüzyıllarda Uşak'ta dokunmuş olduğunu söyleyebiliriz. 1 dm² de 31x41 Türk düğümü vardır. Malzeme yündür. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

16. yüzyılda Uşak halılarının en gelişmiş zamanında seccadeler de dokunmuştur. Ancak *Uşak seccadeleri*, bilinen mihrap motifli seccadelerden farklı olarak, küçük madalyon motifli bir desene sahiptir. Boyut olarak diğer seccadelere yakın boyutlarda olan bu seccadelerde çift mihrap nişi içerisinde merkezde küçük bir madalyon yer alır. Kenar bordürlerinde ise Çin bulutu motifleri ile birlikte çeşitli bitkisel motifler yer alır. Mihrap içi genelde kırmızı, bazen lacivert reklidir. Mihrap içi kırmızı ise bordür zemini lacivert, lacivert ise kırmızıdır.

35 Suzan Bayraktaroğlu, "Halı Tarihimize Işık Tutan Örnekler", *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri*, Haz. Banu Mahir, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, 2000, s. 93-94.

Karakteristik bir Uşak seccadesidir. Köşeleri ile bir uzun, bir de kısa kenar yok olmuştur. İç dolguda laciverte yakın koyu mavi bir zemin üzerinde kırmızı renkli bir madalyon bulunmaktadır. Madalyon dışında zeminin üstü tamamen boştur. Madalyon, kenarları küçük basamaklarla hareketlendirilmiş eşkenar dörtgen şeklindedir. Bu madalyon yıldızlı Uşak halılarındaki madalyonla benzerdir. Halının dört köşesinde kırmızı, sarı ve lacivert renklerden oluşan köşelikler bulunur. Halıda iç dolguyu bordürlerden ayıran ince bir kontur bulunur. Ana bordür ile iç dolgu arasında birkaç sıra ince şerit bordürler uzanır. Halının ilgi çeken kısmı ana bordürüdür. Bir uzun bir kısa kenarda kalan bordürlerde, kırmızı zemin üstünde yeşil, mavi ve sarı renklerde iri Çin bulutları, örgü motifleri, stilize çiçekler ve küçük geometrik motifler bulunur.

Çin bulutu motifi gerek zemin gerek bordür deseni olarak bütün Uşak halılarında sıklıkla kullanılmıştır. Özellikle 17. yüzyıl başlarına tarihlenen beyaz zeminli Kuşlu Uşak halılarının bordürlerinde görülür.

Halı seccade genel görünümü ve kalitesi ile bir ustanın elinden çıktığını göstermektedir. Yün malzemeli, ipi çok ince bükülmüş ve çok sık düğümlüdür.³⁶ Renkler kök veya doğal boyalı, malzeme yündür. 1 dm² de 46x33 Türk düğümü vardır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

³⁶ Bayraktaroğlu, "300-400 Yıllık", s. 47.

Resim:17	Uşak, 17.yy.
Env. No	(37.1490)
Ölçüleri	50x84cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

3.5. Transilvanya Tipi Halı Seccade

Halı sanatında Transilvanya halıları diye tanınan seccadeler Batı Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde dokunmuş olmakla birlikte çoğunluğu Uşak grubuna girer.³⁷ 17. yüzyıl başları ile 18. yüzyıl ikinci yarısı arasına tarihlenirler. Romanya'daki Protestan kiliselerinde çok miktarda bulunan bu halılar ihracat yoluyla gitmişlerdir. Hepsinin kayıtları mevcut olup çoğunda 1600 tarihi görülmüştür. Romanya ve Macaristan'da birçok müzede yer almaktadırlar. Transilvanya tipi seccadeler; tek nişli, çift nişli, düz nişli ve sütunlu seccadelerdir.³⁸ Açık ve pastel renkler yer alır. Atkı ve çözgülerde sarı renkli yün kullanılmıştır. Ana bordürleri karakteristiktir. Bordür deseni bitkisel desenli olup rozet, palmet veya nar denilen motif ve hançer yapraklardan oluşur. Bunlar bordür üzerinde şaşırtmalı olarak yerleştirilmiştir. Palmet veya narın ucundan kanat gibi uzanan bu hançer yaprakların uç kısımlarından da çok gerçekçi bir şekilde sümbüller uzanır. Aralarda lale, karanfil, rozet çiçekleri bulunan bu bordür desenleri; 16. yüzyıl Osmanlı saray halılarının zemini, saray seccadelerinin bordürleri ve 17. yüzyıl Uşak halılarının bordürleri ile son derece benzerlik gösterirler.³⁹ Ayrıca bazı 19. yüzyıl halılarının zemininde ve bordüründe de işlenmiştir. Ancak bu yüzyılda bu motif, kanatlarını iki yana açmış bir böceğe benzemektedir.⁴⁰

37 Oktay Aslanapa, *Türk Halı*, s. 232.

38 Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Ferenc Batari, *Ottoman Turkish Carpets*, Budapest: Dabasi Nyomda Rt., 1994; Stefano Ionescu, editör, *St Margaret's Church in Mediaș*, Rome: 2018; Stefano Ionescu, *Antique Ottoman Rugs in Transylvania*, İstanbul: Romanian Institute of Culture, Buchares, 2005; Suzan Bayraktaroğlu, "Romanya'daki Osmanlı Halıları", *Osmanlı Dünyasında Kültürel Karşılaşmalar ve Sanatsal Yansımaları: Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu'na Armağan*, Haz. Ayşe Pelin Şahin Tekinalp, Mehmet Fatih Müderrisoğlu, Ünal Araç, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2007, s. 73-80.

39 Suzan Bayraktaroğlu, "Osman Hamdi Bey'in Tablolarındaki Bazı Halı Tasvirleri ve Bu Halılardaki Motifin İrdelenmesi", *Vakıflar Dergisi*, 36, (Aralık 2011), s. 179.

40 Bayraktaroğlu, "Osman Hamdi", s. 182.

Düz nişli Transilvanya halıları grubundandır. Havları tamamen dökülmüştür. Desenler zor anlaşılmaktadır. Vakıf koleksiyonunda tek örnektir. Gördes ve Milas seccadelerine benzer. Batı Anadolu'da dokunmuşlardır.

Halı seccadenin merkezinde kırmızı renkli bir mihrap nişi bulunur. Niş tepeliği biraz yükseldikten sonra daralarak bir boğum yapar ve tekrar genişleyerek tepeye kadar yükselerek birleşir. Mihrap köşeliklerinde arabesk desenler işlenmiştir. Kenar bordürleri sarı zeminli olup üzerinde palmet ve rozet motiflerinin alternatif sıralanmasından oluşan bir desen şeması bulunur. Palmet motifinden iki yana doğru kanat gibi açılmış hançer yapraklar uzanır. Bunların ucunda çok gerçekçi sümbül çiçekleri bulunur. Yün malzeme, atkılarında sarı renk kullanılmıştır. Türk düğümü ile dokunmuştur.

Resim:18	Batı Anadolu (Transilvanya tipi), 17.yy.
Env. No	610 (37.1319)
Ölçüleri	153x121cm.
Geldiği Yer	Kastamonu

3.6. Gördes Halıları

Gördes, Batı Anadolu'da Manisa iline bağlı bir ilçedir. Karakteristik renk ve desenleriyle, Türk halı sanatında önemli bir grup oluşturmuş, Türk halılarında kullanılan çift düğüm tekniğine adını vermiştir. Osmanlı Saray Halılarından geliştirilmiş olan Gördes'in tek ve çift mihraplı halı-seccadeleri, 17. yüzyıldan beri izlenmektedir.⁴¹ Yüksek kalitede, iyi cins parlak yünden ve sık düğümlüdürler. Atkılarında pamuk da kullanılmıştır. Gördes seccadelerinde mihrap zemini lacivert, mavi, kırmızı veya yeşildir. Lacivert olanlar çok kıymetlidir.⁴²

Tek mihraplı seccadelerde küçük basamaklı, yüksek bir mihrap nişi bulunmakta, mihrap tepesinden aşağıya doğru bir motif -genelde kandil- sarkmaktadır. Mihrap içi boş da olabilmektedir. Mihrabın altında ve üstünde tabanlık ve ayetlik denilen yatay panolar bulunur. Ayetlik kısmında stilize ejder, ayaklık kısmında ise çiçek motifleri yer alır. İki ince bir kalın bordürü bitkisel desenlidir.

Mihrabın iki sütunce ile taşındığı Gördes seccadeleri Osmanlı saray halıları üslubunu devam ettirirler. Kalın bordürde Transilvanya tipi seccadelerde görülen hançer yapraklı bordür desenleri, Gördes seccadelerinde de görülür.

17. yüzyıl sonu 18. yüzyıla tarihlenen, Kız Gördes de denilen ve daha çok çeyizlik olarak dokunan çift mihraplı halılar, seccade boyutlarından büyük olup, tam merkezde çift mihrap formu vardır. Mihrap nişi küçük basamaklıdır. Tam tepede mihrap içine doğru küçük birer balık motifleri ile mihrabın içinde, ortada iri çiçeklerden oluşan bir demet bulunur. Mihrap köşeliklerinde birer rozet çiçeği etrafına dizilmiş, stilize karanfil demetleri yer alır. Mihrapların üst tarafında ayetlik denilen enine dikdörtgen panoda yatık S şeklinde stilize çift başlı ejder motifleri yer almaktadır.

Halıyı iki ince, bir kalın bordür çevirir. İnce bordürlerde şaşırtmalı olarak, stilize, küçük yaprak ve ucunda lale çiçeğinden oluşan bitkisel form işlenmiştir. İnce bordürler arasındaki ana bordürde ise yine şaşırtmalı yönlerde bir yaprak, iki çiçekten oluşan bitkisel desen devamlı olarak

41 Bekir Deniz, "Gördes Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, 45, (1986), s. 13.

42 Aslanapa, *Türk Halı*, s. 249.

işlenmiştir. Yaprak, testere dişi şeklinde; çiçekler de kesik elma şeklinde olup, bu isimlerle adlandıranlar da vardır.

Doğal boyalarla renklendirilen, yün, az olarak pamuk malzeme ile dokunan Gördes halılarının düğüm şekli Türk düğümüdür. Türk halılarının düğüm şekli olan ve en sağlam teknik olan çift düğüm –Türk düğümünün bir adı da Gördes düğümüdür.

Gördes halılarında kullanılan renkler bordo kırmızı, açık mavi, pastel yeşil, sarı, beyaz, lacivert ve az olarak da koyu bordodur. Mihrap içleri bordo kırmızı, köşelikler mavi zeminlidir. Bazı tek mihraplı seccadelerde mihrap içi düz lacivert, nadiren de beyaz olabilmektedir.

Bazı 19. yüzyıl örneklerinde mihrap üstündeki ayetlik bölümünde stilize ejder yerine, stilize bitkisel formların yer aldığı, yine bu yüzyılda bir grup Gördes seccadesinde mihrap ve bordür konturlarının kalktığı ve bordürlerde iri yaprakların işlendiği görülür.

Resim:19	Gördes, 18.yy.
Env. No	2011 (16.331)
Ölçüleri	290x161 cm.
Geldiği Yer	Bursa, Ulu Camii

Çift mihraplı Gördes seccadesidir. Kız Gördes diye de anılır. Daha çok çeyizlik olarak dokunduğu söylenir. Mihrabın içinde iri çiçek motifleri bulunur. Ayetlik bölümlerinde stilize ejder motifi yer alır.

En içteki bordür Milas ve Gördes halılarında sık görülür. İkinci bordür klasik Gördes bordürü olup testere dişli yaprak ve kesik elma denilen motiflerden oluşur. En dış bordür ise özellikle Mucur halılarında görülen yaprak ve çiçek (lale) motiflerinden oluşur.

Çok sık düğümlü, yün malzemeli halının çözgülerinde pamuk kullanılmıştır.

Resim:20	Gördes, 18.yy.
Env. No	972 (23.502)
Ölçüleri	267x172 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Çift mihraplı halı seccade Kız Gördes diye anılır. Mihrap içinde kırmızı zemin üzerinde iri yapraklardan oluşan bir çiçek demeti vardır. Bu demetin iki yanından da çiçekler uzanır. Her iki mihrabın basamaklı mihrap tepeliği vardır. Tam tepede mihrap içinde birer küçük balık motifi bulunur. Mihrap köşeliklerinde mavi zemin üstüne kırmızı renkli karanfil çiçekleri işlenmiştir. Mihrapların üstünde birer kartuş bulunur. İçlerinde kırmızı renkli ejder figürleri yer alır. Üç sıra bitkisel bordürü vardır. Ortadaki testere dişli yaprak ve kesik elma motiflidir. İki ince bordürde ise yaprak ve çiçek motifleri şaşırtmalı olarak sıralanmıştır. Kırmızı, yeşil, mavi, beyaz, kahverengi renkler kullanılmıştır. Yün malzemelidir. 1 dm² de 30x40 Türk düğümü vardır.

Resim:21	Gördes, 17.yy.
Env. No	502 (23.498)
Ölçüleri	175x123 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Seccadede lacivert zeminli bir mihrap nişi vardır. Niş kenarlarından mihrap içine doğru küçük çiçekler uzanır. Niş tepeliği küçük basamaklıdır. Köşelikler yeşil zeminli olup üzerinde kırmızı küçük çiçekler bulunur. Niş tepesinden mihrap içine doğru üç zincirle asılı bir asma kandil sarkar. Camilerde kullanılan kandillerden esinlenen bu kandiller ilahi ışığı, tanrının nurunu temsil eder.⁴³ Kuran-ı Kerim Nur Suresi 35. Ayette “Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı neredeyse kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu), nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna eriştirir”⁴⁴ denilmektedir.

Ayaklık ve ayetlik kısımlarında yer alan kartuşlarda yan yana sıralı palmetler bulunur. İnce bordürler zikzak sıralı ve bitkisel desenlidir. Bunlar arasında kalan tek sıra ana bordüründe yanlara doğru açılmış hançer yaprakları ve uçlarında sümbüller bulunan rozet ve palmet motifleri şaşırtmalı olarak yerleştirilmiştir. Bu bordür deseni Gördes Halılarının yanında Transilvanya tipi halıların bordürlerinde görülür.⁴⁵ Gördes seccadelerinde lacivert zeminli olanlar nadir olarak bulunup çok kıymetli oldukları yayınlarda belirtilir.⁴⁶ 1 dm² de 32x44 Türk düğümü bulunur. Malzeme, yün ve pamuktur.

43 Suzan Bayraktaroğlu, “Kandilli Seccadeler”, *IV Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Hazırlayan Yüksel Sayan, Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2000, s. 269.

44 Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Haz. *Kur'an-ı Kerim Mealî*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 2010, s. 353.

45 Bayraktaroğlu, “Romanya'daki Osmanlı”, s. 76.

46 Aslanapa, *Türk Halı*, s. 249.

Resim:22	Gördes, 20. yy. başı
Env. No	707 (23.501)
Ölçüleri	160x105 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Kırmızı renkli bir mihrap nişi vardır. Tepeliği basamaklı olup üzerinde alem niteliğinde bir motif bulunur. Mavi zeminli mihrap köşeliklerinde birer adet dört yapraklı çiçek motifi yer alır. Ayaklık ve ayetlik kısmında birer kartuş bulunur. İçlerinde geometrik şekiller işlenmiştir. İnce bordürler bitkisel desenli olup kalın bordürde testere dişli yaprak kesik elma motifi şaşırtmalı olarak sıralanmıştır. 1 dm² de 26x30 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Resim:23	Gördes, 18.yy.
Env. No	1500
Ölçüleri	130x234 cm.
Geldiği Yer	İzmir, Vakıflar Bölge Müdürlüğü

Seccade çift mihraplıdır. Mihrap içinde bordo zemin üzerinde iri yaprak ve çiçekler vardır. Mihrap tepelerinden de çiçekler sarkar. Her iki mihrabın basamaklı mihrap tepeliği vardır. Bu basamaklardan mihrap içine doğru kancalar uzanır. Mihrap köşeliklerinde yeşil zemin üstüne küçük çiçekler

işlenmiştir. Mihrapların üstünde birer kartuş bulunur. İçlerinde bordo renkli ejder figürleri yer alır. Üç sıra bitkisel bordürü vardır. Ortadaki testere dişli yaprak ve kesik elma motiflidir. Yün ve pamuk malzemelidir. Bordo, yeşil, beyaz renkler kullanılmıştır.

Resim:24	Gördes, 18.yy.
Env. No	1548
Ölçüleri	110x200 cm.
Geldiği Yer	İzmir, Vakıflar Bölge Müdürlüğü

Seccade çift mihraplıdır. Mihrap içinde bordo zemin üzerinde dört dilim halindeki bir merkezin etrafında kenarları rozet çiçekli bir madalyon ve iki yana uzanan çiçekler yer alır. Her iki mihrabın basamaklı mihrap tepeliği vardır. Bu basamaklardan mihrap içine doğru kancalar uzanır. Mihrap köşeliklerinden bir yöndeki diğerinden daha geniş yapılmıştır. Her iki mihrabın üstünde birer kartuş bulunur. İçlerinde bordo renkli ejder figürleri bulunur. Üç

Resim:25	Gördes, 18.yy.
Env. No	1662
Ölçüleri	100x184 cm.
Geldiği Yer	İzmir, Vakıflar Bölge Müdürlüğü

sıra bitkisel bordürü vardır. Ortadaki testere dişli yaprak ve kesik elma motiflidir. En dış bordürde zikzak dal, yaprak ve rozet çiçekleri işlenmiştir. Yün ve pamuk malzemedir. Bordo, yeşil, beyaz renkler kullanılmıştır.

Çift mihraplı seccadedir. Mihrap kenarlarından içeriye doğru karanfil çiçekleri uzanır. Mihrap tepeliğinden içeri doğru birbirinin aynısı olan iki çiçek demeti uzanır. Bunlar tepeden sarkan kandili simgelemektedirler. Mihrap köşeliklerinde yeşil zemin üstüne küçük çiçekler işlenmiştir. Her iki mihrabın üstünde birer kartuş bulunur. İçlerinde bordo renkli ejder figürleri bulunur. Üç sıra bordürü vardır. Ortadaki testere dişli yaprak ve kesik elma motiflidir. Yün ve pamuk malzemedir. Bordo, yeşil, beyaz renkler kullanılmıştır.

Resim:26	Görces, 18.yy.
Env. No	1145
Ölçüleri	268x159 cm.
Geldiği Yer	İzmir

Çift mihraplıdır. Her iki mihrabın basamaklı, dik birer tepeliği vardır. Bu basamaklardan mihrap içine doğru küçük çiçekler uzanır. Tepeliğin içinde birer küçük balık figürü işlenmiştir. Mihrabın içinde bordo zemin üzerinde iri çiçeklerden oluşan bir demet bulunur. Mihrap köşeliklerinde kenarları tırtıklı karanfile benzer küçük çiçekler işlenmiştir. Her iki mihrabın üstünde birer kartuş bulunur. İçlerinde bordo renkli ejder figürleri bulunur. Üç sıra bitkisel bordürü vardır. Ortadaki testere dişli yaprak ve kesik elma motiflidir. İçteki bordür daha ince olup iç ve dıştaki bordürde ise zikzak dal ve üzerinde çiçekler yer alır. Yün ve pamuk malzemesidir. Bordo, yeşil, beyaz renkler kullanılmıştır.

Sinekli Gördes denilen gruptandır. Mihrap içindeki küçük beneklerden dolayı bu isim verilmiştir. Çift mihraplı seccadenin mihrap içinde beyaz zemin üzerinde, küçük benekler yer alır. Bunların üstünde, merkezde, içinde dört dilimli bir motifin bulunduğu bordo renkli, kenarları kancalı baklava şeklinde bir form vardır. Mihrap tepelerinden içeriye doğru kandil niteliğinde birer avize sarkar. Tepeliklerin içlerinde birer balık motifi bulunur. Her iki mihrabın basamaklı mihrap tepeliği vardır. Bu basamaklardan mihrap içine doğru kancalar uzanır. Mihrap köşeliklerinde yeşil ve koyu renk zemin üstüne iri yapraklar ve küçük çiçekler işlenmiştir. Her iki mihrabın üstünde birer kartuş bulunur. İçlerinde beyaz renkli yılan gibi kıvrılan ejder figürleri bulunur. Üç sıra bordürü vardır. İçteki ve dıştaki bitkisel desenlidir. Ortadaki kalın bordür beyaz renkli zikzak desenlidir. Beyaz renk üzerinde sinek gibi küçük benekler, kenarlarında bordo renkli, iki yana uzanan kancalı sıralar ve aralarında üçgenler bulunur. Malzeme yün ve pamuktur. Bordo, yeşil, beyaz renkler kullanılmıştır.

Resim:27	Gördes, 19.yy.
Env. No	1148
Ölçüleri	124x198 cm.
Geldiği Yer	İzmir

3.7. Kula Halıları

Kula, Batı Anadolu Bölgesinde Manisa'ya bağlı bir ilçedir. 17. yüzyılın sonlarından itibaren örneklerini gördüğümüz Kula halıları, karakteristik renk ve desenleriyle günümüze kadar gelmişlerdir.⁴⁷

Kula halıları genellikle seccade şeklinde olup 17.-18. yüzyıllara tarihlenmekte, yün malzeme ve Türk düğümü tekniği ile yapılmaktadırlar. Renkleri çok pastel olup, kırmızıya yakın kahverengi, açık sarı, beyaz, açık mavi ve laciverttir. Genellikle bordürleri açık renk, mihrap içi lacivert olup, kontrast yapmaktadır.

Seccadenin merkezinde bir mihrap nişi bulunur. Bu mihrap bazı örneklerde kenarlarda iki sütun ile taşınır. Mihrap tepeliği küçük basamaklı veya düz olup, sivri kemer şeklindedir. Mihrap köşelikleri çok küçük çiçek veya geometrik motiflerle doldurulmuştur. Mihrap tepesinden aşağıya niş içine doğru küçük bir ibrikten çıkan hayat ağacına benzer çok simetrik bitkisel motif sarkar. Mihrap üstündeki ayetlik bölümünde yine küçük çiçekler bulunur.

Kula seccadelerinin bordür sistemi, diğer seccadelerden farklıdır. En dışta ince, bitkisel desenli bir bordürden sonra, 5-6 sıra bazen 10 sıraya kadar çıkan ince, şerit bordürler yer alır. Bunların üzerinde çok küçük motifler bulunur. İnce şerit bordürlerden sonra yine bir sıra bitkisel desenli ince bordür vardır. Bordürler genellikle açık renklidir. Üzerlerindeki motiflerde yine pastel renklere sahiptir.

Kula halılarının diğer bir tipi de *manzaralı Kula* halılarıdır. Anadolu'da Kırşehir'de de dokunan Manzaralı Halılarda, mihrap içerisinde kat kat çatılı evler, ağaçlar, köşkler ve kaleler tasvir edilmiştir. Kula seccadelerinde bu tasvirler yan yana ve üst üste iki sıra olarak işlenmiştir. Stilize edilmelerine rağmen, oldukça gerçekçidirler⁴⁸.

Mevcut örnekler 19.yüzyıla tarihlenmekte olup, renkler daha canlıdır. *Kömürcü Kula* diye anılan siyah rengin kullanıldığı halılar da Kula'da yaygındır.

47 Bekir Deniz, "Kula Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, 11/43, s.13.

48 Suzan Bayraktaroğlu, "Manzaralı ve Kuşlu Halılar", *İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, 2, (Nisan 1989), s.77.

Resim:28	Kula, 17.yy.
Env. No	1432
Ölçüleri	115x165 cm.
Geldiği Yer	Kütahya, Vakıflar Bölge Müdürlüğü

Seccadede pastel yeşil zeminli bir mihrap nişi bulunur. Niş tepeliği hemen köşelerden başlamaz, biraz içe girdikten sonra yükselmeye başlar. Kısa bir basamaklı mihrap tepeliği vardır. Niş köşelikleri bej renkli olup, üzerinde düzgün bir şekilde yerleştirilmiş çiçekler yer alır. Mihrabın kenarlarından ve basamaklardan mihrap içine doğru küçük çiçekler uzanır. Mihrabın içinde bir adet kareye yakın şekilde, kenarları tırtıklı karanfile benzer bir çiçek ile mihrabın altında ve üstünde birer dikdörtgen kartuş içerisinde üçer adet karanfillerden oluşan demetler bulunur.

Halının içte ve dışta birer bitkisel desenli bordürü vardır. Bej renkli bordürlerde kenarları tırtıklı yaprak ve ortasında küçük bir lalenin yer aldığı beyaz ve kırmızı çiçekler ard arda sıralanmıştır. Bu bordür deseni Mucur seccadelerinin bordüründe de görülür. Bu iki bordür arasında kırmızı ve beyaz renklerden oluşan çubuklu şal deseni bordür bulunur. Çubukların üzerinde küçük çiçekler dizilmiştir.

Halı gerek pastel açık renkleriyle gerekse mihrap ve bordür desenleriyle karakteristik bir Kula seccadesidir. Yün malzemeli olup, 1 dm² de 32x42 Türk düğümü vardır.

Resim:29	Kula, 17.yy.
Env. No	612 (37.565)
Ölçüleri	183x124 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Kırmızı zemin üzerinde basamaklı bir mihrap nişi vardır. Nişin ortasında kenarları küçük rozet çiçekleri ile çevrelenmiş bir göbek bulunur. Bu göbeğin içinde de dört dilimli bir merkezi motif yer alır. Mihrabın içi çiçek motifleri ile doldurulmuştur. Mihrabın altında bir kartuş bulunur. Köşeliklerde ve mihrap altında karanfil çiçekleri işlenmiştir. Halıyı, içte ve dışta kırmızı yeşil üçgen şekillerinde dizilmiş zikzak şeklinde ince bordürler ile bunlar arasında yer alan kırmızı beyaz çubuklu şal deseni bordürler çevirir. Bu bordürler Kula seccadelerinin tipik bordürleridir. Malzeme yün, 1 dm² de 24x40 Türk düğümü vardır. Havları tamamen dökülmüştür.

Resim:30	Kula, 17.yy.
Env. No	608 (37.1507)
Ölçüleri	170x100 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Seccadede lacivert zeminli bir mihrap nişi vardır. İki yanda iki ince dekoratif sütunla taşınır. Mihrap tepeliği ise küçük basamaklıdır. Mihrabın üstünde bir kartuş içerisinde bitkisel desenler bulunur. Tepeden mihrap içine doğru sarkan, küçük bir ibrikten çıkar şekilde stilize hayat ağacı görülür. Halıyı çok sıra, sarı kahverengi renkli ince çubuklu şal deseni bordür çevirir. Bordürler ve diğer motifler sarı renklidir. Yün malzemeli olup, havları dökülmüştür. Yanları yırtık ortaları deliktir. 1 dm² de 28x34 Türk düğümü bulunur.

Resim:31	Kula, 17.yy.
Env. No	2019 (37.765)
Ölçüleri	142x100 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Seccadenin zemininde lacivert renkli bir mihrap nişi vardır. Niş tepeliği küçük basamaklıdır ve kenarlardan mihrap içine doğru küçük çiçekler uzanır. Niş tepesinden aşağıya doğru ters bir şekilde sarkan stilize hayat ağacı içlidir. Mavi zeminli mihrap köşeliklerinde sarı renkli küçük çiçekler işlenmiştir. Kenarlarda çubuklu şal desenli bordürler vardır. 1 dm² de 24x28 Türk düğümü bulunur. Yün malzemeli olup, havları dökülmüştür. Yırtık ve delikler vardır.

Seccadenin iç dolgusunda siyah zeminli çift mihrap nişi vardır. Üzerinde kırmızı renkli bitkisel motifler bulunur. Köşelikler mavi zeminli ve bitkisel desenlidir. Kalın bordür koyu mavi renkli olup üzerinde dal ve karanfil çiçekleri işlidir. Yün malzemelidir. Uçları yırtıktır. 1 dm²'de 32x34 Türk düğümü bulunur.

Resim: 32	Kömür cü Kula, 19.yy.
Env. No	2070 (06.1113)
Ölçüleri	152x145 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Hacı Bayram Camii

Resim 33	Kömürcü Kula, 19. yy.
Env. No	1510
Ölçüleri	125x170 cm.
Geldiği Yer	İzmir, Vakıflar Bölge Müdürlüğü

Seccadede siyah zeminli bir mihrap nişi vardır. Nişin kenarı çok dekoratif sivri kemerli bir bordürle çevrilmiştir. Ayak tarafında bordürün iki ucu mihrap içine doğru bir girinti yapar. Buradan başlamak üzere bir vazo içerisinden çıkan dallar, yapraklar ve çiçeklerden oluşan stilize bir ağaç tüm mihrap içini doldurur. Mihrap köşelikleri beyaz zemin üzerine kırmızı renkli arabesk dallarla doldurulmuştur. Ayaklık ve ayetlik kısmında ince birer kartuş yer almaktadır. Halıyı üç sıra ince bir sıra kalın bitkisel desenli bordür çevirir. Yün malzemelidir. Mavi, kırmızı, siyah ve sarı renkler kullanılmıştır.

3.8. Lâdik Halıları

Lâdik Konya – İzmir karayolu üzerinde, Sarayönü’ne bağlı bir kasabadır. Diğer bir adı da “Halıcı”dır. Yörede dokunan halılar Lâdik halıları diye anılmaktadır.⁴⁹

Kaynaklara göre Lâdik halıları 17. yüzyılın sonlarından itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. 17. ve 18. yüzyıllara ait çok sayıda seccade tipinde örnek, çeşitli müze ve koleksiyonlarda yer almaktadır.⁵⁰ Doğal boyalarla boyanan, yün malzeme ile dokunan Lâdik halıları, kırmızı, mavi, beyaz ve sarı renklerde olup, az olarak lacivert ve kahverengi de kullanılmıştır. Bu renkler canlı olmakla birlikte gözü yorucu bir etki bırakmazlar.

Lâdik seccadelerinin, mihrap formu diğer seccadelerden farklı olup, üç tepelikli bir mihrap nişi vardır. Ortadaki daha yüksek ve geniştir. Her birinin tepesinde alem şeklinde geometrik uzantıları vardır. Yine Lâdik seccadelerinin karakteristik özelliği olarak, bu üç tepelikli mihrap nişinin altında veya üstünde ince bir kuşakla ayrılan ve içinde uzun saplı, yapraklı, uçlarında lale veya haşhaşa benzer çiçeklerin olduğu geniş dikdörtgen bir bölüm yer alır. Bu uzun saplı bitkisel motifler genellikle beş adettir.

Mihrap içleri kırmızı veya mavi renklidir. Buna bağlı olarak mihrap nişi kırmızı ise bitkisel sapların olduğu bölüm mavi, mavi ise, kırmızı olmaktadır. Bazı örneklerde mihrap köşelikleri tezat yapacak şekilde beyaz zeminlidir. Mihrap köşeliklerinde dört yapraklı lale ve kenarları testere dişi şeklinde yapraklarla, küçük soyut çiçekler yer alır. Mihrap içinde stilize bir hayat ağacı veya köşeliklerindeki çiçeklerden olabildiği gibi, az olarak geometrik şekillerin yer aldığı örneklerde bulunmaktadır.

Halıyı iki ince bir kalın bordür çevirir. Genellikle sarı, kırmızı ve kahverengi zeminli olan ince bordürlerde, zikzak dal ve üzerinde küçük çiçek motifleri bulunmaktadır. Çoğunlukla sarı zeminli seyrek olarak lacivert zeminli de olabilen ana bordürlerde lale veya yuvarlak hatlı çiçek (rozet) motifinin artarda işlendiği görülmektedir. Halkın “top lale”, halıcıların “Lâdik Gülü” dedikleri Lâdik seccadelerinin bu karakteristik ana bordür şeması, bazı 17. yüzyıl madalyonlu Uşak halılarında da yer almaktadır.

49 Bekir Deniz, “Lâdik Halıları”, *Bilim Birlik Başarı*, 12/46, (1986), s. 13

50 Aslanapa, *Türk Halı*, s. 263.

17. yüzyıl Lâdik Halılarının diğer bir grubunu da “Direkli” veya “Marpuçlu Lâdik” adı verilen halılar oluşturur. Bunların bordürlerinde, içleri çiçeklerle bezenmiş, artarda sıralanan altıgenler yer alır. Merkezde ise 4 veya 6 adet sütunca ile taşınan üçlü bir mihrap nişi bulunur.⁵¹ Bu düzen Transilvanya tipi seccadelerde ve Direkli Karapınar Halısı⁵² denilen Karapınar seccadelerinde de görülür.

Resim 34	Lâdik, 17-18.yy.
Env. No	592 (10.283)
Ölçüleri	191x112 cm.
Geldiği Yer	Balıkesir, Yeşilli Camii

Mavi renkli mihrap üç tepeliklidir. Her birinin ucunda birer alem bulunur. Mihrap tepeliğinde yapraklar ve stilize laleler işlidir. Mihrabın altındaki bölümde lale, başak veya haşhaşa benzeyen bitkiler uzanır. Bordürleri bitkisel olup, ortadaki lale ve rozet çiçeği desenlidir. Yün malzemelidir. Renk ve desenleri bakımından karakteristik bir Lâdik seccadesidir.

51 Deniz, “Lâdik Halıları”, s. 14.

52 Fulya Bodur. “Karapınar Halıcılığı”, *Türk Dünyası Araştırmaları Türk Halıları Özel Sayısı*, (Ekim 1984), s. 76.

Resim: 35	Lâdik, 18.yy.
Env. No	2074 (16.337)
Ölçüleri	200x117 cm.
Geldiği Yer	Bursa, Yeşil Camii

Kırmızı renkli mihrap nişi vardır. Klasik Lâdik seccadelerinin mihraplarının üç tepelikli olmasına karşın, bu örnekte kenarları basamaklı, tek bir mihrap tepeliği vardır. Niş içinde pıtırak denilen gül veya rozet çiçeği gibi bir çiçek vardır. Niş kenarlarından karanfil çiçekleri uzanmaktadır. Niş köşeliklerinde birer ibrik, kenarları tırtıklı birer yaprak ve dört laleden oluşan birer çiçek yer alır. Mihrabın altında ters yönde lale, başak veya haşhaşa benzeyen uzun saplı bitkisel motifler bulunur.

Bordürleri bitkisel desenli olup ana bordürde lale ve rozet çiçeğinden oluşan desenler işlenmiştir. 1 dm² de 32x34 Türk düğümü bulunur. Yün malzemelidir.

Resim: 36	Lâdik, 18. Yüzyıl
Env. No	527 (06.1101)
Ölçüleri	178x115 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Hacettepe Camii

Mavi zeminli üç tepelikli bir mihrap nişi ve niş tepelerinin hepsinin üstünde birer alem yer alır. Mihrabın içinde ve kırmızı zeminli mihrap köşeliklerinde dört yapraklı çiçekler bulunur. Mihrabın altında kırmızı zemin üstüne 5 sıra halinde başak sapları işlenmiştir. Üç sıra bordürden içteki ince bordürle ana bordür sarı zeminli olup, dıştaki ince bordür kırmızı zeminlidir. Ana bordürde rozet çiçekleri ile dallar işlenmiştir. Beyaz, sarı ve kahverengi kullanılmıştır. Malzeme yündür.

Resim: 37	Lâdik, 18.yy.
Env. No	740 (06.04.1173)
Ölçüleri	182x112 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Beypazarı Ulu Camii

Seccadede, içerisinde stilize hayat ağacı bulunan kırmızı zeminli, üç tepelikli bir mihrap nişi işlenmiştir. Üç tepeliğin hepsinde birer alem motifi bulunur. Köşelikler beyaz zeminlidir. Üzerinde iri yapraklar ve çiçekler yer alır. Mihrabın üst tarafında kırmızı zeminli bölümde, üç adet tepelik formunun üstünde, uçlarında lale veya haşhaş kapsülü gibi motifler olan, 5 sıra başak sapları işlenmiştir.

İki ince bir kalın bordür bulunur. İnce bordürler içteki beyaz, dıştaki kırmızı olup bitkisel desenlidirler. Ana bordürü ise lacivert zeminli olup, üzerinde lale ve rozet çiçeklerinden oluşan desen şaşırtmalı olarak ard arda sıralanmaktadır. Yün malzemelidir.

Resim: 38	Lâdik, 17.yy.
Env. No	641 (37.1525)
Ölçüleri	140x100 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Seccadede kırmızı zeminli bir mihrap nişi vardır. Niş tepeliği iki çift sütunla taşınmaktadır. Yani niş kemerinin her bir ayağı ikişer ince sütun üzerine oturmaktadır. Bu özelliğiyle halı “Direkli Karapınar” halılarına benzemektedir. Aynı zamanda Transilvanya tipi denilen halılarda da benzer örnekler görülür. Sonuç olarak bunların hepsi Konya çevresinde dokunmuş halılardır. Mihrabın üstünde yeşil zemin üstüne 5 sıra bitkisel saplar vardır. Halının iç kısmı çok harap olduğu için motifler tam olarak anlaşılamamaktadır. Halının ana bordüründe birbirine bağlı altıgenler işlidir. Sarı, yeşil, beyaz, mavi ve kırmızı renkler kullanılmıştır. 1 dm² de 20x30 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Resim: 39	Lâdik, 19.yy.
Env. No	622 (37.686)
Ölçüleri	200x110 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Kırmızı renkli bir mihrap nişi bulunur. İçinde üçgen şeklindeki köşe dolgularının oluşturduğu bölümün ortasında bir eşkenar dörtgen vardır. Mihrap tepeliği basamaklı ve kancalı olup tektir ve üzerinde bir alem bulunur. Mihrap köşelikleri mavi zeminli olup üzerinde simetrik olarak yerleştirilmiş ibrik motifleri ile çeşitli yaprak ve çiçekler işlenmiştir. Mihrabın altında üç sıra halinde başak veya tütün sapları ve uçlarında laleler yer alır. Ana bordür baklava desenlidir. Beyaz zeminli bordür bitkisel motiflidir. Aralarda ince bordürler bulunur. Klasik bir Lâdik seccadesidir. 1 dm² de 26x40 Türk düğümü vardır. Malzeme yündür.

3.9. Milas Halıları

Batı Anadolu'nun güneyinde yer alan Muğla iline bağlı Milas ilçesi çevresinde dokunan Milas halıları, karakteristik desen ve renkleriyle Türk halı sanatında önemli bir yer tutmaktadır. Kaynaklardan 15. Yüzyılda Balat Limanından dışarıya yollanan ürünler arasında halı da olduğunu,⁵³ 16. Yüzyılda Milas yöresinde halı seccade dokunduğunu ve kurulan pazarlarda satıldığını⁵⁴ öğrenmekteyiz. Ancak Milas halıcılığının 18. Yüzyıldan sonra geliştiği anlaşılmaktadır. Milas ve çevresinde dokunan halılar; seccadeler, ada Milas, madalyonlu Milas ve hayat ağaçlı Milas'lar olarak gruplandırılmaktadır.⁵⁵ Tamamen Türk-Gördes düğümü denilen çift düğüm sistemiyle yapılan Milas Seccadeleri, canlı parlak renkleri ve yünleri, farklı mihrap şekilleri ve bordür desenleri ile dikkat çekerler.⁵⁶ Kadife gibi parlak renklerinden dolayı da saray halılarını anımsatmaktadırlar.

Seccadelerde, ortada bir mihrap nişi yer almaktadır. Niş tepesi bir boğumla eşkenar dörtgen şema oluşturmaktadır. Bu değişik niş tepeliğinden dolayı Milas seccadeleri, diğer yörelere ait seccadelerden hemen ayrılırlar. Nişin tepesinde küçük bir alem bulunur. Beyaz zeminli mihrap köşeliklerinde kenarları tırtıklı yapraklar, iri çiçekler ve aralarında üçgen şeklinde muska motifleri yer alır. Mihrap nişinin kenarlarından mihrap içine doğru küçük çiçekler uzanır.

Mihrabı, iki ince bordürle bunların arasında bulunan bir kalın çevreler. Yine Milas halılarına özgü olan bu bordürlerden ince bordürlerde baklava şeklinde motifler veya küçük yuvarlak hatlı çiçek motifleri işlidir. Ana bordürde ise, iri sekiz kollu yıldızlar artarda yer almaktadır. Az sayıdaki bazı örneklerde ise, yuvarlak hatlı rozet çiçekleri

53 *Yurt Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, 1982-83, "Muğla" maddesi, s. 5866.

54 *Yurt Ansiklopedisi*, "Muğla" maddesi, s. 5867.

55 Suzan Bayraktaroğlu, "Milas Halılarından Değişik Örnekler", *İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, 1/1, (Aralık 1988), s. 56.

56 Aslanapa, *Türk Halı*, s. 277; Bekir Deniz, "Milas Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, 12/49, (1987), s.13; Bayraktaroğlu, "Seccade", s. 62.

görülmektedir. Bordürler halı yüzeyinde mihrap nişinden daha fazla yer tutmaktadırlar.

Milas halılarının renk düzeni de yine diğer halılarla olan farklılığını ortaya koymaktadır. Niş içinde çok parlak pas kırmızısı, niş köşelerinde beyaz, bordürlerde yine Milas yöresine has canlı, fakat gözü yormayan bir sarı ile mavi kullanılmıştır. Bu renkler Milas halılarının bütün grupları için geçerli renklerdir.

Türk düğümü sisteminin kullanıldığı Milas halılarının önemli bir grubunu da “Ada Milas” denilen halılar oluşturmaktadır. Seccade boyutlarında dokunan bu grup halılarda,merkezi bir motif bulunmamakta,tamamen bordür sıralarından oluşan desenler tüm halıyı kaplamaktadır. Bu bordür sıralarındaki desenler, seccadelerin bordürlerinden farklı olup, kıvrık dal ve üzerinde soyut bitkisel motifler şeklindedir.

Hayat Ağaçlı Milaslar diye isimlendirilen grup ise, yine 18-19. yüzyıllarda dokunan sayıca az örneklerdir. Gerek iç dolguda gerek bordürlerde çok gerçekçi bitkisel motifler görülmektedir. Genel şema olarak ortada dikdörtgen şeklinde bir kapalı mihrap nişi, bunun içinde de stilize hayat ağacı motifleri yer almaktadır. Şamanizm’den gelen inanişâ göre, hayat ağacı, sonsuzluğu, ebedi hayatı simgeleyen bir motiftir. İç dolgu Milas halılarına has olan pas kırmızısı renkli, bunu çevreleyen dikdörtgen kontur ise mavi renklidir. Bunun dışındaki bordürler sarı üzerine siyah veya kahverengi olup, üzerlerinde çok gerçekçi karanfil motifleri bulunmaktadır. Halıyı en dıştan çevreleyen daha ince su şeklinde bordürler yer almaktadır.

19. yüzyılda Şark Halıları İmalatçılar Şirketinin etkisiyle yörede Kırşehir, Mucur, Lâdik, Gördes, Demirci, Bergama yörelerinin halıları da dokunmuştur.⁵⁷

57 Bekir Deniz, “Kırşehir Halıları”, *Bilim Birlik Başarı*, 12/47, (1986), s.18.

Resim: 40	Milas, 18.yy.
Env. No	586 (48.06.3)
Ölçüleri	190x132 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Pazar Camii

Karakteristik bir Milas seccadesidir. Tepesi baklava şeklinde boğumlu, zemini pas kırmızısı renkli mihrap nişi vardır. Kenarlardan mihrap içine doğru küçük motifler uzanır. Beyaz zeminli mihrap köşeliklerinde hatayi motifleri ile muska motifleri yer alır. Muska motifleri kötülüklere karşı koruyucu olduğuna inanılarak dokunmaktadır. Sarı zeminli ana bordüründe beyaz, kırmızı, mavi ve mor renklerde düzgün sekiz kollu yıldızlar ilgi çekmektedir. Üç sıra ince bordürde küçük çiçekler yer alır. 1 dm² de 30x32 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Seccadenin iç dolgusunda pas kırmızısı renkli bir mihrap nişi, bunun içerisinde de eşkenar dörtgen motifler vardır. Mihrabın ayak kısmında üçgen şeklinde bir girinti yer alır ve eşkenar dörtgenler bu girintinin tepe noktasından başlarlar. Bunlar Resim 47'de yer alan 2066 (48.06.17) envanter numaralı halının iç dolgusundaki eşkenar dörtgen motiflerin benzeridir. Köşelikler beyaz renkli olup üzerinde hatayi çiçekleri ile muska motifleri bulunur. Ana bordürü sarı zemin üstüne çeşitli çiçek desenlidir. İri olanlar yıldız çiçeği olarak adlandırılmaktadır. Aralarda ikili küçük çiçekler işlenmiştir. 1 dm² de 26x36 Türk düğümü bulunur. Yün malzemedir.

Resim: 41	Milas, 18.yy.
Env. No	2056 (48.06.19)
Ölçüleri	174x118 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Pazar Camii

Resim: 42	Milas, 18.yy.
Env. No	726 (48.06.135)
Ölçüleri	160x105 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Hacı İlyas Camii

Pas kırmızısı renkli mihrap nişi bulunur. Mihrap tepeliği klasik Milas Seccadelerinin boğumlu mihrap tepeliğidir. Beyaz zeminli mihrap köşeliklerinde çeşitli çiçekler ve muska motifleri yer alır. Mihrabın içinde birbirine bağlı eşkenar dörtgenler vardır. Ayak kısmında üçgen şeklinde bir girinti yer alır ve eşkenar dörtgenler bu girintinin tepe noktasından başlarlar. Sarı zeminli ana bordüründe sekiz kollu yıldızlar ve dörtlü çiçekler bulunur. 1 dm² de 28x36 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Resim: 43	Milas, 18.yy.
Env. No	48.06.140
Ölçüleri	102x166 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Hacı İlyas Camii

Pas kırmızısı renkli bir mihrap nişi bulunur. Nişin alt kısmında ve tepeliğin içinde birer rozet çiçeği bulunur. Niş kenarlarından mihrap içine doğru sarı renkli küçük çiçekler uzanır. Beyaz zeminli tepelikte üç adet muska motifi yeşil ve kırmızı renkli çiçekler yer alır. Mihrabın etrafında beyaz zikzak bordürden başka bir kalın iki ince bordürü vardır. Kalın bordürün üzeri bitkisel desenlidir. Bu desenler mihrap tepeliğinde görülen desenlerdendir. Bu bordür deseni 16. yüzyıl Uşak halılarında ve Transilvanya grubu denilen Batı Anadolu halılarında da işlenmiştir. Resim 45 ve 64'deki halıların ana bordürleri ile aynıdır. Kırmızı, beyaz, devetüyü, mor renkler kullanılmıştır. Yanları yırtıktır. 1 dm² de 30x36 Türk düğümü vardır. Seccade yün malzemesidir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

Resim: 44	Milas, 18.yy.
Env. No	2020 (48.06.153)
Ölçüleri	105x159 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Ulu Camii

Seccadede pas kırmızısı zeminli mihrap nişi bulunur. Nişin alt kısmında ve tepeliğin içinde çeşitli küçük çiçekler bulunur. Niş kenarlarından mihrap içine doğru sarı renkli küçük çiçekler uzanır. Beyaz zeminli tepelikte üç adet muska motifi yeşil ve kırmızı renkli çiçekler yer alır. Üç sıra bordür vardır. Kalın olan sarı zeminli olup sekiz kollu yıldız ve iki çiçek motiflidir. 1 dm² de 30x30 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Pas kırmızısı renkli mihrap nişi, beyaz renkli köşelikler ve üzerindeki soyut çiçek ve muska motifleri, kenar bordürlerindeki çiçek motifleri ile tipik bir Milas seccadesidir. Niş kenarlarından mihrap içine doğru sarı renkli küçük çiçekler uzanır. Mihrap içi boş bırakılmıştır. Ana bordür, resim 43 ve 64'deki halıların ana bordürleri ile aynıdır. 1 dm² de 27x33 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Resim: 45	Milas, 18.yy.
Env. No	2018 (48.06.160)
Ölçüleri	151x109 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Ulu Camii

Resim: 46	Milas, 18.yy.
Env. No	511 (48.06.158)
Ölçüleri	143x102 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Ulu Camii.

Seccade pas kırmızısı renkli kapalı mihrap nişi üzerinde, muska ve küçük geometrik motifler yer alır. İki ince bordür bitkisel desenlidir. Kalın bordürü sarı zemin üstüne kırmızı, mavi, beyaz ve mor renkli sekiz kollu yıldız ve rozet çiçeklerinden oluşur. 1 dm² de 25x35 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Pas kırmızısı renkli bir kapalı mihrap nişi içerisinde üç adet eşkenar dörtgen motif vardır. Ayak kısmında üçgen şeklinde bir girinti yer alır ve eşkenar dörtgenler bu girintinin tepe noktasından başlarlar. Kapalı mihrabın etrafı 4 sıra ince çubuk bordürle çevrilidir. Sarı zeminli ana bordüründe sekiz kollu yıldız ve dörtlü çiçek grubunun arka arkaya sıralanması görülür. Beyaz zeminli bir ince bordür en dışta yer alır. Klasik Milas seccadelerinin esas renkleri olan pas kırmızısı, mavi, mor, sarı ve az beyaz renkleri net bir şekilde görmek mümkündür. Bir köşesi yoktur. Yırtık ve ezikler vardır. 1 dm² de 26x26 Türk düğümü bulunur. Yün malzemedir.

Resim: 47	Milas, 18.yy.
Env. No	2066 (48.06.17)
Ölçüleri	160x110 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Pazar Camii

Resim: 48	Milas, 19.yy.
Env. No	2053 (48.202)
Ölçüleri	136x119 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Pazar Camii

Kırmızı zemin üzerinde sonsuz hayatın sembolü stilize hayat ağacı vardır. Boşluklarda küpe, baklava gibi Milas halılarında görülen küçük motifler işlidir. İnce bordürleri çiçek desenli olup, ana bordüründe yengece benzer stilize bir motif yer almaktadır. Ünik bir örnektir. 1 dm² de 26x26 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Resim: 49	Milas, 18.yy.
Env. No	48.1
Ölçüleri	142x93 cm
Geldiği Yer	Muğla, Kurbanzade Camii

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmış, daha sonra bulunarak İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'ne konulmuştur. Domates kırmızısı zeminli mihrap nişi içerisinde bir dal üzerinde karanfil çiçekleri ve yapraklardan oluşan stilize hayat ağacı bulunmaktadır. Nişi çevreleyen mavi ve yeşil renkli mihrap konturundan sonra, ana bordürde siyah zemin üstünde ince bir dalla birbirine bağlanan gerçekçi karanfil motifleri yer almaktadır. En dışta beyaz zeminli üzeri geometrik motifli bir bordür yer alır. Açık koyu kırmızı, sarı, mavi, yeşil, beyaz ve siyah renkler kullanılmıştır. Fethiye çevresinde dokunan ve Megri denilen halılarla benzerlikler göstermektedir. 1 dm² de 28x36 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Resim: 50	Milas, 18.yy.
Env. No	2039 (48.06.159)
Ölçüleri	129x94 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Ulu Camii

Seccadede mavi renkli bir bordür içinde kırmızı zemin ve üzerinde üç yapraklı bir ağaç vardır. Kalın bordürü sarı üzerine siyah zeminli ve bitkisel ve geometrik motiflidir. 1 dm² de 26x34 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Seccade pas kırmızısı renkli kapalı mihrap nişi içerisinde yeşil renkli stilize hayat ağacı vardır. Bunu mavi renkli bir bordür çevreler. Kenar bordürlerinde içteki yaprakla karanfil çiçekleri bulunur. Sarı, mavi, beyaz, kırmızı ve kahverengi kullanılmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır. 1 dm² de 28x36 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Resim:	Milas, 18-19.yy.
51	
Env. No	48.06.162
Ölçüleri	160x103 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Ulu Camii

Resim: 52	Milas, 19.yy.
Env. No	2114 (48.06.51)
Ölçüleri	164x98 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Belen Camii

Seccadenin iç dolgusunda boyuna dikdörtgen bir pano üzerinde hayat ağacı görünümünde, bir dal üzerinde gerçekçi karanfil motifleri bulunmaktadır. Kenar bordüründe de yine gerçekçi karanfil ve lale motifleri görülür. En dışta beyaz zemin üzerine zincir deseni işlenmiştir. Yün malzemelidir.

Resim: 53	Milas - Megri, 18.yy.
Env. No	2037 (48.52)
Ölçüleri	149x98 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Şeyh Camii

Kırmızı renkli çift mihrap nişi içerisinde sarı renkli stilize hayat ağacı motifi vardır. Üzerinde yapraklar ve aralarda laleler bulunur. Köşelikler mavi zeminli olup üzerlerinde birer adet sekiz kollu yıldız yer alır. Mihrap konturunda stilize figürler işlenmiştir. Başları ortak iki yöne uzanan bacakları olan insan figürüne benzemektedir. Halının kalın bordürü sarı zeminli olup, üzerinde çiçek ve yapraklardan oluşan kompozisyon iki yönlü olarak sıralanmıştır. Bu bordür, Resim 56'de 2036 (48.210) ve Resim 55'de 2035 (48.79) numaralı halılarda da görülür. Aralarda kırmızı lacivert şeritlerden sonra krem zeminli bordürde birbirine bağlı küçük eşkenar dörtgenler işlidir. 1 dm² de 18x26 Türk düğümü vardır. Milas-Fethiye (Megri) çevresinde dokunmuş olabilir. Yün malzemelidir.

Resim: 54	Milas-Megri, 18-19.yy.
Env. No	48.156
Ölçüleri	150x85 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Sekibaşı Camii.

Çift mihrap içerisinde boyuna düzende kırmızı ve lacivert – mavi renk üzerinde şaşırtmalı olarak stilize hayat ağacı formu işlenmiştir. Aralarda karanfil çiçekleri vardır. Dört köşede birer sekiz kollu yıldız yer alır. Bitkisel desenli bordürler incedir. 1 dm² de 20x28 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Ankara'da iken çalınan bu halı İstanbul'da bulunarak İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'ne konulmuştur.

Resim: 55	Milas – Megri, 18.yy.
Env. No	2035 (48.79)
Ölçüleri	127x83 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Konakaltı Camii

Ortada yer yer dökülmüş kırmızı zeminli çift mihrap nişi bulunur. Üzerinde beyaz, mavi, yeşil ve kırmızı renklerde karanfil ve lale çiçekleri serpiştirilmiştir. Mihrabın dışında kahverengi zemin üzerinde dört köşede birer adet sekiz kollu yıldız yer almaktadır. Sarı zeminli tek sıra kenar bordürü iki tarafından kırmızı-mavi bantlarla çevrilmektedir. Kırmızı banttı içerı doğru karanfil çiçekleri uzanmaktadır. Sarı zeminli bordürde çiçek ve yaprak ikilisi iki yönlü olarak ard arda işlenmiştir. Bu bordür Resim 53'de 2037 (48.52) ve Resim 56'de 2036 (48.210) numaralı halılarda da görülür. 1 dm² de 18x24 Türk düğümü vardır. Milas, Fethiye çevresinde dokunmuştur. Yün malzemedir.

Resim: 56	Milas – Megri, 19.yy.
Env. No	2036 (48.210)
Ölçüleri	112x69 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Sabirhane Camii

Sarı zeminli çift mihrap nişi içerisinde çiçek ve çok stilize bir şekilde insan figürlerine benzeyen desenler vardır. Mihrabı çevreleyen konturda da başları ortak iki yana bacakları uzanan insan figürleri yer alır. Bordürler bitkisel desendir. Çiçek ve yapraktan oluşan ana bordür deseni Resim 53'de 2037 (48.52) ve Resim 55'de 2035 (48.79) numaralı halılarda da görülür. 1 dm² de 18x24 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Mavi zeminli basamaklı bir çift mihrap nişi vardır. Ayaklık tarafındaki mihrap tepeliği daha basıktır. Baş tarafındaki mihrap tepesinin üstünde alem niteliğinde kanca motifi bulunur. İçinde yazıya benzeyen motifler vardır. Kırmızı, sarı ve beyaz renkli ince bordürler bitkisel desenlidir. 1 dm² de 20x25 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Resim: 57	Milas-Megri, 19.yy.
Env. No	2111 (48.212)
Ölçüleri	78x56 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Sabırhane Camii

Resim: 58	Milas, 19.yy.
Env. No	09.1092
Ölçüleri	135x75 cm.
Geldiği Yer	Aydın

Lacivert zeminli çift mihrap nişi içerisinde stilize hayat ağacı bulunur. Ağacın her dalının ucunda birer yıldız yer alır. Kırmızı köşeliklerin ikisinde birer yıldız, diğer ikisinde çiçek motifleri bulunur. İki sıra ince bordür bitkisel desenlidir. Yeşil ve sarı renkler de kullanılmıştır. 1 dm² de 22x26 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Bu halı seccade Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

Ada Milas halıları sadece bordürlerden meydana gelen desen şemasına sahiptirler. Halının iç dolgusunda boyuna dikdörtgen bir bölüm ve ince bordürler arasında kalın kenar bordürü vardır. Bu içteki bölüm ve bordürde zikzak dal üzerinde stilize çift hayvanlar ve yengece benzer motifler sıralanır. Bu motifler Ada Milas halılarına has desenlerdir. Pas kırmızısı, mavi, sarı, yeşil ve beyaz renkler kullanılmıştır. 1 dm² de 24x34 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Resim:	Milas (Ada Milas),
59	19.yy.
Env. No	2013 (48.06.132)
Ölçüleri	135x102 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Hacı İlyas Camii

Resim:	Milas (Ada Milas),
60	18.yy.
Env. No	48.06.34
Ölçüleri	174x120 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Pazar Camii

Halının iç dolgusunda, çift zikzak sırasıyla ikiye ayrılmış boyuna dikdörtgen bir bölüm ve ince bordürler arasında kalın kenar bordürü vardır. Bu içteki bölümler ve ana bordürde zikzak dal üzerinde stilize çift hayvanlar ve yengece benzer motifler sıralanır. Bu motifler Ada Milas halılarına has desenlerdir. Orta bölümde zemin pas kırmızısı, motifler mavi, yeşil, kahverengidir. Ana bordür sarı kırmızı renklidir. İnce bordürler çift zikzak desenli ve bitkisel desenlidirler. Pas kırmızısı, mavi, sarı, yeşil ve beyaz renkler kullanılmıştır. 1 dm² de 26x36 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır ancak envanter kayıtları mevcuttur.

Domates kırmızısı renkli kapalı mihrap nişi ve üzerinde stilize ağaç motifleri bulunur. İnce şerit bordürler arasında beyaz ve kırmızı zeminli iki sıra kalın bordürde Ada Milas halılarında görülen, zikzak dal üzerinde stilize çift hayvanlar ve yengece benzer motiflerden oluşan desen sıralanır. Pas kırmızısı, mavi, sarı, yeşil ve beyaz renkler kullanılmıştır. Yün malzemedir.

Resim:	Milas (Ada Milas),
61	18.yy.
Env. No	48.06.134
Ölçüleri	187x113 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Hacı İlyas Camii

Resim: 62	Milas, 18.yy.
Env. No	2051 (48.06.164)
Ölçüleri	174x112 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Ulu Camii

İç dolguda dikdörtgen bir kapalı mihrap içerisinde geometrik motifler, baklavalılar, küçük çiçekler ve bir yapraktan oluşan stilize hayat ağacı sembolü bulunur. İnce bordürler bitkisel desenli, kalın bordür Ada Milas halılarının karakteristik deseni olan zikzak dal üzerinde stilize çift hayvanlar ve yengece benzer motiflerden oluşan desene sahiptir. İnce bordürler kırmızı, mavi ve beyaz zeminli, ana bordür sarı ve kırmızı zeminlidirler. Ada Milas denilen halı grubunun ilginç bir örneğidir. 1 dm²'de 26x38 Türk düğümü bulunur. Yün malzemedir.

Kiremit kırmızısı renkli zemin üzerinde iki adet kareye yakın madalyon vardır. İçleri geometrik yıldız motifleri ile doldurulmuştur. Sarı zeminli ana bordüründe yıldız çiçekleri ve dört yönlü çiçek grupları ard arda işlenmiştir. 1 dm² de 30x40 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Halının iç dolgusundaki geometrik bölünmeler Bergama halılarının özelliği olmakla birlikte, renk düzeni ve kenar bordürleri açısından Milas çevresinde dokunduğu anlaşılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

Resim: 63	Milas, 19.yy.
Env. No	48.06.2
Ölçüleri	160x111 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Hacı İlyas Camii

Resim: 64	Milas, 18-19.yy.
Env. No	2071 (48.06.133)
Ölçüleri	176x143 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Hacı İlyas Camii

İç dolguda kırmızı zemin üstünde beyaz renkli kareye yakın iki madalyon vardır. İçleri küçük geometrik şekillerle doldurulmuştur. Sarı renkli ana bordürü üzerinde hatai, rozet ve lale çiçekleri işlenmiştir. Bu bordür deseni Milas seccadelerinin bordürlerinde, 16. yüzyıl Uşak halılarının bordürlerinde ve 17. yüzyıl Transilvanya tipi Batı Anadolu halılarının bordürlerinde de kullanılmıştır. Resim 43 ve 45'deki halıların ana bordürlerinde de görülür. Bitkisel motiflerden bazıları Milas seccadelerinin köşeliklerinde de bulunur. 1 dm² de 26x26 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

İç dolguda kırmızı zemin üstünde yeşil renkli bordürden oluşan büyük bir form vardır. Bu form büyük bir madalyonun iki ucunun uzatılarak birer boğum yapmış şekli gibidir. Yani madalyonun iki ucuna birer salbek eklenmiştir. Bu desen daha düzgün, daha oranlı bir şekilde Anadolu'da dokunmakta ve uzmanlar tarafından "anahtar deliği motifi" diye adlandırılmaktadır. Bu formun merkezinde mavi zeminli, sarı konturlu bir altıgen madalyon bulunur. Halının ana bordür deseni Kafkas Kazak halılarından gelen bir özellik olarak Çanakkale halılarında görülen ana bordür desendir. Tek veya iki sıralı olabilmektedir. Kenarlarından kanca şeklinde çıkıntılar olan geometrik formun alternatif sıralanmasından oluşan bu bordür deseni, bu halıda iki sıralı olarak kullanılmıştır. 1 dm² de 26x36 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

Resim: 65	Milas, 18.yy.
Env. No	48.06.12
Ölçüleri	202x143 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Pazar Camii

İç dolguda kırmızı zemin üstünde yeşil renkli bordürden oluşan büyük bir form vardır. Bu form büyük bir madalyonun iki ucunun uzatılarak birer boğum yapmış şekli gibidir. Yani madalyonun iki ucuna birer salbek eklenmiştir. Bu desen daha düzgün, daha oranlı bir şekilde Anadolu'da dokunmakta ve uzmanlar tarafından “anahtar deliği motifi” diye adlandırılmaktadır. Bu formun merkezinde mavi zeminli, sarı konturlu bir altıgen madalyon bulunur. Halının ana bordür deseni Kafkas Kazak halılarından gelen bir özellik olarak Çanakkale halılarında görülen ana bordür desenidir. Tek veya iki sıralı olabilmektedir. Kenarlarından kanca şeklinde çıkıntılar olan geometrik formun alternatif sıralanmasından oluşan bu bordür deseni, bu halıda iki sıralı olarak kullanılmıştır. 1 dm² de 28x32 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

48.06.12 envanter numaralı (Resim: 65) halı ile aynı desene sahiptir.

Resim: 66	Milas, 18.yy.
Env. No	2048 (48.06.15)
Ölçüleri	183x132 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Pazar Camii

3.10. Çanakkale Halıları

Batı Anadolu'nun kuzeyinde yer alan Çanakkale ili ve ilçelerinde halılar, Orta Asya'dan ve Kafkasya'dan yöreye yapılan göçlerle gelen ve hala eski gelenekleri, örf ve adetleri sürdürerek yaşayan yörükler tarafından ve Türk düğümü sistemiyle dokunmaktadırlar. Çanakkale'nin hemen hemen her ilçesinde ve köylerinde çok çeşitli ve çok zengin desenlerde halılar dokunmaktadır. 18.yüzyıldan beri izlenebilen ve büyük-küçük kare ve dikdörtgen panolardan oluşan büyük boyutlu taban halıları olarak dokunan *altın tabak*, iç dolgusunda yer alan ve bir eksen üzerinde arka arkaya uçar şekilde turna kuşlarının tasvir edildiği *turnalı*, içerisinde çok stilize kuş motiflerinin yer aldığı küçük karelerin birleşerek eşkenar dörtgen madalyon oluşturduğu *barathlı*, iç dolgusunda yer alan geometrik motiflerden, halının iki kısa kenar yönüne rastlayanların sarı renkli oluşundan adını alan *sanbaş*, seccade boyutlarında olan ve iç dolguda boyuna düzenlenmiş iki veya üç kartuşla düzenlenmiş *kartuşlu*, seccade boyutlu olan üst üste iki kare alan içerisinde haçvari düzende yerleştirilmiş ok ucu şeklinde motiflerin yer aldığı *oklu*, üst üste iki iri sekizgen içerisinde sekiz kanat motifinin bulunduğu madalyonlardan oluşan *çark* veya *çarklı elek*, madalyonlu, tek ve çift mihraplı, sekizgen içinde kenarları kancalı ve basamaklı madalyonlu gibi zengin çeşitleri bulunan Çanakkale halılarında, bu nedenle Kafkas halılarının ve komşu bulundukları Bergama halılarının etkisi görülür.⁵⁸

Çark veya elek denilen sekizgen içinde sekiz kanat motifinden oluşan şema, Bergama halılarında ve Güneydoğu Anadolu'da dokunan bazı halılarda da görülür. Sekizgen içinde kancalı basamaklı madalyon şeması ise, Türkmen Gülü veya Türkmen Aynası motifi olarak adlandırılmakta olup, Bergama, Orta ve Doğu Anadolu bölgesinde de görülür. Bazı örneklerde sekizgen motifi altıgen olarak uygulanmıştır.

Kök boyalarla veya doğal boyalarla elde edilen canlı lacivert, kırmızı ve beyaz renkler, Çanakkale halılarının karakteristik renkleridir. Bu zengin ana desenlerin yanında çeşitli

58 Suzan Bayraktaroğlu, "Çanakkale Halıları", *Vakıflar Dergisi*, 19, (1985), s. 243.

bordür şekilleri kullanılır. En çok kullanılan bordür şekli olan yaprak ve bardak (kupa) ikilisinden oluşan bordür ile kanca şeklinde uzantıları olan geometrik motifin alternatif sıralanmasından oluşan bordür, Kafkas halılarının etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İnce bordürlerde kullanılan baklava deseni de Çanakkale halıları için karakteristiktir. Bu ana bordürleri çok ince şerit hatlar çevirir.

Genellikle iç dolgu kırmızı zeminli olup, bordürler kontrast yapacak şekilde beyaz zeminlidirler. Çanakkale halılarının iki kısa kenarında geniş kilim kısmı yer alır. Bu kilim kısmı üzerinde, halıyı dokuyan ve kullananı koruduğuna inanılan, birkaç adet üçgen şeklinde muska motifi işlenir.

Resim: 67	Çanakkale - Bergama, 18-19.yy.
Env. No	2004 (10.01.275)
Ölçüleri	197x136 cm.
Geldiği Yer	Balıkesir, Ayvalık, Çınarlı Camii

İç dolguda iki adet sekizgen madalyon içerisinde sekiz adet kanat motifi bulunur. Bu motife yörede çark, elek veya çarklı elek denilmektedir. Merkezde yer alan sekizgenin içerisinde birbirine düğümlenmiş halde stilize ejder çifti bulunur. Her bir kanatın içerisine de yine stilize küçük hayvan motifleri yerleştirilmiştir. 13.yüzyıldan beri görülen hayvan figürlü halı geleneğinin devamıdır. Bunların merkezlerine ve diğer boşluklara sekiz kollu yıldızlar yerleştirilmiştir. Ana bordüründe meşe yaprağı kupa ikilisinden oluşan desen işlenmiştir. İki kısa kenarda geniş kilim kısmı bulunur. Lacivert, kırmızı, beyaz ve az sarı renkleri, zemin ve bordür desenleri ile karakteristiktir. 1 dm² de 22x26 Türk düğümü bulunur. Yün malzemelidir.

Çanakkale çevresinde baratlı halı diye anılır. Kırmızı zemin üzerinde iki adet kenarları basamaklı madalyon bulunur. Bu basamaklar birer kare oluşturup, içlerinde stilize kuşlar işlenmiştir. Boşluklarda sekiz kollu yıldızlar bulunur. Kenar bordürü meşe yaprağı kupa ikilisinden oluşan desene sahiptir. Geniş kilim kısımları vardır. Yün malzemelidir.

Resim: 68	Çanakkale, 18-19.yy.
Env. No	893 (10.01.276)
Ölçüleri	200x142 cm.
Geldiği Yer	Balıkesir, Ayvalık, Çınarlı Camii

Resim: 69	Çanakkale, 19.yy.
Env. No	885 (10.310)
Ölçüleri	181x125 cm.
Geldiği Yer	Balıkesir, Zağnos Paşa Camii

Çanakkale çevresinde çok görülen turnalı halı örneğidir. Kırmızı zemin üstünde lacivert ve sarı renkli petek dolgulu bir madalyon ile iki kısa kenarda yarım madalyonlar bulunur. Bunların arasında kalan boşluklarda ise bir eksen üzerinde peş peşe uçan turna kuşları tasvir edilmiştir.

Halının ana bordürü, Çanakkale halılarının karakteristik bordürü olan, kenarlarında kanca şeklinde çıkıntılar olan geometrik motifin alternatif olarak dolanmasından oluşmaktadır. İki kısa kenarda geniş kilim kısmı bulunmaktadır. Yün malzemelidir.

Resim: 70	Çanakkale, 18.yy.
Env. No	17.07.298
Ölçüleri	132x103 cm.
Geldiği Yer	Çanakkale, Ezine, Zeytinli Camii

Oklu halı denilen halıda kırmızı zemin, kareye yakın iki bölüme ayrılmış ve içlerine birer adet, lacivert renkli dikdörtgen ve dört yöne uzanan, uçları üçgen şeklinde sonlanan motif yerleştirilmiştir. Bu motif bir dikdörtgenin dörtkenarından uzanan ok uçları şeklindedir. Dört yöne doğru uzanan bu motife, dokunduğu yörede oklu motifi denilmektedir. Dikdörtgenin merkezinde sekiz kollu bir yıldız, bunun kenarlarında da yine dört yönde koçboynuzu gibi kıvrımlı daha çok bitki filizini andıran motifler bulunur. Oklu motifinin dört köşesinde yer alan üçgensel köşe dolgularının içinde de bu bitkisel motifler yerleştirilmiştir. Köşe dolgularının iki ucu da ok ucu şeklinde uzanmaktadır.

İç dolguyu çeviren ince şerit bordürlerle, S veya zincir bordürden sonra lacivert renkli ana bordür yer alır. Üzerinde çelenk şeklinde yerleştirilmiş stilize yapraklar arasında rozet çiçekleri bulunmaktadır. Bu bordür desenine makas da denilmektedir. Bu halıdaki bordür deseni çift makastır. Hans Holbein'in Londra National Gallery'de bulunan Elçiler adlı tablosundaki halı ile aynı desene sahiptir.

Kısa kenarda kalın kilim kısmı üzerinde bir adet, nazara karşı korunmak amacıyla muska motifi işlenmiştir. Çanak kale halılarının karakteristik renkleri olan kırmızı, lacivert ve beyaz renkler kullanılmıştır. Yün malzemedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

Resim: 71	Çanakkale, 19.yy.
Env. No	1027 (10.311)
Ölçüleri	157x103 cm.
Geldiği Yer	Balıkesir, Zağnos Paşa Camii

Oklu halı grubundandır. Kırmızı zeminli iç dolgu iki kareye ayrılmış ve içlerine, kenarlarından dört yöne doğru uzanan ok ucu motiflerinin bulunduğu lacivert renkli birer kareye yakın dikdörtgen yerleştirilmiştir. Merkezlerinde birer sekiz kollu yıldız bulunmaktadır. Karelerin köşelerinde üçgensel yeşil renkli köşe dolguları bulunmaktadır. Köşe dolgularının iki ucu da ok ucu şeklinde uzanmaktadır. Kırmızı, lacivert, yeşil ve beyaz renkler kullanılmıştır.

Halının ana bordürü meşe yaprağı kupa ikilisinden oluşan desene sahiptir. Yün malzemelidir.

Resim: 72	Çanakkale, 19.yy.
Env. No	466 (09.06.1248)
Ölçüleri	129x94 cm.
Geldiği Yer	Aydın, Kuşadası, Kaleiçi Camii

Çanakkale halılarının oklu halı grubundandır. İç dolgu iki kareye ayrılmış ve içlerine, kenarlarından dört yöne doğru uzanan ok ucu motiflerinin bulunduğu birer kareye yakın dikdörtgen yerleştirilmiştir. Karelerin köşelerinde üçgensel köşe dolguları bulunmaktadır. Üçgensel köşe dolgularının iki ucu da ok ucu şeklinde uzanmaktadır. Kırmızı, lacivert ve beyaz renkler kullanılmıştır.

Halının ana bordürü çift makas denilen desene sahiptir. Yün malzemelidir.

Resim: 73	Çanakkale, 18-19.yy.
Env. No	1040 (17.07.300)
Ölçüleri	190x134 cm.
Geldiği Yer	Çanakkale, Ezine, Zeytinli Camii

Halının iç dolgusu ortada tam, kenarlarda yarım enine dikdörtgen bölümlere ayrılmıştır. İçlerinde kenarları kancalı tam ve yarım baklavalılar yer alır. Ortadakilerin merkezlerinde dört kol içerisinde sekiz kollu yıldız vardır. Enine dikdörtgenlerin köşelerinde içe bakan kenarı kancalı üçgen şeklinde köşe dolguları vardır. Bu desene yörede cami halısı denilmektedir.

Kenar bordürü Çanakkale halılarının karakteristik bordürü olan meşe yaprağı – kupa ikilisinden geliştirilmiştir. Burada kupa yerine şeklen de ona benzeyen küçük bitki motifleri işlenmiştir. Kilim kısımları geniş bırakılmıştır. Kırmızı, lacivert, beyaz ve az olarak da sarı renkler kullanılmıştır. Yün malzemedir.

Resim:74 numarada kayıtlı 970 (17.07.302) envanter numaralı halının aynısıdır.

Resim: 74	Çanakkale, 18-19.yy.
Env. No	970 (17.07.302)
Ölçüleri	209x142 cm.
Geldiği Yer	Çanakkale, Ezine, Zeytinli Camii

Çanakkale yöresinde cami halısı denilen gruptandır. Resim:73 numarada kayıtlı 1040 (17.07.300) envanter numaralı halının aynısıdır.

Çanakkale çevresinde dokunan bu halıya sarıbaş denilmektedir. Kırmızı zeminli iç dolgu üzerinde iri, sarı renkli soyut motifler vardır. Aralardaki küçük bölümlerde baratl halıda görülen motifler bulunur. Köşelerde küçük sekizgenler içerisinde kenarları kancalı basamaklı madalyon motifleri yer alır.

Ana bordürü birbirine bağlı yatay S motiflerinden oluşmuştur. Bu S motifinin iki ucu dik üçgen şeklindedir. Bu bordür deseni Anadolu'da sık karşılaşılan bir desen olmakla beraber Sivas Şarkışla halılarında çok görülür. Kısa kenarlardaki kilim kısımları geniş bırakılmıştır.

1 dm² de 26x28 Türk düğümü bulunur. Yün malzemelidir.

Resim:	Çanakkale, 18.yy.
75	
Env. No	1992 (17.07.301)
Ölçüleri	191x148 cm.
Geldiği Yer	Çanakkale, Ezine, Zeytinli Camii

Resim: 76	Çanakkale, 19.yy.
Env. No	915 (17.07.303)
Ölçüleri	210x145 cm.
Geldiği Yer	Çanakkale, Ezine, Zeytinli Camii

Kırmızı zemin üstünde sarı renkli sarıbaş motifi yer alır. Boşluklarda sekiz kollu yıldızlar ve sekizgen içerisinde kancalı basamaklı küçük madalyonlar bulunur.

Kenar bordürü meşe yaprağı ile kupaya benzeyen küçük ağaççıkların sıralanmasından oluşur. Kilim kısmı geniş bırakılmıştır. Çanakkale halılarında normalde geniş kilim kısmı üzerinde muska motifleri bulunur. Bu örnekte yırtık kısımlardan muska motiflerinin sökülmüş oldukları tahmin edilmektedir. Yün malzemelidir.

Resim: 77	Çanakkale, 19.yy.
Env. No	1025 (10.316)
Ölçüleri	135x91 cm
Geldiği Yer	Balıkesir, Yıldırım Camii

Kartuşlu halılar grubundandır. İç dolguda bir adet kartuş bulunur. İçerisinde bir eksen üzerinde eşkenar dörtgenler ve aralarda iki yönde karşılıklı eli belindeler bulunur. Kartuşun iki ucunda karşılıklı çengeller yer alır. Dört köşede birer sekiz kollu yıldız bulunur. Kartuşun iki yanında üst üste, iki kenarı ok ucu gibi motifler bulunur. Bu motif Selçuklu halılarının bir devamı olup bu gelenek Orta Anadolu halılarında da devam eder.

Halıyı birkaç sıra ince bordür çevirir. Zikzak ve verev su şeklindeki ince bandlar arasında yer alan ana bordür Çanakkale halılarının tipik bordürlerinden olup S şeklinin alternatif sıralanmasından oluşmuştur. Bu örnekte S motifi tek sıra olarak yapılmıştır. Birçok örnekte iki sıradan oluşur. İki uçta yer alan kalın kilim kısmı üzerine nazara karşı korunmak için muska motifleri yapılmıştır. Yün malzemelidir.

Resim: 78	Çanakkale-Bergama, 18.yy.
Env. No	2005 (10.305)
Ölçüleri	198x131 cm.
Geldiği Yer	Balıkesir, Zağnos Paşa Camii

Kırmızı zemin önce karelere bölünerek içlerine birer sekizgen, sekizgenlerin içerisine de kenarları kancalı basamaklı madalyonlar yerleştirilmiştir. Merkezlerinde birer sekiz kollu yıldız bulunmaktadır. Sekizgenlerin aralarında kalan eşkenar dörtgen boşluklarda Çanakkale yöresinde sık görülen kıvrımlı motifler bulunmaktadır.

Türkmen Gülü veya Türkmen Aynası denilen, içi dolgulu sekizgen madalyonlardan oluşan bu kompozisyona Bergama halılarında da rastlanır. Ayrıca bazı Doğu Anadolu halılarında sekizgen veya altıgen olarak bu motifin uygulandığı görülür.

Halıyı ince bordürler çevirir. Geniş kilim kısmı vardır. Lacivert, kırmızı ve beyaz renkler kullanılmıştır. 1 dm² de 22x28 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Resim: 79	Çanakkale, 19.yy.
Env. No	2103 (10.309)
Ölçüleri	224x160 cm.
Geldiği Yer	Balıkesir, Zağnos Paşa Camii

Çanakkale yöresinden ilginç ve ünik bir dokumadır. Halı, kilim ve tülü bir arada dokunmuştur. Sekiz kollu yıldızlar, üçgenler ve S motiflerinin görüldüğü sarı, beyaz, kırmızı ve mavi renkli kısımlar düğümlü halı tekniğinde, kırmızı renkli düz kısımlar kilim tekniğinde lacivert ve kırmızı renkli uzun iplerin görüldüğü kısımlar tülü tekniğinde dokunmuşlardır. Düğümlenen iplerin kesilmeden uzun bırakılmasıyla elde edilen dokumalara tülü denilmektedir. Yün malzemelidir.

Mihraplı seccadedir. Kırmızı zeminli mihrap nişi, üzerinde sekiz kollu yıldızların yer aldığı mavi konturla çevrelenmiştir. Mihrap içerisinde beyaz zeminli bir kare form ve sarı ve beyaz renkli gövde ve dalları olan bitki motifleri yer alır. Kenar ve köşelikler beyazdır. Sarı renkli bordüründe iki ucu dik üçgen şeklinde uzanan Selçuklu geleneğini devam ettiren küçük geometrik motifler bulunur. İki kısa kenarda geniş kilim kısmı yer alır. Yün malzemedir.

Resim: 80	Çanakkale, 19.yy.
Env. No	1582
Ölçüleri	90x130 cm.
Geldiği Yer	Şanlıurfa, Vakıflar Bölge Müdürlüğü

3.11. Bergama Halıları

Batı Anadolu'da İzmir iline bağlı bir ilçe olan Bergama ve çevresinde, geleneksel motiflere bağlı olarak halı dokumacılığı yapılmaktadır. Bergama halılarının en eski örnekleri 16. yüzyıldan kalmış olup İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi ile İstanbul Vakıflar Halı Müzesinde bulunmaktadır. 16, 17 ve 18. yüzyıldan kalan bu örnekler incelendiğinde, Selçuklu halılarının geometrik desenleri ile bordürlerde kûfi yazıdan gelişen motifler görülür. Bergama halılarının 15. yüzyıldaki hayvan figürlü halılarla, halı literatüründe Holbein halıları denilen erken Osmanlı dönemi halılarının geometrik desenli 3. ve 4. tipi ile bağlantıları vardır. Bu 3. ve 4. tip halılar Bergama bölgesinde yapılmış olup, Bergama halıları adı altında 18. yüzyılda da varlığını sürdürmüşlerdir⁵⁹.

Bergama halıları çeşitli boyutlarda olup, iç dolguda üst üste sıralanmış eşit büyüklükte kare ve enine dikdörtgen panolar yer alır. Bunların içlerinde iri sekizgen madalyonlar, köşelerde üçgen şeklinde köşe dolguları bulunur. Bazı örneklerde ise ortada tek bir iri sekizgen olup, bunun etrafında veya köşelerde daha küçük sekizgenler yer alır. Bu şema erken Osmanlı devri halılarının 3. ve 4. tiplerinin şemasıdır.

15. yüzyıl hayvan figürlü halılarda, halının iç dolgusundaki üst üste kare panolarda hayvan figürleri yer almaktadır. Bazı 18. yüzyıl Bergama halılarında dolgu motifi olarak küçük stilize hayvan figürleri kullanılmıştır.

Bergama halılarındaki gelişmenin diğer bir safhasında sekizgenlerin etrafındaki kare veya dikdörtgen çerçevenin tamamen ortadan kalktığı görülür. Bazen bu sekizgen de parçalanmakta ve köşelerdeki üçgen dolgular birbirleri ile birleşmektedir. Bu durum bazı örneklerde kenarları kancalı, iç içe geçen değişik renk sıralarından oluşan bantlar halinde olmaktadır. Merkeze doğru daralan bu bantlar, ortada birleşmekte ve eşkenar dörtgen oluşturmaktadır. Bunlarında ortasında küçük eşkenar dörtgen madalyon bulunmaktadır. Üst üste iki pano şeklinde olan bu iç dolgu kompozisyonu, Türk halı sanatındaki sonsuzluk prensibini yansıtmaktadır.

59 Aslanapa, *Türk Halı*, s.197; Yetkin, *Türk Halı*, s. 113.

Bu tarz halılarda bir sıra kalın bordür bulunur. Dört yapraktan oluşan çiçek demetleri ana bordür desenidir. En dışta küçük yuvarlak çiçek desenli ince bir bordür vardır.

Türk düğümü ile yapılan Bergama halılarında kırmızı, lacivert, beyaz kullanılmakla birlikte, sekizgenin kalktığı örneklerde kırmızı, mavi, sarı, mor ve beyaz renkler kullanılmıştır. Milas halılarında görülen renklerle aynı tondadır. Milas'ta dokunduğu düşünülmektedir.

Bergama seccadeleri, Anadolu'nun diğer karakteristik halı seccadelerinin motiflerinin karışmasından ve değişmesinden oluşmuştur.⁶⁰

Diğer bir grup halı da anahtar deliği motifli halılardır. Renk olarak tamamen Milas halılarının renk özelliklerine sahiptir. Bergama desenlerinin Milas'ta dokunduğu anlaşılmaktadır.

Çanakkale yöresine ait sekizgen içindeki sekiz kanat motifinin yer aldığı halılarla, kancalı küçük sekizgenlerden oluşan halılar, Bergama yöresinde de görülür. Lacivert, beyaz, kırmızı renk kullanımıyla da Çanakkale halılarıyla paralellik gösterirler.

60 Aslanapa, *Türk Halı*, s. 278.

Resim: 81	Bergama, 16.yy.
Env. No	37.389
Ölçüleri	152x126 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınan bu halının koleksiyoncu Heinrich Kirchheim'da olduğu tespit edilmiştir. Fakat Türkiye'ye getirtmek henüz mümkün olamamıştır. Buradan bir müzeye satıldığı duyulmuştur.

Bu halı desenlerinin iç dolgu üzerinde yerleştirilmesine dayanılarak Bergama Halısı diye adlandırılmıştır. Literatüre IV. grup Holbein halıları olarak geçen, aslında Bergama yöresine ait olan halılarla aynı düzenlemeye sahiptir. Halının morumsu kahverengi zemini geometrik bölümlere ayrılmıştır. Ortada enine dikdörtgen bir pano, iki kısa kenarda da ikişerden dört adet kare pano bulunur. Ortadaki enine dikdörtgen panonun tam ortasında petrol yeşili renkli, baklava şeklinde, eşkenar dörtgen bir madalyon vardır. Dört köşesinde ise gülkurusu ve çok açık mavi renklerde üçgen şeklinde köşe dolguları yer alır. Köşelerdeki kare panoların merkezlerinde küçük altıgen madalyonlar işlenmiştir.

İki ince bir kalın bordürü vardır. İnce bordürlerde sarı zemin üzerinde mavi, kırmızı, mor renklerde küçük geometrik motifler şaşırtmalı olarak sıralanmıştır. Kalın bordürde kırmızı zemin üstüne mavi, gülkurusu ve mor renklerde çiçek ve dallar işlenmiştir. Bir köşesi yoktur.

Bu halı, desenlerin yerleştirilmesi açısından Bergama halısı denilmekle beraber, detaylarda ve renklerde Bergama halılarından farklılıklar gösterir. Bergama halılarında ortadaki panonun içinde genellikle sekizgen madalyon, panoların kenarında daha çok sıra ince bordür bulunur. Renk olarak da daha koyu kırmızı, lacivert ve beyaz kullanılır. Bu halıda ise pastel renkler kullanılmıştır.

Halının ipi çok ince bükülmüştür. Düğümleri çok sıktır. Sıkı dokumasına ve desenlerin düzgünlüğüne bakarak bu halının ya büyük bir usta ya da bir atölyede dokunduğu söylenebilir. 1 dm² de 30x40 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Resim: 82	Bergama, 18-19.yy.
Env. No	48.06.8.
Ölçüleri	213x161 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Pazar Camii

İç dolguda, merkezlerinde birer dört yön motifi olan üst üste iki eşkenar dörtgen bulunmaktadır. Bunların etrafında değişik renklerde kancalı bantlar sıralanmaktadır. Bu eşkenar dörtgenlerin dışında kalan üçgensel boşluklarda ve köşe dolgularında da aynı renkli bantlardan bulunur. Halının iki ince bir kalın bordürü vardır. İnce bordürlerde küçük rozet çiçekleri, kalın bordürde ise bir merkezden dört köşeye doğru uzanan bitkisel formların oluşturduğu çiçekler bulunur.

Renkler pastel kırmızı, yeşil, mavi, sarı ve beyazdır. Renk düzeni bakımından Milas halılarına benzemekte ise de, iç dolgu ve bordürler Bergama halılarının özelliklerini ortaya koymaktadır. Bu halının Bergama desenlerinin kullanılarak Milas yöresinde dokunduğunu düşünmekteyiz. Yün malzemelidir. Resim: 83'deki 888 (48.06.40) envanter numaralı halının benzeridir. Bu halı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

Resim: 83	Bergama, 18-19.yy.
Env. No	888 (48.06.40)
Ölçüleri	184x139 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Milas, Pazar Camii

İç dolguda dört yöne uzanan mor renkli üst üste iki eşkenar dörtgen bulunmaktadır. Bunların etrafında değişik renklerde kancalı bantlar sıralanmaktadır. Bu bantların dışında kalan üçgensel boşluklarda ve köşe dolgularında da aynı renkli bantlardan bulunur. Halının iki ince bir kalın bordürü vardır. İnce bordürlerde zikzak şeklinde bir sıra ile küçük rozet çiçekleri, kalın bordürde ise bir merkezden dört köşeye doğru uzanan bitkisel formların oluşturduğu çiçekler bulunur.

Renk düzeni bakımından Milas halılarına benzemekte ise de, iç dolgu ve bordürler Bergama halılarının özelliklerini ortaya koymaktadır. Bu halının Bergama desenlerinin kullanılarak Milas yöresinde dokunduğunu düşünmekteyiz.

Resim:82'deki 48.06.8 envanter numaralı halının benzeridir. 1 dm² de 24x20 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Resim: 84	Bergama-Çanakkale, 19.yy.
Env. No	1998 (16.320)
Ölçüleri	260X163 cm.
Geldiği Yer	Bursa, Emir Sultan Camii

Kırmızı zeminli iç dolgu üzerinde kareye yakın madalyonlar bulunur. Bu tarz bölünme Bergama halılarını anımsatmaktadır. Madalyonlar birbirine ve tüm iç dolguyu çevreleyen ince kenar bordürüne bağlıdır. Kare madalyonların içerisinde daha küçük sekizgen madalyonlar, bunların içerisinde de dört adet eli belinde bulunmaktadır.

Kenar bordürü Çanakkale halılarının tipik bordürüdür. İçteki ince bordür baklava dilimi şeklinde düzenlenmiştir. Ana bordür iki sıra S motifinin alternatif sıralanmasından oluşmuştur. Dört yapraklı çiçek gibi görünmektedir. Halının iki kısa kenarında geniş kilim kısmı bulunur. Benzer desenler Kazak, Kafkas halılarında da görülür. Resim:77'de yer alan 1025 (10316) envanter numaralı halının bordüründe de tek sıra S motifi görülmektedir. Bu S motifine Z' de denilmektedir. 1 dm² de 22x24 Türk düğümü bulunur. Yün malzemelidir.

Resim: 85	Bergama, 18-19.yy.
Env. No	2057 (10.285)
Ölçüleri	150x103 cm.
Geldiği Yer	Balıkesir, Yeşilli Camii

Kırmızı zeminli çift mihraplı seccadedir. Köşeliklerde ve mihrap içerisinde çok sayıda yıldız yer almaktadır. Her iki taraftaki köşelikler zıt renklidir.

Ana bordür, içerisinde birer yıldız bulunan baklava dilimi şeklindedir. İnce bordürler zikzak su şeklindedir. Ana bordür deseni ile zeminin ortasındaki iki sekizgen motif Çanakkale halılarında da görülür. Renkler kırmızı, lacivert ve beyazdır. 1 dm² de 26x18 Türk düğümü bulunur. Yün malzemedir.

Kırmızı zemin üzerinde mavi renkli bir mihrap nişi bulunur. İçinde kırmızı ve beyaz bir madalyonla, çeşitli geometrik şekiller yer alır. Mihrabı çevreleyen kontur, ayaklık kısmında mihrap içine doğru kare şeklinde bir girinti yapmaktadır. Bu bakımdan sekizgen girintili mihraplı halılara benzemekle beraber, detaylar ve renkler açısından çok farklıdır. Mihrap dışında kırmızı zemin üzerinde üst üste, iki yana kol gibi uzanan eli belinde motiflerinin sıralandığı, stilize ağaç motifi vardır. İki ince bir kalın bordürü bulunur. Kalın beyaz bordür bitkisel hatlıdır. Çözümler beyaz ve kahverengi yündür. 1 dm² de 44x34 Türk düğümü vardır. Doğu Anadolu ve Kafkasya Bölgesi halılarıyla benzerlik göstermektedir.

Resim: 86	Bergama, 18.yy.
Env. No	2017 (37.570)
Ölçüleri	127x135 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Resim: 87	Bergama, 18.yy.
Env. No	1999 (16.334)
Ölçüleri	220x150 cm.
Geldiği Yer	Bursa, Yeşil Camii

İç dolguda boydan boya uzanan, yanlara doğru da uzantıları olan, soyut geometrik bir form yer alır. Yeşil zeminli olan bu motif üzerinde sekiz kollu yıldızlar, rozet çiçekleri, küçük geometrik motifler işlenmiştir. Etrafı lacivert konturludur. Bu motifin dışında esas zemin üzerinde kalan boşluklarda üçgen şeklinde desenler bulunur. Kenarları kancalı, kırmızı ve lacivert renklidir. Üzerlerinde sarı, beyaz, mavi, kırmızı renklerde küçücük yıldızlar serpiştirilmiştir. Kenar bordüründe, uçlarında koçboynuzu motifleri olan kartuşlar vardır. Ana bordürün iki kenarında palmet sırası dolanır. 1 dm² de 28x28 Türk düğümü bulunur. Yün malzemelidir. Kazak halılarıyla benzer olup, yöreye yerleşen Kafkas göçmenleri tarafından dokunmuş olmalıdır.

3.12. Karakeçili Halısı

Vakıflar Genel Müdürlüğü deposundan 1994 yılında çalınmıştır. Bir halının yarısıdır. Yarısı yok olmuştur. Kalan kısım ise üç parçadır. Bu kalan parçalardan, kenarları kancalı iç içe geçen kompozisyonlar şeklinde bir madalyon olduğu tahmin edilmektedir. Bütün motifler geometrik hatlıdır. Üstte karşılıklı iki üçgen ve içinde beyaz geometrik bir motif bulunur. Tepede ortada bir kare içerisinde haçvari düzende uçları koçboynuzu şeklinde kıvrımlı dört yön belirtilmiştir. Bir sıra kalın bordürde altıgen kartuşlarda yıldızlar, kancalar vs. geometrik motifler işlenmiştir. Kullanılan renkler lacivert, kırmızı, beyaz, koyu yeşil ve turuncudur. Yün malzeme kullanılmıştır. Ana bordürü çeviren iki ince bordür meander desenlidir.

Eskişehir civarında Karakeçili Türkmenlerinin dokumasıdır.

Resim: 88	Eskişehir çevresi, 18.yy.
Env. No	26.06.478
Ölçüler	159x93 cm- 154x56 cm-145x40 cm.
Geldiği Yer	Eskişehir, Seyitgazi, Numanoluk Köyü Camii

3.13. Dazkırı Halıları

Dazkırı civarında küçük boyutlu, mihraplı ve madalyonlu halılar görülür. Madalyonlu olanlarda çeşitli geometrik ve bitkisel motiflerle, yıldız, ibrik motifleri yer alır. Mihraplı halılarda da iri saç bağı ve sandık motifleri bulunur. Renkler canlı kırmızı, beyaz, siyah, yeşildir.

Resim:	Dazkırı, H. 1261 - M. 1845
89	
Env. No	2049 (20.1090)
Ölçüleri	142x110 cm.
Geldiği Yer	Denizli, Darıverenli Camii

Kırmızı zemin üstünde beyaz konturlu siyah zeminli eşkenar dörtgene benzer bir madalyon, bunun içinde daha küçük madalyonla dört yöne uzanan bir motif bulunur. İçinde rozet çiçekleri ve bitkisel saplar yer alır. Merkezde bulunan bu madalyon, Bergama çevresinde dokunan ve kız Bergama denilen halılardaki madalyona benzer.⁶¹ Bu madalyonun dışında dört köşede birer tane, aralarda da daha küçük ibrik motifleri işlenmiştir. İbrik motifi İslamiyet'te temizlik sembolüdür. Tek sıra ana bordüründe kare içinde küçük sekizgen yıldızlar, rozetler yer alır. Kısa kenarda yeşil, kırmızı renkli kalın kilim kısmı vardır. 1 dm² de 32x32 Türk düğümü bulunur. Yün malzemelidir.

⁶¹ Deniz, *Türk Dünyasında*, s.118.

Resim: 90	Dazkırı, 19. yy.
Env. No	231 (32.09.816)
Ölçüleri	150x90 cm.
Geldiği Yer	Isparta, Uluborlu, Alaaddin Camii

Halı seccadenin merkezinde yünün doğal rengi olan bej renkli, tepeliği basamaklı bir mihrap nişi vardır. Uzun bir boyunla bağlanan niş tepesi, iki yana açılıp tekrar daralarak küçük bir üçgen oluşturur. Mihrap kenarlarından mihrap içine doğru kanca şeklinde uzantılar yer alır. Mihrabın içinde iri saç bağı ve sandık motifleri bulunur. Köşelikler koyu kırmızı zeminli geometrik motifli, tek sıra bordürü daha açık kırmızı zeminli ve karşılıklı koçboynuzu desenlidir.

Bu halı seccade mihrap şekli ve üzerindeki motifler bakımından Sivas seccadelerine benzemektedir.

3.14. Beypazarı - Sivrihisar Halıları

XV. ve XVI. yüzyıllarda önemli ticaret yolları üzerinde bulunan Ankara ve çevresinde Kalecik, Beypazarı, Ayaş ve Seferihisar'da (Sivrihisar) sof dokumacılığı yapıldığını kaynaklardan öğreniyoruz. Araştırmalarda Ankara ve çevresinde dokumacılık yapıldığına dair bilgiler olmasına rağmen, halı ve kilim dokumacılığı konusunda fazla bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak Kalecik'te tiftikten ve çok kaliteli yünden kilimler yapıldığı tespit edilmiştir. Ankara ve çevresi 1073 yılında Türklerin eline geçmiş ve buraya Kayı, Bayat, Avşar, Kızık, Karkın, Bayındır, Çavuldur, Çepni, Eymür, Alayuntlu, Yüreğir, İğdir, Yıva, Kınık, Yazır, Döğer, Dodurga ve Peçenek boyları yerleşmiştir.⁶² Bu boylar Orta Asya'daki dokuma geleneklerini gittikleri her yere götürmüşlerdir. Ankara ve çevresine getirmeleri de çok doğaldır. Ayrıca Sivrihisar'da Selçuklulardan beri halı ve kilim dokunduğunu bugün müzelerimizde bulunan halı ve kilimlerden anlamaktayız.

Beypazarı, Sivrihisar ve Çalçı Köyü'ndeki camilerde yaptığımız araştırmalarda bazı halıların renk ve desen açısından ortak özellikler gösterdikleri anlaşılmıştır. Bunlarda kırmızı, sarı, beyaz, mavi ile az yeşil renkler kullanılmıştır. Desenler; bir grupta ortada petek dolgulu bir eşkenar dörtgen veya sekizgen, bunun içinde kare veya dikdörtgen bir pano, köşelerde üçgen şeklinde köşelikler; diğer bir grupta ise, ortada bir sekizgen, dört köşede daha küçük sekizgenler şeklindedir. Halılar bu desenleri itibarıyla Çanakkale, Bergama ve Holbein 4 denilen Bergama halılarına benzemekte, ancak renkleri açısından benzememektedirler.

Bordürleri kartuşlar içinde veya serbest bir şekilde bitkisel desenlidir. Bazıları geometriktir. Bazılarında kupa- yaprak ikilisi işlenmiştir. Geniş kilim kısmı bulunur. Bunlar Kazak halılarına has özelliklerdir.

62 Suzan Bayraktaroğlu, "Ankara ve Çevresindeki Vakıf Camii ve Mescitlerden Derlenen Halı ve Kilimler İle Bunların Türk Halı Sanatındaki Yeri", *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*, Haz. Sema Alpaslan, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eylül 2001, s. 74, 75.

Bu halı desenleri itibariyle Çanakkale ve Bergama halılarıyla benzerlikler göstermektedir. Ortada petek dolgulu bir eşkenar dörtgen madalyon, dört köşede birer adet sekizgen madalyon bulunmaktadır. Ortadaki madalyon Çanakkale Turnalı Halının madalyonudur. Bununla birlikte dört köşedeki sekizgenler ise Bergama halılarının veya diğer bir söyleyişle 4. grup Holbein halılarının desenidir. Kenar bordüründe iri altıgen kartuşlar içerisinde karanfil çiçekleri işlidir. Desen olarak Çanakkale ve Bergama halılarına benzemekle birlikte renk düzeni açısından benzememektedir. Beypazarı'ndaki bazı camilerde benzer örneklerle rastlanılmıştır. Ankara çevresine Kırım'dan gelen Çerkez ve Kazakların yerleştirildiği kaynaklarda belirtilmektedir.⁶³ Bu halının Sivrihisar, Mihaliççık, Beypazarı arasında dokunduğu düşünülmektedir. 1 dm² de 28 x 28 Türk düğümü bulunmaktadır. Yün malzemelidir.

Resim: 91	Orta Anadolu, 18-19. yy.
Env. No	2050 (26.06.218)
Ölçüleri	170x117 cm.
Geldiği Yer	Eskişehir, Sivrihisar Belediyesi

63 Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara: TTK, 1977, s. 8.

Resim: 92	Doğu Anadolu, 18.yy.
Env. No	23.387
Ölçüleri	203x157 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

İstanbul Vakıflar Halı Müzesinde bulunmaktadır. Kırmızı zemin üzerinde petek dolgulu bir tam bir yarım madalyon işlenmiştir. Köşelerde ve yanlarda kalan boşluklarda da yarım ve çeyrek madalyonlar bulunur. Bu tarz petek dolgulu madalyonlar Çanakkale yöresine ait turnalı halılarda ve Beypazarı, Sivrihisar arasında dokunan halılarda görülür. Çanakkale çevresinde Kafkasya'dan gelen Yörükler tarafından halı dokumacılığı yapıldığı bilinmektedir.

Beyaz zeminli bordüründe bitkisel ve geometrik bezeme yer alır. Kafkas halılarının etkisi görülmektedir. Malzeme yündür.

Resim: 93	Beypazarı - Sivrihisar, 18.yy.
Env. No	06.04.1172
Ölçüleri	164x116 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Beypazarı, Ulu Camii

Kırmızı zeminli iç dolguda petek dolgulu bir eşkenar dörtgen madalyon yer alır. Bunun merkezinde bir kare ve içerisinde sekizgen içinde sekiz kollu yıldız yer alır. Dört köşede üçgen şeklinde köşe dolguları bulunur. İçe bakan kenarları basamaklı ve iki yönde eli belinde gibi kıvrımlı motiflerle dekore edilmiştir. İki ince zikzak bordür arasında sarı zeminli ana bordüründe geometrik şekiller işlenmiştir. Sarı, kırmızı, yeşil ve beyaz renkler hakimdir. Beypazarı-Sivrihisar arasında dokunmuş olmalıdır. Yün malzemelidir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

Resim:	Beypazarı -
94	Sivrihisar, 18.yy.
Env. No	2055 (06.04.1183)
Ölçüleri	173x133 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Beypazarı, Ulu Camii

Kırmızı zemin üzerinde yeşil renkli, kenarı lacivert konturlu, içi sekiz kollu yıldız dolgulu bir madalyon bulunur. Etrafı beyaz rozet çiçekleriyle çevrelenmiştir. İki ince bitkisel bordür arasında sarı zeminli ana bordüründe, kırmızı, yeşil, mavi renkli çiçek demetleri şaşırtmalı olarak sıralanmıştır. Bu bordür deseni yörede dokunan seccadelerde de kullanılmıştır. Bir kısa kenarda geniş kilim kısmı bulunur. Beypazarı-Sivrihisar arasında dokunmuş olmalıdır. 1 dm² de 24 x 28 Türk düğümü bulunmaktadır. Yün malzemedir.

Kırmızı zemin üzerinde ortada büyük, dört köşesinde daha küçük sekizgenler yerleştirilmiştir. Kenarlarında kancalar ve çeşitli uzantılar vardır. Bunlar Türkmenistan ve diğer Türk halılarında görülen Türkmen Gülü veya Türkmen Aynası denilen motiftir. Bu motif Orta Asya'dan gelip Anadolu'nun çeşitli yörelerine yerleşen Türkmenler tarafından getirilmiştir. Çanakkale, Bergama ve Orta Anadolu'da dokunan halılarda görülür.⁶⁴ Ayrıca iç dolguda, ortada büyük, iki köşede küçük iki sekizgen madalyon motifinin yerleşimi, Bergama halılarında ve 4. grup Holbein halılarında da görülür.

Halının devetüyü renkli ana bordüründe görülen meşe yaprağı kupa ikilisinden oluşan bordür deseni, Kafkas Kazak halılarının özelliği olup, Çanakkale halılarının da esas bordür desenidir. 1 dm² de 28x26 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Bu halının Sivrihisar, Mihalicçık, Beypazarı arasında dokunduğu düşünülmektedir.

Resim:	Beypazarı - Sivrihisar,
95	18.yy.
Env. No	470 (06.04.1179)
Ölçüleri	139x115 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Beypazarı, Ulu Camii

64 Suzan Bayraktaroğlu, "Çanakkale ve Yakın Çevresinde Dokunan Bazı Halıların Orta Asya İle Bağlantıları", *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri, Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan*, Editör Turgay Yazar, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2006, s. 40.

Resim:	Beypazarı - Sivrihisar,
96	18.yy.
Env. No	695 (06.04.1180)
Ölçüleri	165x127 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Beypazarı, Ulu Camii

Kırmızı zemin üzerinde ortada büyük, dört köşesinde daha küçük sekizgenler yerleştirilmiştir. Merkezlerinde sekiz kollu yıldızlar vardır. Kenarlarında eli belinde gibi kıvrımlar ve çeşitli uzantılar bulunur. Boşluklarda başak gibi bitkisel saplar uzanır. Bu sekizgenler Türkmenistan ve diğer Türk halılarında görülen Türkmen Gülü veya Türkmen Aynası denilen motiftir. Bu motif Orta Asya'dan gelip Anadolu'nun çeşitli yörelerine yerleşen Türkmenler tarafından getirilmiştir. Çanakkale, Bergama ve Orta Anadolu'da dokunan halılarda görülür.⁶⁵ Ayrıca iç dolguda, ortada büyük, iki köşede küçük iki sekizgen madalyon motifinin yerleşimi, Bergama halılarında ve 4. grup Holbein halılarında da görülür.

Sarı zeminli ana bordüründe rozet çiçekleri yer alır. 1 dm² de 28x26 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

⁶⁵ Bayraktaroğlu, "Çanakkale ve Yakın", s. 40.

Resim: 97	Beypazarı - Sivrihisar, 18.yy.
Env. No	06.04.1174
Ölçüleri	160x108 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Beypazarı, Ulu Camii

Açık koyu mavi zemin üstünde sarı, kırmızı, yeşil ve mavi renklerde Lesghi Yıldızı denilen 12 kollu yıldız motifi işlenmiştir. Bordürler bitkisel ve geometriktir. Ankara civarına yerleşen Kafkasya bölgesi göçmenleri tarafından dokunmuş olmalıdır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

Resim: 98	Beypazarı, 18.yy.
Env. No	2024 (06.04.1176)
Ölçüleri	157x111 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Beypazarı, Ulu Camii

Seccadede mavi zemin üzerinde kırmızı renkli bir mihrap nişi yer alır. Basamaklı mihrap kemeri, kemerin başlama noktasında içe doğru bir girinti yapıp tekrar genişler. Bu özelliğiyle Milas seccadelerine ve Transilvanya tipi denilen seccadelere benzemektedir. Mavi renkli mihrap köşeliklerinde birer çiçek motifi bulunur. Mihrap tepesinde ise alem niteliğinde bitkisel bir form yer alır. Sarı zeminli tek sıra bordüründe beyaz renkli dal üzerinde kırmızı ve mavi renkli başak gibi uzanan bitkisel motifler işlenmiştir. Beypazarı Sivrihisar arasında dokunduğu düşünülmektedir. 1 dm² de 26 x 28 Türk düğümü bulunmaktadır. Yün malzemedir.

Seccadenin iç dolgusunda kırmızı zeminli bir mihrap nişi yer alır. Köşelikler yeşil renk üzerine çiçek desenlidir. Mihrabın alt kısmında iki köşede üçgen şeklinde köşe dolguları vardır. Sarı zeminli ana bordüründe şaşırtmalı olarak dal, yaprak ve çiçekten oluşan bitkisel bezeme bulunur. Kırmızı renkli biraz geniş kilim kısmı yer alır. Ana bordürü, geniş kilim kısmı ve mihraptaki köşe dolguları, Çanakkale halılarında ve Beypazarı – Sivrihisar arasında dokunan halılarda görülür. 94. sıradaki 2055 (06.04.1183) envanter numaralı halı ile aynı bordür desenlerine sahiptir. Bu halının Beypazarı – Sivrihisar arasında dokunduğu düşünülmektedir. Yün malzemelidir.

Resim:	Eskişehir Civarı, 18-19.yy.
Env. No	725 (26.472)
Ölçüleri	130x108 cm.
Geldiği Yer	Eskişehir, Merkez, Ak Cami

Resim:	Beypazarı, Sivrihisar
100	Yöresi, 18.yy.
Env. No	2034 (06.04.1181)
Ölçüleri	140x102 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Beypazarı, Ulu Camii

Kırmızı zeminli, mavi ve kırmızı basamaklı bir mihrap nişi vardır. Niş içinde, içinde sekiz kollu yıldızlar olan irili ufaklı sekizgenler bulunur. Beyaz zeminli köşeliklerde de sekiz kollu yıldızlar işlenmiştir. Kırmızı beyaz ince şeritlerin arasında sarı zeminli ana bordüründe birbirine bağlı geometrik motifler yer alır. 1 dm² de 22 x 24 Türk düğümü bulunmaktadır. Yün malzemelidir.

Kırmızı zeminli mihrap nişi içerisinde büyük bir kenarları kancalı sekizgen vardır. Köşelikler koyu mavi üzerine küçük motiflerle doldurulmuştur. Koyu sarı ana bordüründe iri lale çiçekleri şaşırtmalı olarak yerleştirilmiştir. Bu laleler 16.yy. Uşak halıları ile 17-18.yy. Lâdik seccadelerinde de görülür. 1 dm² de 26 x 28 Türk düğümü bulunmaktadır. Yün malzemelidir.

Resim:	Beypazarı, Sivrihisar
101	Yöresi, 18.yy.
Env. No	2016 (06.04.1182)
Ölçüleri	130x96 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Beypazarı, Ulu Camii

3.15. Kırşehir Halıları

Kırşehir, İç Anadolu bölgesinde yer alan ve taban, yolluk, sedir, yastık, minder, seccade türlerinde çok miktarda halı dokunan ilimizdir. Yazılı kaynaklardan ve müzelerde bulunan eski örneklerden anladığımıza göre Kırşehir halılarının tarihi 17. yüzyıla kadar inmektedir. 18. ve 19. yüzyıllarda en olgun devrini yaşamış ve en güzel örneklerini vermiş, 19. yüzyılın sonlarına doğru ise bozulmaya başlamıştır. Anadolu'daki çeşitli camii ve mescidlerde en çok karşımıza çıkan, Kırşehir seccadeleridir.⁶⁶

Kök ve doğal boyalarla boyanan yün ipliklerle ve Türk düğümü sistemi ile dokunan Kırşehir seccadelerinde, ortada tepeliği basamaklı bir mihrap nişi, niş üstünde ayetlik veya sandık denilen enine dikdörtgen bir pano yer alır. Niş tepesinde kanca veya çengel şeklinde alem niteliğinde bir geometrik motif bulunur. Niş içi genelde boş olup, bazen tepeden sarkan küçük bir balık, çiçek veya kandil olabilir. Bazı örneklerde de mihrap içinin büyük bir çiçek demetiyle dolduğu görülür.

Mihrap üstündeki ayetlik veya sandık denilen kısım, bölümlere ayrılır. Ortadaki sekizgen bölümde lale, fırıldak veya kelebeğe benzeyen bir motif bulunur. Bazı örneklerde ise, mihrabın üst ve altında veya sadece üstünde yer alan, enine dikdörtgen panoda yatık "S" şeklinde ejder figürü yer alır. Bu geç örneklerde iki başlı ejder olmuş, günümüzde ise tamamen deformasyona uğramıştır. Stilize ejder motif, rozet çiçekleri gibi bitkisel desenli motifler arasında yer alır.

Ejder figürünün yer aldığı Kırşehir halıları, Gördes halıları ile benzerlik gösterirler. Mihrap üzerindeki ayetlik bölümünde yer alan bu ejder motifi mimaride de kullanılmıştır. 13. yüzyıl sonuna ait Ankara Aslanhane (Ahi Şerafettin) Camii mihrabında da aynı kompozisyonu görmek mümkündür.

Kırşehir seccadelerinde ince bordürler vardır. Genelde bitkisel desendir. Bu bitkisel desenli ince bordürler arasında, Kula halılarında olduğu gibi ince şerit bordürler

⁶⁶ Suzan Bayraktaroğlu, "Kırşehir ve Mucur Seccadelerinden 18. Yüzyıla Ait Örnekler", *İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, 8, (Aralık 1990), s.39; Deniz, "Kırşehir Halıları", s.18.

yer alır. Ayrıca, çift mihraplı Gördes seccadelerindeki ince bordür deseni olan, kenarları tırtıklı yaprak ve ucunda laleden oluşan çiçek motifinin bazı Kırşehir seccadelerinde ana bordür deseni olarak kullanıldığı görülür. Bazı Kırşehir seccadelerinin ana bordüründe ise, top çiçek motifi yer alır.

Kırşehir seccadelerinde canlı kırmızı, mavi, sarı, yeşil, beyaz, az olarak mor renkler kullanılır.

Kırşehir seccadelerinin düğümleri fazla sık değildir. 1 dm² de ortalama 30 x 40 düğüm mevcuttur.

18. yüzyıldan itibaren Anadolu'da görülen *manzaralı halılar* Kula çevresinde ve birde Kırşehir'de dokunur. Bunlarda yine bir mihrap nişi içerisinde kat kat evler ve ağaçlardan oluşan hayali doğa görüntüleri yer alır.

Bazı Kırşehir seccadelerinde iki adet mihrap motifinin iç içe, bazılarında da iki mihrap tepeliğinin yan yana işlendiği görülür.

Kırşehir halıları uzun bir süre çevre illerin halı ihtiyacını karşılamıştır. Kastamonu, Sinop, Samsun, Çankırı, Tokat, Amasya, Kayseri, Yozgat, Niğde, Aksaray ve Ankara gibi illerin merkez ve ilçelerinde bulunan camilerde çok miktarda Kırşehir halısına rastlanması bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir.

İç dolguda yeşil zeminli bir mihrap nişi bulunur. Kenarlarından niş içine doğru küçük çiçekler uzanmaktadır. Niş tepeliği basamaklı olup, tepede beyaz renkli alem niteliğinde bir eli belinde motifi yer alır. Mihrap köşelikleri kırmızı olup, üzerinde temizliğin sembolü olan birer adet ibrik motifi bulunur. Ayetlik kısmında mavi zeminli bir altıgen yer alır. Üzerinde lâle veya kelebeğe benzer motiflerle iki adet sekiz kollu yıldız vardır.

İç dolguyu çevreleyen bordürler bitkiseldir. En iç bordürde birbirine bağlantılı sekiz kollu yıldızlar yer alır. Daha sonra kırmızı-beyaz şerit bordürler bulunur. Ana bordürde sarı zemin üzerinde yeşil, kırmızı, mor, mavi renklerde kenarları dişli, şaşırtmalı olarak yerleştirilmiş çiçekler yer alır. En dış bordürde ise kırmızı zikzak dal üzerinde, küçük çiçek ve yapraklar bulunur. Seccadenin bir köşesi yırtılmış, burası çok güzel bir sumak dokumasıyla yamanmıştır.

1 dm² de 30 x 40 Türk düğümü bulunmaktadır. Yün malzemelidir.

Resim: 102	Kırşehir, 18. yy.
Env. No	538 (60.08.794)
Ölçüleri	121 x 155 cm.
Geldiği Yer	Tokat, Zile, Hacı İshak Paşa Camii

Seccadenin merkezinde pas kırmızısı renginde bir mihrap nişi yer alır. Mihrap tepeliği birkaç sıra ve basamaklıdır. Mihrap nişinin kenarında uçlarında küçük toprak bulunan üçgenler yer alır. Ayetlik bölümünde kırmızı renkli bir ejder motifi bulunmaktadır.

Bu iç dolguyu lacivert, kırmızı, beyaz, sarı ve siyah renklerde şerit bordürler çevirir. Kalın bordür sarı zemin üzerine kırmızı, beyaz, sarı, lacivert üç çift top çiçek demeti motiflidir. En dış ince bordürün yarısı kazayağı motifli, yarısı çiçek ve yaprak motiflidir.

Desenler açısından tipik Kırşehir seccadesi olan bu örnek bazı renkler açısından Kırşehir seccadelerinin renk özelliklerine uymamaktadır. Bu örnekte görülen kırmızı renk, Milas seccadelerinin pas kırmızısı tonundadır. Ayrıca sarı renk de daha açık, daha pasteldir. Seccadenin bulunduğu yeri de göz önüne alarak belki de güney batı Anadolu'da bir dokuyucu kendisine Kırşehir seccadesinin desenini örnek olarak dokumuştur.

1 dm² de 26 x 32 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Resim: 103	Kırşehir, 18. yy.
Env. No	2022 (32.09.813)
Ölçüleri	122 x 160 cm.
Geldiği Yer	Isparta, Uluborlu, Alaaddin Camii

Resim: 104	Kırşehir, 18.yy.
Env. No	618 (37.1496)
Ölçüleri	125 x 170 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Seccadenin mihrap nişi koyu yeşil zeminlidir ve boştur. Üç sıra konturla çevrilmiş olup, tepelik basamaklıdır. Alında ikinci bir kanca sistemi vardır. Basamaklardan mihrap içine doğru, kalın ve biraz yuvarlatılmış şeklindeki kancalar, Kula seccadelerinde de görülür. Pembemsi kırmızı mihrap köşeliklerinde ana bordürde yer alan üç çiftli top çiçek demeti işlidir. Ayetlik kısmında yine koyu yeşil emin üzerinde stilize ejder motifi işlidir. Ejderin her kıvrımına rozet çiçekleri yerleştirilmiştir. Bu kompozisyon Gördes ve Kula seccadelerinde de görülür. Mihrap altındaki ayaklık kısmında da koyu yeşil üzerine, ana bordürdeki çiçek demetleri işlidir.

Bu iç dolguyu beyaz zeminli zikzak dal ve çiçeklerin işlendiği bordür çevirir. Daha sonra kırmızı, beyaz, siyah şerit bordürler bulunur. Ana bordür, koyu sarı zemin üzerinde üç çiftli top çiçek demetlerinden oluşur. Daha sonra koyu mavi zeminli zikzak şeklinde dal ve çiçeklerin oluşturduğu bir bordür yer alır. En dıştaki ince bordür ise kırmızı üzerine zikzak dal desenlidir. 1 dm² de 30 x 32 Türk düğümü bulunur. Malzeme yündür.

Seccadenin mihrap tepeliği altı renk sıralı ve basamaklıdır. Mihrap içine doğru küçük çiçekler ve basamak kısımlarında kancalar uzanmaktadır. Tepede, âlem kısmında kanca şeklinde bir form vardır. Açık kırmızı renkli mihrap köşeliklerinde ana bordürde yer alan çiçek ve yaprak buketlerinden birer adet vardır. Ayetlik kısmında düz sarı zemin üzerinde ejder yer alır. Bu kompozisyonu çevreleyen bordürler içte ince ve bitkisel desenlidir. İlk sırada şaşırtmalı olarak sıralanan lâleler, ikinci sırada çiçek şeklinde düşünülmüş sekiz kollu yıldızlar ve dallar sonsuzluk prensibiyle işlenmiştir. Bunlar mavi, kahverengi şerit bordürlerle birbirinden ayrılırlar. 1 dm² de 26 x 36 Türk düğümü vardır. Malzeme yündür.

Resim:	Kırşehir, 18.yy.
105	
Env. No	2021 (37.1683)
Ölçüleri	155x118 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Gölkurusu zemin üzerinde yeşil zeminli, etrafı kırmızı, siyah, beyaz, sarı, mavi renklerle çevrelenmiş bir mihrap nişi vardır. Niş tepeliği basamaklı olup, tepede aln yerinde bir eli belinde motifi vardır. Mihrabın kenarlarından niş içine doğru küçük saplı çiçekler uzanmaktadır.

Niş köşelikleri pembemsi kırmızı renkli olup, üzerinde aşağıya doğru uzanan ok gibi motifler vardır. Bunlar zikzak görünümüleriyle yıldırıma (şimşeğe) benzemektedir. Mucur halılarında görülen bir motiftir. Ayetlik (sandık) kısmında içi mavi renkli sekizgen bir madalyon, üzerinde de lâle veya kelebeğe benzer motif yer almaktadır. Sekizgenin iki yanında da yarım sekizgenler yer alıyor gibi görünmektedir.

Seccadede yer alan bütün bordürler bitkisel desenli olup, ana bordürü içteki mor zeminli ince bordürden ayıran kırmızı-beyaz ince çubuk bordürler görülür. Ana bordür sarı zeminli olup, üzerinde kenarları testere dişi şeklinde yaprak ve çiçeklerin oluşturduğu demetler işlidir. Bunlarda mavi, kırmızı, beyaz renkler yanında mor renk de kullanılmıştır. Malzeme yündür. 1 dm² de 30 x 36 Türk düğümü bulunmaktadır.

Resim: 106	Kırşehir, 18.yy.
Env. No	2023 (37.666)
Ölçüleri	124 x 165 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Resim: 107	Kırşehir, 19. yy.
Env. No	719 (37.671)
Ölçüleri	104x155 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Seccadede tepeliği basamaklı kırmızı zeminli bir mihrap nişi bulunmaktadır. Mihrap tepesinden niş içine doğru kandil niteliğinde yıldız şeklinde küçük bir motif sarmaktadır. Mihrap köşelikleri mavi zeminli olup boştur. Mihrabın altında ve üstünde ayaklık ve ayetlik denilen kısımlarda kırmızı renkli koruyucu anlamda birer ejder motifi işlenmiştir. Dört sıra bitkisel desenli bordür yer almaktadır. Malzeme yündür.

1 dm² de 30 x 36 Türk düğümü bulunmaktadır.

Seccadenin iç dolgusunda kırmızı zeminli iki tepelikli bir mihrap nişi vardır. Yan yana iki mihrap gibi. Nadir bir örnektir. Niş köşelikleri boş tutulmuştur. Ayetlik kısmında aralarında rozetler bulunan stilize ejder motifi yer alır. Ana bordürü kırmızı zeminli olup bir dal üzerinde çiçek ve yaprak desenleri işlenmiştir. Malzeme yündür.

1 dm² de 26 x 30 Türk düğümü bulunmaktadır.

Resim:	Kırşehir, 19.yy.
108	
Env. No	2027 (37.729)
Ölçüleri	155x100 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Resim: 109	Kırşehir, 19. yy.
Env. No	701 (37.619)
Ölçüleri	87x135 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

İç dolguda kırmızı ve mavi zeminli iki mihrap nişi iç içe işlenmiştir. Tepelikleri basamaklı olup kolye şeklinde sarkan birer kandil ve tepelerinde alem bulunur. Nadir bir seccade örneğidir. Niş köşeliklerinde birer yıldız bulunur. Üç sıra bordürü bitkisel desenlidir.

1 dm² de 30 x 36 Türk düğümü bulunmaktadır. Malzeme yündür.

Resim: 110	Kırşehir, 18. yy.
Env. No	1079
Ölçüleri	174x125 cm.
Geldiği Yer	Bolu, Göynük, Akşemseddin Camii

Seccadenin iç dolgusunda yeşil ve bordo zeminli iki mihrap nişi iç içe işlenmiştir. Tepelikleri basamaklı olup tepelerinde parlak yıldız şeklinde birer alem bulunur. Niş köşeliklerinde birer yıldız ve çiçekler yer alır. Mihrabın altında ve üstünde ayaklık ve ayetlik denilen kısımlarda kırmızı renkli koruyucu anlamda birer ejder motifi işlenmiştir. İnce şerit bordürlerden sonra iki sıra bordür bitkisel desenlidir. Malzeme yündür.

3.16. Mucur Halıları

Mucur, İç Anadolu Bölgesinde, Kırşehir iline bağlı bir ilçedir. Yörede 17. yüzyıldan beri halı dokunduğu kaynaklarda belirtilmektedir.⁶⁷

Doğal boyalarla renklendirilmiş yün malzemeye ve Türk düğümü sistemiyle dokunmuşlardır. Mucur seccadelerinin düğümleri fazla sık değildir. 1 dm² de ortalama 30 x 40 düğüm mevcuttur. Ana renkler pastel kırmızı, sarı, mavi, mor ve yeşildir. Az olarak beyaz ve kahverengi de vardır.

17-18. yüzyıla ait olan Mucur halıları genellikle seccade şeklindedir. Halının ortasında basamaklı bir mihrap nişi yer alır. Basamaklar bir noktada birleşmezler ve tepede bir uzantı yaparak iki yana genişler, sonra tam tepede birleşirler. Mihrap tepeliğinin üstünde alem niteliğinde eli belinde veya ok ucuna benzer bir motif bulunur. Kenarlardan mihrabın içine doğru birer küçük çiçek motifi uzanır. Mihrap içi genelde boştur. Mihrap köşelikleri boş olabildiği gibi, küçük geometrik motifler veya ibrik motifleriyle doldurulmuş da olabilir. Köşeliklerin etrafını üçgen şeklinde motifler dolandır.

Mihrabın üstünde, ayetlik veya sandık denilen enine dikdörtgen bir panoda, yan yana dizilmiş mihrap tepeliğine benzer, uçları ok ucu şeklinde nihayetlenen motifler yer alır. Bu bölüm Lâdik halılarındaki uzun saplı bitki motiflerinin başlangıç yerlerine benzer.

Mucur seccadelerinin iki ince bir kalın bordürü vardır. İnce bordürler mavi ve kahverengi zeminli olup, içtekinde birbirlerine bitişik eşkenar dörtgenler artarda sıralıdır. Aradaki boşluklara küçük çiçekler yerleştirilmiştir. Dıştaki ince bordürde ise bir merkezden sekiz kola ayrılan ışınal küçük çiçekler artarda işlenmiştir. Ana bordür Mucur seccadelerinin karakteristik bordürüdür. Sarı zeminlidir. Tam merkezde sekiz kollu bir yıldız motifi, bundan uzanan bir sekiz kol ve bunların arası da sekiz adet motifle doldurulmuştur. Bunlar bütünüyle top çiçek motifidir ve bir eşkenar dörtgen içindedir. Bu eşkenar dörtgenin köşelerinde simetrik ikişer adet eli belindeye benzer motif dört köşeyi doldurup kare oluşturmaktadır. Bu kompozisyon artarda işlenerek, tüm ana bordürü doldurmaktadır.

Bazı örneklerde atkı ipleri kırmızıdır.

⁶⁷ Bayraktaroğlu, "Kırşehir ve Mucur", s. 39; Bekir Deniz, "Mucur Halıları", *Bilim, Birlik Başarı*, 12/48, (1987), s. 20.

Resim: 111	Mucur, 18. yy.
Env. No	2012 (37.1099)
Ölçüleri	155 x 192 cm
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Seccadenin merkezinde pastel kırmızı bir mihrap nişi bulunur. Tepeliği basamaklı olup, tepede alem niteliğinde eli belinde motifi bulunur. Yeşil renkli mihrap köşeliklerinde kırmızı renkli ibrikler yer alır. İbrik motifi İslamiyet'te temizliği simgelemektedir. Mihrabın üzerinde sandık kısmında bir düz bir ters yerleştirilmiş, geometrik şekiller vardır. Uçları ok ucu gibidir.

İç dolguyu çevreleyen mavi zeminli bordür üzerinde uçlarından birbirine bağlanmış bir şekilde küçük baklavalılar işlidir. Sarı zeminli ana bordür ise Mucur seccadelerinin tipik ana bordürüdür. Merkezde sekiz kollu bir yıldız, bunun kenarlarından uzanan yapraklarla bir eşkenar dörtgen form oluşturmakta, bunu da kareye tamamlayan eli belinde motiflerinden oluşan köşe dolguları izlemektedir. Bunlarda sarı, yeşil, mavi ve mor renkler kullanılmıştır. En dıştaki bordürde siyah zemin üzerinde bir noktadan çıkan ve uçlarında küçücük toplar bulunan uzantılar işlenmiştir. 1 dm² de 26 x 32 Türk düğümü vardır. Malzeme yündür.

Resim: 112	Mucur, 18.yy.
Env. No	720 (37.1484)
Ölçüleri	115 x 145 cm
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Seccadede, basamaklı yeşil zeminli mihrap nişinin kenarlarından mihrap içine doğru küçük çiçekler uzanmaktadır. Mihrap üstündeki ayetlik (sandık) kısmında bir düz, bir ters yerleştirilmiş, uçları ok ucu gibi olan geometrik formlar işlenmiştir.

Ana bordürü iç dolgudan ayıran kırmızı-beyaz çubuk bordürler yer alır. Ana bordür sarı zeminlidir. Üzerinde iki ayrı desen işlenmiştir. Bir kısa ve bir uzun kenarda dört yapraklı çiçek (muhtemelen karanfil) ve lâle çiçeğinin bir dal ucunda yer almasından oluşan demetler bulunur. Diğer bir uzun ve bir kısa kenarda ise dört eli belinde motifinin bir nokta etrafında sırt sırta yerleştirilmesinden oluşan desen yer almaktadır. Bunlar kırmızı, mavi, mor ve beyaz renklerdedir. 1 dm² de 26 x 36 Türk düğümü bulunmaktadır. Malzeme yündür.

Resim: 113	Mucur, 18.yy.
Env. No	213 (37.1521)
Ölçüleri	96 x 150 cm
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Seccadede, tepeliği basamaklı kırmızı zeminli mihrap nişi içerisinde, yukarıdan sarkar bir şekilde hayat ağacı motifi görülmektedir. Mihrap köşeliklerinde de yeşil zemin üzerinde noktalar halinde renk sıraları yerleştirilmiştir. Ayetlik kısmında bir ters, bir düz yerleştirilmiş, uçları ok ucu gibi düzenlenen geometrik motifler bulunmaktadır.

İç dolguyla ana bordür arasında beyaz zeminli, üzerinde uç uca bağlanmış, baklava motiflerinin işlendiği bordür bulunur. Sarı zeminli ana bordürde, merkezde sekiz kollu yıldız, bunun uçlarından çıkan yapraklarla oluşmuş eşkenar dörtgen ve bunu kareye tamamlayan eli belinde motifli köşe dolguları yer almaktadır. Renkler, mavi, yeşil, mor ve kırmızıdır. Malzeme yündür.

Resim: 114	Mucur, 18.yy.
Env. No	623 (37.1321)
Ölçüleri	168x92
Geldiği Yer	Kastamonu

Seccadede kırmızı zeminli, basamaklı bir mihrap nişi vardır. Niş içinde rozet çiçekleri yer alır. Köşelikler yeşil renklidir. Ayetlik kısmı gülkurusu zeminli olup üzerinde mihrap tepesi şeklinde motifler vardır. Yaprak desenli beyaz bordürden sonra çubuk bordürler ve sonra çiçek desenli kalın bordür yer alır. Malzeme yündür.

3.17. Sivas Halıları

Türkler tarafından icat edilen halının, Türklerle birlikte gittikleri her yere götürüldüğü bir gerçektir. Halı, Selçuklularla birlikte Sivas'a da gelmiştir. Nitekim 13. yüzyılda yaşanan altın dönemde halı dokumacılığının da doruk noktada olduğunu öğreniyoruz. 1271-72'de seyyah Marco Polo Anadolu'yu gezmiş, Kayseri ve Sivas'ı ziyaret ederek "dünyanın en güzel halılarının, kırmızı ve başka güzel renklerde ipeklerin dokunduğu yerlerin başında Konya, Kayseri ve Sivas gelir⁶⁸" demiştir.

Bu seyahatnamelerin dışında Fransa'nın Lyon Müzesi'nde bulunan ve üzerindeki kitabeden 1219'da Alaaddin Keykubat için yapılmış olduğu anlaşılan halının (dokumanın) Sivas'tan alındığı kaynaklarda belirtilmektedir.⁶⁹

13. yüzyılda Sivas, önemli ticaret yolları üzerinde bulunmaktaydı. Kuzey-güney ve doğu-batı yolları. Kuzey-güney yolu, Sinop limanından başlayarak Sivas'ta doğu-batı yoluyla birleşmekte, Halep'e varmakta idi. Doğu-batı yolu ise, Antalya'dan başlayıp Sivas'a gelmekte burada kuzey-güney yoluyla birleşerek Tebriz'e ulaşmaktaydı.

Böylece Sivas, Selçuklular döneminde önemli bir ticaret merkezi haline gelmişti. Burada alınıp satılan eşyalar arasında yün, tiftik, keçe ve halı önemli bir yer tutuyordu.

Tarihi Anadolu Selçuklularına kadar inen Sivas halıcılığını, desen, teknik ve dokuma tarihlerini göz önüne alarak iki gruba ayırmak mümkündür.⁷⁰ Birinci grup, geometrik motifli, çift düğüm (Türk-Gördes düğümü) tekniğiyle yapılmış, doğal boyalı, geçmişte Anadolu Selçuklularına dayanan eski Sivas halıları; ikinci grup, bitkisel desenli, tek düğüm (İran düğümü) sistemiyle yapılmış, İran halı desenlerinin yer aldığı, suni boyalı, 19. yüzyılın sonlarından itibaren dokunan halılardır.

68 Marco Polo, *Kubilay Han'ın Sarayında Bir Venedikli-Dünyanın Tasviri*, Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2018, s. 50.

69 Hakkı Acun, "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri", *Vakıflar Dergisi*, XX, (1988), s. 192.

70 Suzan Bayraktaroğlu, "Sivas Halıları", *T. İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, 6, (Haziran 1990), s. 26, 27.

Divriği Ulu Camii'nden alınan ve bugün İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'nde bulunan halılar, eski Sivas halılarını bize tanıtan örneklerdir. Bu halılar içerisinde; zemini büyük-küçük geometrik motifli, kenar bordürleri örgülü kûfi yazı desenli, 13. yüzyıla ait halılar; zemini küçük geometrik motifli, kenar bordürleri kancalı geometrik motifli, Selçuklu geleneğini devam ettiren, 14. yüzyıla ait halılar; 14-15. yüzyıllara ait Erken Osmanlı halıları, 16-17. yüzyıllara ait madalyonlu halılar; 15-17. yüzyıllara ait çıkıntılı veya girintili sekizgen uzantılı (ters ve düz anahtar deliği motifli) halılar; Sivas yöresinde dokunduğu kabul edilen kıymetli halılardır.

Sivas'ta 19.yüzyıla kadar geleneğe bağlı seccadeler dokunmuştur. Bu seccadelerde geniş bir mihrap nişi, uzun boyunlu ve yanlara açılarak küçük altıgen veya sekizgen şeklini almış bir mihrap tepeliği bulunur. Sivas ve çevresindeki camilerde çok miktarda bulunmuştur.

Sivas çevresinde Divriği, Gürün, Kangal, Şarkışla, Suşehri ve Zara'da dokumacılık yapılmaktadır. Özellikle Şarkışla halıları, eşkenar dörtgen, altıgen, sekizgen madalyonları, bazı sembolik motifleri ve yanyana çözümler üzerine uygulanan kaydırılmış düğüm sistemi ile Anadolu halıları içerisinde farklı bir konumda olup, Türkistan'da dokunan 5.-6. yüzyıllara ait halılarla bağlantı kurmaktadır. Bu ilçelerde yapılan halılarda Selçuklulara kadar indirebileceğimiz sağlam tekstil motifleri yaşatılmaktadır. Türk (Gördes) düğümlü halılarda renkler kırmızı, yeşil, beyaz, sarı ve mavidir.

Lacivert ve gülkurusu renklerde büyük kare panoların içerisinde, kenarları küçük basamaklı iri eşkenar dörtgenler bulunur. İçlerinde de dört ana yön ve dört ara yöne uzanan rüzgârgülü veya yıldız diyebileceğimiz motifler yer alır. Eşkenar dörtgenlerin köşelerinde kancalı, koçboynuzlu geometrik şekiller bulunur. Büyük kare panoların arasında ve kalın bordürden önce iç bordür olarak, beyaz zeminli bir bordür sırası vardır. Üzerinde birbirine bağlı stilize uçan kuş motifleri sıralanır. Bu motif Sivas seccadelerinin bordürlerinde de görülür. Kalın bordürde kartuşlar içerisinde karşılıklı eli belindeler bulunur. En dışta da yine geometrik ince bir bordür yer alır. Sivas camilerinde aynı desene sahip halılar tespit edilmiştir. 1 dm² de 24x28 Türk düğümü vardır. Bir ucu kopmuştur. Malzeme yündür.

Resim: 115	Sivas, 17. yy.
Env. No	2009 (60.08.788)
Ölçüleri	310x123 cm.
Geldiği Yer	Tokat, Zile, Recep Bey Camii

Kırmızı zemin üzerinde enine 3, boyuna 4 adet kare bölmeye ayrılmıştır. İçlerinde sekizgenler ve iç içe kancalı sıralar bulunur. Bu kare içinde sekizgen ve içinde kancalı basamaklı madalyonlar Ora Asya Türkmen halılarında görülen ve Türkmen Gülü denilen motiftir. Anadolu'da Orta Asya'dan gelen boylar tarafından dokunan halılarda da yaygın olarak görülür. Ana bordüründe eli belinde motifleri, ince bordürde sekiz kollu yıldızlar bulunur. Kırmızı, sarı, beyaz, mavi renkler kullanılmıştır. 1 dm² de 24x28 Türk düğümü vardır. Oldukça yıpranmıştır. Malzeme yündür.

Resim: 116	Sivas, 17. yy.
Env. No	2006 (55.1733)
Ölçüleri	195x185 cm.
Geldiği Yer	Samsun, Vakıflar Bölge Müdürlüğü

İç dolguda sekiz adet kenarları kancalı altıgen madalyon yer alır. Merkezde daha küçük altıgen ve içinde karşılıklı koçboynuzları bulunur. Bu koçboynuzlarından madalyonun dışında zeminde de yer alır. Altıgenin içinde kazayağına benzer şekiller vardır. Bunlar Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında kubbe ve eyvan tonozu göbeğinde bulunan daire içindeki desenlere benzer. Halının sarı zeminli ana bordüründe rozet çiçekleri ve dört yaprak motifleri bulunur.

Resim: 117	Sivas Şarkışla, 17.yy.
Env. No	2072 (66.1431)
Ölçüleri	180x130 cm.
Geldiği Yer	Yozgat, Çapanoğlu (Büyük) Camii

Bu halının ilginç olan yanı Türk düğümünün farklı uygulışıdır. Türk düğümü sisteminde düğüm, her sırada aynı çözgü çiftine bağlanır ve hep dikey yükselir. Fakat bu halıda ise her sırada bir yana kaydırılarak yandaki bir çözgü teline, yani alternatif çözgüleri bağlanmıştır. Böylece düğümler üst üste gelmez, her sırada bir kaydırılarak verev sıralar halinde yükselir. Türk düğümünün bu şekilde uygulanması ile ilgili en eski buluntular Doğu Türkistan'da yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir. Doğu Türkistan'da bulunan, 3. ve 4. yüzyıllardan kalma geometrik örnekli halı parçasında, alternatif çözgüler üzerine bağlanmış Türk düğümü ile değişik bir teknik uygulanmıştır. Bu uygulama Oğuz Boyları ile Anadolu'ya gelmiş, Anadolu Selçuklularına ait bir 13. yüzyıl halısından, 19. yüzyıla ait bir Batı Anadolu halısına kadar seyrek de olsa bazı halılarda uygulanmıştır.⁷¹ Son yıllarda yaptığım çalışmalarda Sivas'ın Şarkışla ilçesi ve çevresinde dokunan 17-18. yüzyıl halılarında bu tekniğin uygulandığı görülmüştür. Türkmenistan'da Salur boyu tarafından dokunan halılarda uygulanan bu teknik, Anadolu'da da Salur boyunun yerleştiği Manisa, Konya, Sivas, Malatya, Erzurum gibi bölgelerde görülmektedir.⁷² 1 dm² de 20x24 Türk düğümü vardır. Malzeme yündür.

71 Aslanapa, *Türk Halı*, s.8; Şerare Yetkin, "Türk Halı Sanatında Bir Teknik Özellik", *Vakıflar Dergisi*, 14, (1982), s. 123.

72 Suzan Bayraktaroğlu, "Sivas Şarkışla Halılarında Türk Düğümünün Farklı Bir Kullanımı", *Arş Dergisi*, 19, (Aralık 2021), s. 131.

Resim: 118	Sivas, 17.yy.
Env. No	1684
Ölçüleri	161x264 cm.
Geldiği Yer	Tokat, Vakıflar Bölge Müdürlüğü

Kırmızı zemin üzerinde irili ufaklı eşkenar dörtgenler, kancalı çubuklar, rozetler ve çeşitli motifler işlenmiştir. İç ve dış bordür verev çubuklardan, orta bordür ise geometrik şekillerden oluşmaktadır. Zemin ve bordür desenlerinde Kafkas halılarının etkisi bulunmaktadır. 1 dm² de 20x20 Türk düğümü vardır. Malzeme yündür.

Resim: 119	Tokat-Sivas, H.1286 / M.1870
Env. No	60.08.795
Ölçüleri	150x127 cm.
Geldiği Yer	Tokat, Zile, İshak Paşa Camii

Seccadenin yeşil zeminli bir mihrap nişi vardır. Mavi üzerine beyaz renkli zikzak desenli mihrap konturu ayak kısmında mihrabın içine doğru bir girinti yapmaktadır. Niş içinde iri bir stilize hayvan motifi bulunur. Üçgen şeklindeki mihrap tepesinin içinde ise Arap rakamlarıyla 1286 tarihi yazmaktadır. Mihrap köşelikleri kiremit kırmızısı rengindedir. Üzerinde çeşitli geometrik şekiller yer alır. Beyaz zeminli bordüründe kırmızı, yeşil, mavi renklerde küçük basamaklı eşkenar dörtgenler işlenmiştir. En dışta Kafkas halılarında da görülen yeşil kırmızı bir palmet sırası dolanır. 1 dm² de 24x28 Türk düğümü vardır. Malzeme yündür.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

Resim: 120	Sivas, 16-17. yy.
Env. No	966 (23.515)
Ölçüleri	350x170 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Kırmızı zemin üstünde beyaz ve lacivert renkli iki büyük sekiz kollu yıldız madalyon bulunur. Yıldızın kollarında bitkisel motifler ve stilize hayvan motifleri bulunur. İstanbul Vakıflar Halı Müzesinde bulunan A-84 envanter numaralı halıdaki hayvan figürleri ile benzerlik gösterirler. Kırmızı zemin üstünde yeşil renkli stilize kuş şeklinde yaprak motifleri vardır. Bunlar kuşlu Uşak halılarındaki kuş motifinin aynısıdır. Bordürde de bu stilize kuş motifi işlenmiştir.

Divriği Ulu Camiinde tespit edilerek İstanbul'daki Vakıflar Halı Müzesine götürülen halılar arasında büyük bir grup olarak, Uşak Halılarına benzer halılar bulunmaktadır. Bunların, 16. yüzyıl Uşak halılarının etkisiyle Doğu Anadolu'da dokunmuş halılar olduğu anlaşılmaktadır.⁷³ Burada tanıtılan halı da Uşak halılarına benzer bir halıdır. Sivas, Divriği çevresinde dokunmuş olduğu düşünülmektedir. 1 dm² de 30x30 Türk düğümü vardır. Doğal boyalıdır. Boyuna kesilerek yarısı yok olmuştur. Malzeme yün ve pamuktur.

⁷³ Balpınar ve Hirsch, *Halı Müzesi*, s.56; Balpınar ve Hirsch, *Vakıflar Museum*, s. 82.

Kırmızı renkli zeminde yeşil renkli iri bir madalyon yer almaktadır. Madalyonun içi yaprak ve bulut motifleriyle doldurulmuştur. Madalyonun dışında çeşitli bitkisel motifler ve küçük hayvan figürleri işlenmiştir. Kısa kenara yakın yerde, içinde dört yöne uzanan fırıldak veya rüzgârgülüne benzer motiflerin olduğu bir küçük sekizgen yer alır. Lacivert zeminli kalın kenar bordüründe iri dekoratif kartuşlar ve sekizgenler işlenmiştir. Kartuşlarda etrafa ışınsal dağılan motifler, sekizgenlerde fırıldak veya rüzgârgülü motifleri işlenmiştir.

Bu halıda Kafkasya bölgesi halılarının desenleri görülmektedir. Divriği Ulu Camiinde tespit edilenler arasında da benzerleri bulunmaktadır. Kafkasya bölgesinden gelerek Sivas, Divriği, Malatya, Elazığ yöresine yerleşen gruplar tarafından dokunmuş olduğu düşünülmektedir.

Yarısı yırtılarak yok olmuştur. 1 dm² de 32x26 Türk düğümü vardır. Doğal boyalı, yün malzemelidir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

Resim: 121	Sivas, 17. yy.
Env. No	23.510
Ölçüleri	167x140 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Resim: 122	Sivas, 17-18.yy.
Env. No	2014 (23.379)
Ölçüleri	170x130 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Uşak ve Bergama halılarının bir karmasıdır. Halının merkezindeki sekiz kollu yıldız motifi yıldızlı Uşak halılarından esinlenmiştir. Bu yıldızın merkezinde ve halının dört köşesinde bulunan sekizgen madalyonlar ise, Bergama halılarının bir etkisidir. Sekizgen madalyonların içerisinde, merkezdeki bir yıldızın etrafında sekiz kollu küçük yıldızlar bulunur. Burada yörüngelerinde dönen yıldızlar ile gökyüzü tasvir edilir. Boşluklardaki düğümlü sekizgenler küçük motifli Holbein denilen erken Osmanlı halılarında görülür. Bunlar birbirine düğümlenmiş stilize ejder motifleri olarak yorumlanmaktadır. Bu halının bazı kısımlarında düğümler kaydırılarak atılmıştır. Sivas çevresinde dokunan bazı halılarda bu özellik görülmektedir. Sivas çevresinde Uşak halılarının desenlerinden etkilenerek dokunmuş olmalıdır. Doğal boyalı ve yün malzemelidir. 1 dm² de 22x26 Türk düğümü bulunur.

Resim: 123	Sivas-Tonus, 19.yy.
Env. No	2030 (37.1317)
Ölçüleri	150x107 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu

Bu tarz seccadeler Orta Anadolu'da Bolu, Kastamonu, Ankara, Sivas gibi şehirlerdeki camilerde karşımıza çıkmıştır.⁷⁴ Mihrap şekilleri ile Kırşehir seccadelerine benzemekle beraber, mihrap içi, köşelikler ve bordürler açısından farklıdır.

Açık kırmızı renkli basamaklı mihrap nişi içerisinde, üst üste, üçgen şeklinde yani sivri kemer gibi, kat kat mihrap tepeliği formunda motifler işlenmiştir. Bunların üzerinde aşağı ve yukarı, üç dilimli küçük çiçek motifleri uzanmaktadır. Bunlar sarı, yeşil, kırmızı, beyaz ve siyah renklere sahiptir. Nişin altında ve köşelilerinde mavi zemin üzerinde iri, dört yapraklı çiçek, muhtemelen karanfil çiçekleri yerleştirilmiştir. Halıyı altı sıra bitkisel desenli bordür çevirir. Doğal boyalı ve yün malzemedir.

⁷⁴ Suzan Bayraktaroğlu, "Bolu ilindeki Vakıf Camii ve Mescitlerinde Tespit Edilen Taşınır Kültür Varlıkları", *VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Editör: Tülin Çoruhlu, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 7/1, 2005, s. 64; Fahrettin Kayıpmaz, Naciye Kayıpmaz, "Sivas Tonus Hali Seccadeleri", *Türk Etnografya Dergisi*, XVIII, (1988), s.12.

Resim: 124	Sivas-Tonus, 19.yy.
Env. No	689 (06.1244)
Ölçüleri	150x100 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Hacı Doğan Mescidi

Halı seccadenin zemininde kırmızı renkli basamaklı bir mihrap nişi bulunur. Niş içerisinde, üst üste, üçgen şeklinde yani sivri kemer gibi, kat kat mihrap tepeliği formunda motifler işlenmiştir. Bunların üzerinde aşağı ve yukarı, üç dilimli küçük çiçek ve küçük sivri motifler uzanmaktadır. Mihrap tepesinde Kırşehir halılarında olduğu gibi kanca şeklinde alem niteliğinde bir motif görülür. Mavi renkli mihrap köşelilerinde iri dört yapraklı karanfil çiçekleri işlenmiştir. İki ince bir kalın bordüründe zikzak dal üzerinde çiçek motifleri yer alır. Kırmızı, sarı, beyaz, mavi ve siyah renkler kullanılmıştır. Doğal boyalı ve yün malzemelidir.

Resim: 125	Sivas-Tonus, 19.yy.
Env. No	686 (06.1254)
Ölçüleri	175x114 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Molla Büyük Mescidi

Halı seccadenin zemininde kırmızı renkli mavi konturlu basamaklı bir mihrap nişi bulunur. Basamaklardan içeri doğru kancalar uzanmaktadır. Niş içerisinde, üst üste, üçgen şeklinde yani sivri kemer gibi, kat kat mihrap tepeliği formunda motifler işlenmiştir. Bunların üzerinde aşağı ve yukarı, üç dilimli küçük çiçek ve küçük sivri motifler uzanmaktadır. Yeşil renkli mihrap köşelilerinde iri dört yapraklı karanfil çiçekleri işlenmiştir. Beş sıra ince, bir sıra kalın bordüründe zikzak dal üzerinde çiçek motifleri yer alır. Kırmızı ve beyaz renkli olanlar ince çubuk bordürlerdir. Kırşehir halılarında bulunurlar. Kalın bordürdeki yılan gibi kıvrılan zikzak dal motifi, Sivas Zara halılarında görülen bir motiftir. Kırmızı, sarı, beyaz, yeşil, mavi renkler kullanılmıştır. Doğal boyalı ve yün malzemelidir.

3.18. Gümüşhane – Bayburt Halıları

Gümüşhane-Bayburt civarında Kafkasya bölgesinden gelen göçmenler tarafından halılar dokunur. Bu yüzden yöre halılarında Kafkas halılarının etkisi görülür. Yörede dokunan halılar seccade ve taban halısı tarzındadır. Halıların zemininde tüm iç dolguyu kaplayan, üst üste küçük bitki motifleri ile büte denilen üst ucu bir yöne kıvrılmış selvi ağacı gibi bitkiler bulunur. Bordürlerde de dal ve çiçekler şeklinde hayat ağacı motifi ile ince bordürlerde çift yönlü palmet motifleri yer alır.

Seccadede açık-koyu yeşil zeminli bir mihrap nişi vardır. Mihrabın içi kırmızı ve sarı renkli küçük çiçek motifleriyle doldurulmuştur. Köşelikler gülkurusu zeminli olup üzerinde küçük küçük ibrik, ağaç ve geometrik şekiller vardır. Mihrabı ince beyaz bir zikzak şeritten sonra sarı-kırmızı ve kahverengi renkli ok ucu motiflerinin iki yönlü olarak sıralandığı bir bordür çevirir. Sonra beyaz zemin üzerinde yeşil renkli bir gövde, dal ve uçlarında kırmızı çiçeklerin üst üste işlendiği ana bordür yer alır. En dışta da kırmızı ve yeşil renklerde palmetlerin iki yönlü olarak sıralandığı bordür bulunur. Bu tarz halılar Erzurum, Gümüşhane, Bayburt civarında dokunurlar.

1 dm² de 28x28 Türk düğümü vardır. Yün malzemeli ve doğal boyalıdır.

Resim: 126	Bayburt, 19. yy.
Env. No	1046 (23.499)
Ölçüleri	150x107 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Resim: 127	Bayburt, 19. yy.
Env. No	865 (23.514)
Ölçüleri	206x134 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Halının iç dolgusunda siyah zemin üzerinde küçük ağaççıklar işlenmiştir. Bunlar stilize selvi ağaçları olup uç kısımları her sırada ters yöne doğru bükülmektedir. Bu motif Azerbaycan ve İran halılarına has bir motif olup bûte veya buta diye adlandırılmaktadır. Halıyı içte beyaz, dışta yeşil renkli iki ince bordür ile arasında kırmızı, mavi, sarı, beyaz renklerde, üzerinde küçük geometrik şekillerin yer aldığı verrev çubuklar işlenmiştir. Bu bordür de Azerbaycan halılarında görülen bir özelliktir. Erzurum, Gümüşhane, Bayburt civarında Azerbaycan Bölgesinden gelen yörükler tarafından dokunurlar.

1 dm² de 20x30 Türk düğümü vardır. Yün malzemeli ve doğal boyalıdır.

Resim: 128	Gümüşhane-Bayburt, 18. yy.
Env. No	1972 (23.524)
Ölçüleri	382x165cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Koyu renk zemin üzerinde kırmızı, sarı, beyaz, mavi renklerde küçük ağaçlar tüm iç dolguyu kaplar. Beyaz zeminli ince bordür zikzak desenli, ana bordürü kırmızı ve açık kahverengi renkli palmet desenlidir.

1 dm² de 20x30 Türk düğümü vardır. Yün malzemeli ve doğal boyalıdır.

3.19. Doğu Anadolu Halıları

Doğu Anadolu'da Erzurum, Erzincan, Tunceli, Elazığ, Malatya, Bitlis, Ağrı, Kars, Hakkâri gibi illerde ve çevrelerinde geleneklere bağlı olarak halılar dokunmaktadır. Bu halılar genelde geometrik desenli, koyu ve pastel renklidirler. Eşkenar dörtgenler, kareler, altıgenler, sekizgenler ve bunlardan oluşan madalyonlar, kartuşlar ve çeşitli şekillerdir. Tek mihraplı geometrik motifli seccadeler de görülür. Genelde saçaklar örülüdür. Çözümlerde doğal kahverengi yün de kullanılmaktadır. Detaylarda Kafkas halılarının etkileri görülür.

Resim: 129	Doğu Anadolu, 19.yy.
Env. No	2000 (23.385)
Ölçüleri	235x130 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

İç dolguda kahverengi zemin üzerine, kenarları basamaklı, küçük eşkenar dörtgenler yer almaktadır. Mavi, kırmızı, beyaz, sarı renkler kullanılmıştır. Kırmızı ana bordüründe Kafkas halılarında görülen yaprak bardak ikilisi bulunur. Ancak burada bardaklar sapsız ve karşılıklı olarak verilmiştir. Aralarına yuvarlak motifler ve birer stilize hayvan motifi yerleştirilmiştir.

Elazığ çevresine yerleşen Kafkasya bölgesinden gelen Türkmenler tarafından dokunmuş olduğu düşünülmektedir. 1 dm² de 22x26 Türk düğümü bulunur. Yün malzemelidir.

Resim: 130	Malatya, Elazığ, Tunceli çevresi, 17. yy.
Env. No	23.388
Ölçüleri	215x135 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Ankara'dan çalınan halı bulunarak İstanbul Vakıflar Halı Müzesine konulmuştur. Kahverengi zemin üstünde ortada enine dikdörtgen bir pano ile panonun altında ve üstünde dokuz adet altıgen madalyon yer alır. Altıgenlerin içerisinde kenarları kancalı daha küçük altıgenler bulunur. Aralarında kalan baklava şeklindeki boşluklarda ise kancalı geometrik şekiller yer alır. Bu motif sekizgen şeklindeki Türkmen Gülü veya Türkmen Aynası denilen motifin bir varyasyonudur. Ağrı, Tunceli, Malatya,⁷⁵ Elazığ, batıda Manisa, Çanakkale ve Bergama çevresinde sık görülür. Kırmızı zeminli kenar bordüründe çeşitli geometrik motifler yer alır. Yer yer kaydırılmış düğüm kullanılmıştır. Malatya, Elazığ, Tunceli çevresinde dokunduğu düşünülmektedir.

⁷⁵ Neriman Görgünay, *Doğu Yöresi Halıları*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1976, s.55, 56, 59.

İstanbul Vakıflar Halı Müzesindedir. Kırmızı zemin üstünde boyuna sekiz sıra yan yana üçer adet altıgen madalyon yer alır. Altıgenlerin içerisinde kenarları kancalı daha küçük altıgenler bulunur. Aralarında kalan baklava şeklindeki boşluklarda ise kancalı geometrik şekiller yer alır. Bu motif sekizgen şeklindeki Türkmen Gülü veya Türkmen Aynası denilen motifin bir varyasyonudur. Kaynaklara yanlışlıkla, tablolarında resmini yapan ressamın adıyla Memling Gülü olarak geçmiştir.⁷⁶ Ağrı, Malatya, Elazığ, Tunceli, Çanakkale ve Bergama çevresinde sık görülür. Kırmızı zeminli kenar bordüründe çeşitli geometrik motifler yer alır. Kiremit kırmızısı, sarı, beyaz, mavi, yeşil renkler kullanılmıştır. Yün malzemelidir. Yer yer kaydırılmış Türk düğümü kullanılmıştır. Malatya, Elazığ, Tunceli çevresinde dokunduğu düşünülmektedir. Bu halı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmış, İstanbul'da bir sergide tarafımdan tespit edilerek alınmış ve İstanbul Halı Müzesine konulmuştur. Daha sonra TIEM'de yapılan Uluslararası 13-18. Yüzyıl Türk Halıları Sergisi'ne seçilmiş ve sergilenmiş, sergi kataloğunda da yer almıştır. Sergi etiketinde "Memling Halısı" denilmesi tarafımdan uygun bulunmamıştır⁷⁷.

1 dm² de 24x32 Türk düğümü vardır.

Resim: 131	Malatya, Elazığ, Tunceli çevresi, 17. yy.
Env. No	23.801
Ölçüleri	203x133 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

⁷⁶ Enderlein, "Medieval Carpets", s. 83.

⁷⁷ Suzan Bayraktaroğlu, "Türk Halılarında Batı Literatürü Konusu", *Ariş*, 1, (Mart 1997), s. 88.

Kırmızı zemin üstüne ikisi sarı birisi beyaz üç adet kenarları kancalı, dört yöne doğru uzanan koçboynuzu motiflerinin yer aldığı madalyon bulunur. Boşluklarda mavi renkli stilize hayvan figürleri işlenmiştir. Beyaz zeminli kalın bordürde bir kancalı basamaklı, bir normal olmak üzere ardarda sekizgenler yer alır. Kahverengi, sarı, yeşil, kırmızı, mavi renkler kullanılmıştır. Yün malzemelidir. Elazığ, Malatya çevresinde dokunduğu düşünülmektedir.

Resim:	Malatya, Elazığ
132	çevresi, 19. yy.
Env. No	561 (23.500)
Ölçüleri	240x100 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Resim: 133	Malatya, Elazığ, Tunceli çevresi, 17. yy.
Envanter no	23.503
Ölçüleri	170x108 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

İstanbul Vakıflar Halı Müzesindedir. Halının yüzeyi bordür sıralarından oluşan desenlerle kaplıdır. Bu haliyle Ada Milas halılarını anımsatmaktadır. Kiremit kırmızısı zemin üstünde beyaz renkli, geometrik desenli boyuna iki sıra bordür gibi uzanan desen vardır. Ortada da yeşil, sarı, kahverengi renklerde kancalı, çengelli, koçboynuzlu, motiflerin yer aldığı kısım vardır. En dışta iki uzun ve iki kısa kenarda aynı geometrik desenlerin yer aldığı bordürler bulunur. Malatya, Elazığ, Tunceli çevresinde dokunduğu düşünülmektedir. 1 dm² de 22x32 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Resim: 134	Elazığ, 19. yy.
Env. No	517 (23.513)
Ölçüleri	183x120 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Halının yüzeyi bordür şeklinde desenlerden oluşmaktadır. Krem beyaz, açık – koyu kahverengi, kiremit kırmızısı zeminler üzerine, yine aynı renklerde, fakat zeminle tezat oluşturacak şekilde, iki ucu koçboynuzlu geometrik şekillerden oluşan desenler işlenmiştir. Malatya, Elazığ, Tunceli çevresinde dokunduğu düşünülmektedir.

1 dm² de 16x22 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Resim: 135	Elazığ, 19. yy.
Env. No	63 (23.519)
Ölçüleri	184x118 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Halının yüzeyi bordür şeklinde desenlerden oluşmaktadır. Krem beyaz, açık turuncu, kiremit kırmızısı zeminler üzerine, kırmızı, kahverengi, beyaz, turuncu renklerde, zeminle tezat oluşturacak şekilde, karşılıklı koçboynuzu desenleri işlenmiştir. Krem beyaz zeminli tek sıra bordür üzerinde -S- ve -Z- motifleri işlenmiştir. Malatya, Elazığ, Sivas çevresinde dokunduğu düşünülmektedir.

1 dm² de 16x20 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Resim: 136	Elazığ, 19. yy.
Envanter no	914 (23.523)
Ölçüleri	395x130cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Yolluk şeklinde dokunmuş olan halıda açık kahverengi zemin üzerinde değişik boyutlarda, kenarları kancalı sekizgen madalyonlar bulunur. Büyük olan beyaz zeminli madalyon üzerinde iç içe kancalı basamaklı madalyonlar, merkezlerinde de karşılıklı koçboynuzu motifleri yer alır. Kısa kenara yakın yerde de iki adet turuncu zeminli içi kancalı madalyon vardır. Tüm zemin çeşitli geometrik şekillerle doldurulmuştur. Kırmızı ve koyu mavi renkli zikzak desenli iki ince bordür arasında, beyaz zeminli kırmızı, mavi, yeşil, kahverengi renkli, iki ucunda koçboynuzu motifleri olan küçük karelerin sıralandığı ana bordür bulunur. Malatya civarında dokunmuş olabilir. Yün malzemelidir.

1 dm² de 22x22 Türk düğümü vardır.

Resim: 137	Elazığ, 19. yy.
Env. No	2001 (23.525)
Ölçüleri	260x110 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Koyu kırmızı zemin üzerinde ince beyaz konturla çevrelenmiş yeşil, mavi, turuncu, kırmızı renkli, içinde iki yöne uzantılar olan 7 adet madalyon vardır. Beyaz zeminli ana bordüründe meşe yaprağı kupa ikilisinden oluşan desen işlenmiştir. Kafkasya bölgesi, Kazak, Azerbaycan halılarının bordürlerinde bulunan bu desen Çanakkale halılarının da ana bordür desenidir.

1 dm² de 24x28 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

Resim: 138	Sivas, Elazığ, 19. yy.
Env. No	1995 (23.506)
Ölçüleri	240x130 cm
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Kırmızı zeminli halının iç dolgusunda üç adet stilize hayvan figürü yer almaktadır. Beyaz zeminli olanlardan sağdakinin ucunda iki yana açılmış, hayvanların duyargalarına benzer bir motif bulunmaktadır. Sol uçtakinin ucunda ise üç kollu bir uzantı yer almaktadır. Sanki bir taraf baş, diğer taraf kuyruk gibi. Beyaz zeminli tek sıra bordürde kahverengi, kırmızı, yeşil renklerde iri -S- motifleri işlenmiştir. Bu -S- motifleri uçları daha kıvrımlı bir şekilde Sivas halılarında da kullanılmıştır. Elazığ Sivas arasında bir bölgede dokunmuş olabilir. 1 dm² de 22x24 Türk düğümü bulunur. Yün malzemedir.

Resim: 139	Elazığ, 18. yy.
Env. No	960 (23.517)
Ölçüleri	378x137 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Havları dökülmüş koyu renk bir zemin üzerinde sarı, beyaz, mavi, kırmızı, gülkurusu, yeşil renklerde kar tanesine benzer, dört yana uzantılı karemsi küçük geometrik motifler işlenmiştir. Sarı zeminli ince bordürlerde zikzak dal üzerinde -Z- motifleri bulunur. Kırmızı zeminli kalın bordürde dört dilimli küçük sekizgenler yer alır. Sarı ve kırmızı renkler Sivas Şarkışla halılarının renklerine benzemektedir.

1 dm² de 18x24 Türk düğümü vardır. Yün malzemedir.

Resim: 140	Hakkâri, 18. yy.
Env. No	558 (06.1114)
Ölçüleri	206x123 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Hacı Bayram Camii

Krem renkli zemin üzerinde kırmızı kahverengi zeminli iki uzun kartuş bulunur. İçleri ve boşluklar geometrik şekillerle doldurulmuştur. Karşılıklı kancalar, koçboynuzları, yıldızlar işlenmiştir. İnce bordürlerde dört gözlü şekiller, kalın bordürde ise gülkurusu zemin üstünde yeşil, mavi, kırmızı renklerde dört köşesi çengel gibi kıvrımlı, birbirine bağlı şekiller yer alır. Ankara çevresine yerleşen aşiretler tarafından dokunmuş olabilir. Yün malzemedir.

3.20. Güneydoğu Anadolu Halıları

Güney Doğu Anadolu bölgesinde Adıyaman, Diyarbakır, Siirt gibi illerde ve çevresinde geleneklere bağlı olarak, geometrik desenli halılar dokunmaktadır. Halının zemini iri kare ve dikdörtgen bölümlere ayrılmakta ve içlerine çeşitli geometrik motifler yerleştirilmektedir. Renkler koyu tonlarda olup, kızıl kahverengi, kahverengi, kırmızı, lacivert, mavi, sarı ve beyazdır. Çözümlerde doğal kahverengi yün de kullanılmıştır.

Resim: 141	Güney Doğu Anadolu, 19. yy.
Env. No	2058 (60.08.787)
Ölçüleri	165x92 cm.
Geldiği Yer	Tokat, Zile, Recep Bey Camii

Halının zemini enine üç panoya ayrılmış ve içlerine birer dört kollu madalyon yerleştirilmiştir. Bunların ikisi lacivert biri krem renklidir. İçlerinde çeşitli geometrik şekiller vardır. Panoların dört köşelerine birer köşebent yerleştirilmiştir. Lacivert olanların köşeleri krem renkli, krem renkli olanın köşeleri lacivert renklidir. Üzerleri puanlıdır. İnce şerit bordürler arasında bir sıra kalın bordür kiremit kırmızısı zemin üstüne karşılıklı eli belinde motiflidir.

1 dm² de 26x32 Türk düğümü vardır. Yün malzemeli ve doğal boyalıdır.

Resim: 142	Güney Doğu Anadolu, 19. yy.
Env. No	37.569
Ölçüleri	177x123 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

İstanbul Vakıflar Halı Müzesindedir. Halının zemini enine üç panoya ayrılmış ve içlerine birer dört kollu madalyon yerleştirilmiştir. Bunların ikisi yeşil biri kırmızı renklidir. İçlerinde altıgenler, sekizgenler kıvrımlar, koçboynuzları bulunur. Panoların dört köşelerine birer köşebent yerleştirilmiştir. Yeşil olanların köşeleri krem renkli, kırmızı renkli olanın köşeleri yeşil renklidir. Üzerleri puanlıdır. İnce şerit bordürler arasında bir sıra kalın bordür sarı zeminli olup üstünde birbirine ince dallarla bağlı küçük geometrik motifler ve içlerinde sekiz kollu yıldız gibi çiçekler vardır. Bu bordür deseni Doğu Anadolu halılarında da görülür. 1 dm² de 26x32 Türk düğümü vardır. Yün malzemeli ve doğal boyalıdır.

Resim: 143	Malatya, 19.yy.
Env. No	31.253
Ölçüleri	230x132 cm.
Geldiği Yer	Hatay (Antakya), Ulu Camii

İç dolguda enine beş adet dikdörtgen pano ve içlerine de dört kollu madalyonlar yerleştirilmiştir. Bu madalyonların halının boyuna göre dikey olanların ucu üçgen şeklinde yatay olanların ucu dikdörtgen şeklinde uzanmaktadır. İçlerinde altıgenler, sekizgenler kıvrımlar, koçboynuzları bulunur. Panoların dört köşesine birer köşebent yerleştirilmiştir. Bunların renkleri dört kollu motif ile zıt renklidir. Kalın bordür üç kenarda sarı, bir kısa kenarda kırmızı zeminli olup üzerinde birbirine ince dallarla bağlı küçük geometrik motifler ve içlerinde sekiz kollu yıldız gibi çiçekler vardır. Kırmızı, mavi, sarı, siyah renkler kullanılmıştır.

1dm² de 28x34 Türk düğümü vardır. Yün malzemeli ve doğal boyalıdır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

3.21. Kafkas ve Kafkas Etkili Halılar

Türk halı sanatı gibi düzenli ve sürekli bir gelişme gösteren Kafkas halıları, teknik renk ve kompozisyon açısından Türk halılarına en yakın gruptur. Kafkasya dağlık bölge olduğu için, kullanılan yünler parlak, kaba ve serttir. Koyu kırmızı, sarı, mavi, lacivert, yeşil, kahverengi, beyaz renkler kullanılmıştır. Motiflerde geometrik bir usluplaşma (stilizasyon) görülür.

Kafkas halılarında çok zengin bir motif anlayışı vardır. Geometrik ve bitkisel desenler ve en çok da hayvan motifleri stilize edilmiş bir şekilde kullanılmıştır.

Kafkas halılarının en meşhur grubu olan Ejderli Kafkas halılarına ait en erken örnekler 16. yüzyıldan kalmıştır. 17. yüzyılda ejder ve diğer motiflerin daha stilize edildiği görülür. Bu halılarda zemin, kenarları dişli iri yapraklardan oluşan baklavalara bölünür ve baklavaların aralarında kalan boşluklarda karşılıklı duran ejder motifleri yer alır.

17-18. yüzyıllarda Kafkas halılarında “geçiş dönemi” denilen, Ejderli Kafkas halılarından Çiçekli Kafkas halılarına geçiş desenlerinin görüldüğü halılar yer alır.

18. yüzyıldan itibaren Çiçekli Kafkas halıları görülür. Halının iç dolgusu tamamen bitkisel desenlerle doldurulmuştur. Rozet çiçekleri, kıvrık dallar, laleye benzer yapraklar bütün zemini kaplayacak şekilde yerleştirilmiştir.

Resim: 144	Bursa Çevresi, 19.yy.
Env. No	2065 (16.344)
Ölçüleri	224x115 cm.
Geldiği Yer	Bursa, Yıldırım Camii

Zeminde iki sıra halinde on iki kollu yıldızlar yerleştirilmiştir. Aralarında kalan boşluklarda daha küçükleri yer almaktadır. Sarı, kırmızı, mavi renkler kullanılmıştır.

Marmara Denizi çevresinde bulunan yörükler tarafından dokunan ve “Lesghi Yıldızı” denilen bu yıldız motifi Asya kökenli olup, Kafkasya bölgesinde ve Şirvan halılarında görülür. Bu yıldızın sembolik kökeni ışığın tanrıçaları sayılan yıldızlara tapınılan antik çağa kadar uzanır. Bu halının benzerine Ankara çevresinde ve Doğu Anadolu’da da rastlanır. 1 dm² de 30x32 Türk düğümü bulunur. Yün malzemedir.

Resim: 145	Kafkasya Bölgesi, H.1311 / M.1893-94
Env. No	16.325
Ölçüleri	140x110 cm.
Geldiği Yer	Bursa, Ulu Camii

Seccadenin iç dolgusu beyaz zeminli olup, sade, sivri kemerli bir mihrap tepeliği vardır. Mihrabın içi ve köşelikler baklava şekilli geometrik motiflerle doldurulmuştur. Tam tepede Arap rakamlarıyla iki yönlü -simetrik-olarak 1311 tarihi yazılıdır.

Seccadeyi ince birkaç sıra bordür çevirir. Üzerinde yıldız ve deveboynu motifleri vardır. Malzeme yündür. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınmıştır.

Resim:	Kafkasya Karabağ,
146	17-18.yy.
Env. No	1978 (23.383)
Ölçüleri	225x190 cm.
Geldiği Yer	Elaziğ, Harput, Sare Hatun Camii

Büyük bir halının parçasıdır. Kırmızı zemin üzerinde beyaz, mavi sarı renklerde desenler işlenmiştir. Hançer yapraklı, madalyonlu, “sunburst” halılarının bir örneğidir. Kafkas halılarının önemli grupları olan ejderli Kafkas halılarıyla çiçekli Kafkas halıları arasındaki geçiş dönemine ait halılardandır. Malzeme yündür.

Çiçekli Kafkas halısıdır. İki parçadır. Lacivert zemin üzerine

beyaz, sarı, mavi, kırmızı, renklerde rozet, lale vs. iri çiçekler işlenmiştir. Bütün iç dolgu bir çiçek bahçesi gibi çiçeklerle doldurulmuştur. Kenar bordürü sarı zemin üzerine dal ve çiçeklerden oluşan bitkisel bezemeye sahiptir. Halının yarısı yırtılarak yok olmuştur.

1 dm² de 32x28 Türk düğümü vardır. Malzeme yündür.

Resim: 147	Kafkasya, 18.yy.
Env. No	2047 (23.384)
Ölçüleri	320x213 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Ejderli Kafkas halısıdır. Çok büyük boyutlu bir halının parçasıdır. Kırmızı zeminde beyaz ve koyu mavi iri yaprakların oluşturduğu bölümlerde iri çiçek ve sarı renkli stilize ejder motifleri yer alır. Halıya adını bu ejder motifleri vermektedir.

1 dm² de 36x40 Türk düğümü vardır. Malzeme yündür.

Resim: 148	Kafkasya-Karabağ, 16.yy.
Env. No	602 (23.386)
Ölçüleri	345x96 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Mavi zemin üstünde beyaz, sarı, kırmızı renklerde çeşitli geometrik şekiller ve içlerinde karşılıklı koçboynuzları, kıvrımlar işlenmiştir. Sarı zeminli iki ince bordürde yıldız gibi etrafa ışınsal uzantıları olan küçük motifler işlenmiştir. Krem beyaz zeminli kalın bordüründe ise birbiri içerisinden çıkan bir dal ve üzerinde yaprak ve çiçekler yer alır. Yeşil, mavi, sarı, kahverengi sarı renkler kullanılmıştır. Malzeme yündür. Çözümler kahverengi ve beyaz bükümlüdür. Atkılar sarıdır. 1 dm² de 30x30 Türk düğümü vardır.

Resim: 149	Kafkasya, 17. yy.
Env. No	2046 (23.505)
Ölçüleri	217x110 cm. ve 144x92 cm.
Geldiği Yer	Elazığ Harput Sare Hatun Camii

Resim: 150	Kafkasya, 17. yy.
Env. No	2040 (23.526)
Ölçüleri	95x64 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Küçük bir parçadır. Kırmızı zemin üzerinde sarı, kahverengi, beyaz bir dilimli madalyon seçilebiliyor. Boşluklarda stilize hayvan figürleri işlenmiştir. Mavi ve yeşil renklerde kullanılmıştır. Bir sıra bordürde S gibi motifler var. Atkılar kırmızı yündür.

1 dm² de 24x24 Türk düğümü vardır.

Resim: 151	Kafkasya, 17. yy.
Env. No	2042 (23.538)
Ölçüleri	130x50 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii

Küçük bir parçadır. Sarı zeminli iç dolgu üzerinde mavi renkli geometri şekiller ve kahverengi renkli stilize insan ve at figürleri işlenmiştir. Mavi zeminli zikzak desenli iki ince bordür arasında beyaz zeminli kalın bordür yer alır. Üzerinde iki yana açılan kolları olan geometrik şekiller bulunur. 1 dm² de 24x28 Türk düğümü vardır. Malzeme yündür.

3.22. Osman Hamdi Bey'in Tablolarında Görülen Halılar

Ünlü Türk ressamı, müzeci ve arkeolog Osman Hamdi bey tablolarında dekor olarak Osmanlı mimari eserlerini, bu eserlerdeki bezemeleri detaylı bir şekilde resmetmiştir. Ayrıca cami ve türbe gibi tarihi yapılar içerisinde bulunan rahleleri, şamdanları, mumları, kandilleri, kitapları, hat levhaları, halıları, silahları ve müzik aletlerini ayrıntılı bir şekilde işlemiştir.

Osman Hamdi Bey tablolarında birden fazla halı kullanmış ve halıların renk ve desenlerini gerçeğe uygun bir şekilde vermiştir. Ayrıca halıları kullanım amaçlarını yansıtır şekilde, örneğin seccade üzerinde namaz kılan insanla birlikte tasvir etmiştir.

Türkiye'nin ilk müzecisi, arkeolog ve ressam Osman Hamdi Bey, "Halı Taciri", "Türbe Ziyaretinde İki Genç Kız", "Ressam Çalışırken" ve "Cami Kapısında" adlı tablolarında bir tür halıyı sık sık resmetmiştir. Bu resmedilen halıdan Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde iki adet bulunmaktadır. Osman Hamdi Beyin günümüzde Staatliche Museen zu Berlin'de bulunan "Halı Taciri" adlı tablosunda demir şebekeye asılı duran halı, burada tanıttığımız halının aynısıdır.⁷⁸ Bir Anadolu halısı olan bu halıda kırmızı zemin üzerinde iri kanatlı böceğe benzeyen hayvan motifleri yer almaktadır. Kanatların ucundan uzanan dal üzerinde sümbül, karanfil gibi çiçekler yer almaktadır. Sarı zeminli bordüründe stilize kuş motifleri bulunmaktadır. Dıştaki ince bordürde ise küçük çiçekler sıralıdır. Bu tabloda resmedilen halı ile burada tanıtacağımız iki halı gerek iç dolgu bezemesi gerekse bordürleri bakımından birbirlerine son derece benzemektedirler.

⁷⁸ Bayraktaroğlu, "Türk Halılarında", s. 90.

Resim:	Kuzey Doğu
152	Anadolu?, 19.yy.
Env. No	2007 (37.1534)
Ölçüleri	257x88 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Halı, kırmızı zeminli çift mihrap şeklinde bir iç dolguya sahiptir. Mihrap tepeleri küçük basamaklıdır. İçi geometrik ve bitkisel hatlı motiflerle doldurulmuştur. Sarı zeminli bordüründe stilize kuş motifleri bulunmaktadır. Bu bordür deseni Kuzeydoğu Anadolu veya Güney Kafkasya'da dokunan halılarda da görülmektedir. İç dolguda ikisi yana, birisi yukarı bakan, iri kanatlı hayvana benzeyen motifler dikkati çekmektedir. Halının eksiksiz olduğunu düşünürsek, bu motiften diğer yana bakan iki tane daha olduğu anlaşılmaktadır. Halıda dikkati çeken stilize hayvan motifleridir. Bunlar kanatlarını iki yana açmış uğur böceği gibi bir hayvan figürüdür. İki kanadın ucundan uzanan dalda sümbül çiçekleri vardır. Bu figürü irdeleyecek olursak; Anadolu'daki çıkış noktasının Osmanlı Saray Halıları olduğunu düşünmekteyiz. Osmanlı Saray Halılarının zemin deseni olan iki yana kıvrılarak uzanan hançeri yapraklar ve palmetler, burada tanıttığımız halılardaki motifin çıkış noktasıdır.

Tamamen bitkisel bir iç dolgu bezemesi olarak, 16. yüzyıl Osmanlı Saray Halılarında yer almıştır. 16. yüzyılda zemin bezemesi olarak görülen bu motif, aynı bitkisel karakteri ile 17. yüzyıl Uşak halılarının bordürlerinde, 17. yüzyıl Transilvanya tipi denilen Gördes halılarının, 17. yüzyıl Milas halılarının ve 18. yüzyıl Gördes halılarının bordürlerinde görülür.⁷⁹ Ancak 18. yüzyıla ait bazı Milas ve 19. yüzyıla ait halılarda bu motifin bitkisel karakterden çıkarak daha geometrikleştüğünü ve hayvan figürü haline dönüştüğünü görmekteyiz. Ama kanatların ucundan çıkan sümbül çiçekleri aynı şekilde devam etmektedir. 1 dm² de 32x32 Türk düğümü bulunur. Yün malzemelidir.

⁷⁹ Bayraktaroğlu, "Osman Hamdi" s. 179,180, 181, 182.

Yukarıdaki halı ile aynı özelliklere sahiptir.

Resim:	Kuzey Doğu
153	Anadolu?, 19.yy.
Env. No	374 (37.1535)
Ölçüleri	260x103 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Resim: 154	Doğu Anadolu, 19. yy.
Env. No	23.800
Ölçüleri	253x112 cm.
Geldiği Yer	Elazığ, Harput, Sare Hatun Camii.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden çalınan bu halıda kanatlı hayvan motifini bordür deseni olarak görüyoruz. Burada da hayvan figürüne daha çok benzemekte, bitkisel bezemeden kalan tek unsur kanadın uçundaki sümbül çiçekleridir. Kafkas etkili bu halının iç dolgusunda görülen oklu motifi ise Çanakkale halılarının ana desenlerinden birisi olup, Çanakkale yöresinde Kafkasya'dan gelen göçmenler tarafından dokunmaktadır.

1 dm² de 30x30 Türk düğümü vardır. Yün malzemelidir.

3.23. Manzaralı Halılar

18. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu'da görülen batılılaşma hareketi, etkilerini sanatın her dalında göstermiştir. Bu etkilerin mimariden, el sanatlarının bütün kollarına kadar yayılmış olduğunu görmekteyiz. Batılılaşma hareketinin halıya yansımaları ise manzaralı halılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatüre mezarlıklı veya gemi tasvirli halılar diye geçen bu örnekler, batılılaşma döneminde mimariyle birlikte işlenen doğa görüntüleridir.⁸⁰ Duvar, tavan ve dolap süslemeleri gibi mimaride gördüğümüz manzara tasvirlerini, stilize edilmiş bir şekilde halı üzerinde görmekteyiz.

Anadolu'da Kula ve Kırşehir'de dokunduğu bilinen manzaralı halılarda, desenler genelde bir mihrap içerisinde yer alır. Çatılı evler, ağaçlar, camiler, köşkler, konaklar ve kalelerin tasvir edildiği bu desenler bir platform üzerinde ve kat kat işlenmiştir.

80 Rüçhan Arık, "Manzaralı Halılar", *ÇEVRE, Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi*, 7. (Haziran-Temmuz 1980), s. 77-80.

Resim: 155	Kırşehir, 18. yy.
Env. No	430 (37.606)
Ölçüleri	100x164 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Halı seccadede açık kırmızı renkli bir mihrap nişi içerisinde üç kat manzara tasvirleri vardır. Bunlar bir platform üzerinde üçgen çatılı evler ve ağaçlardan oluşmaktadır. Halıdaki ağaçlar iki şekildedir. Birincisi ince ve uzun, ikincisi ise geniş yapraklıdır. Mihrap nişinin ayaklık kısmındaki konak ile tepelik kısmındaki kaleye benzer yapı oldukça gerçekçi bir üslupta yapılmıştır. İkisi mihrabı, ikisi tüm halıyı çeviren dört ince bordür bulunur. Bunlar kıvrık dal ve çiçeklerden oluşmaktadır. Mihrabı çevreleyen ince bordürün iki ucu ayaklık kısmında mihrap içine doğru bir girinti yapıp açılarak, mihraba girişi sembolize etmektedir. 1 dm² de 30x40 Türk düğümü bulunmaktadır. Malzeme yündür.

Resim: 156	Kırşehir, 19. yy.
Env. No	528 (37.612)
Ölçüleri	102x168 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Halı seccadede açık kahverengi zeminli mihrap nişi içerisinde bir platform üzerinde kat kat manzara tasvirleri işlenmiştir. Bunlar ince uzun ağaçlarla geniş yapraklı ağaçlardır. Mihrabı çeviren ince bordür ayaklık kısmında mihrap içine doğru bir girinti yapıp açılarak mihraba girişi sembolize etmektedir. Burada bir de cumbalı bir konak bulunmaktadır. Mihrap köşelikleri sarı üzerine kırmızı beneklidir. Bordürler ince ve bitkisel desenlidir. Lacivert renk de kullanılmıştır. 1 dm² de 28 x 28 Türk düğümü bulunmaktadır. Malzeme yündür.

Resim: 157	Kula, 19.yy.
Env. No	496 (48.83)
Ölçüleri	182x108 cm.
Geldiği Yer	Muğla, Kurbanlar Mescidi

Bordro renkli mihrap nişi içerisinde üst üste manzara tasvirleri vardır. Tepelik kısmında burçlarıyla bir kale, alt kısımda cumbalı bir konak dikkat çekmektedir. Mihrabı çeviren ince bordür ayaklık kısmında mihrap içine doğru bir girinti yapıp açılarak mihraba girişi sembolize etmektedir. Bu bordürden mihrap içine doğru küçük çiçekler uzanmaktadır. Halı seccadeyi üç sıra bitkisel desenli ince bordür çevirmektedir. 1 dm² de 34x40 Türk düğümü bulunmaktadır. Malzeme yündür.

Resim: 158	Kırşehir, 19.yy.
Env. No	616 (16.330)
Ölçüleri	154x96 cm.
Geldiği Yer	Bursa, Ulu Camii

Manzaralı halılar grubundandır. Renkler pasteldir. Kat kat ev ve ağaçlar işlidir. Kenar bordürü bitkisel desenlidir. Malzeme yündür.

3.24. Kuşlu Halılar

Anadolu'daki halı araştırmalarım sırasında karşılaştığım bir grup halı çok dikkatimi çekmiştir. Bu halılarda stilize ağaçlar ve çiçekler arasında çok gerçekçi karşılıklı kuş figürleri işlenmiştir. Bu ağaçlar, çiçekler ve kuşlar çok güzel bir bahçeyi, Cennet Bahçesini simgelemektedir. Bu doğa görüntüleri manzaralı halılardan farklı bir kompozisyonda verilmiştir. Bu tarz desenli halılara Ankara, Kastamonu, Samsun, Ordu, Sivas gibi yörelerdeki camilerde rastlanmıştır. 19. yüzyılda farklı zevk ve isteklere göre yapılmış halılar oldukları düşünülmektedir.⁸¹ 19. yüzyıl Azerbaycan ipek dokumalarında da bir mihrap içinde simetrik olarak, çiçekli bitkiler üzerinde, karşılıklı kuş figürleri görülür.⁸² Ancak bu çiçekler ve kuşlar oldukça gerçekçidir.

81 Suzan Bayraktaroğlu, "Manzaralı ve Kuşlu", s. 78.

82 Alberto Boralevi, Aslı Samadova, "Silk Treasures of Azerbaijan", *Stars of the Caucasus Silk Embroideries from Azerbaijan*, Editors: Brian David, Togrul Efendiyev, Ben Evans, Malin Lonnberg, Shirin Melikova & Daniel Shaffer, Verona, Italy, Hali Publications Ltd., 2017, s. 17.

Resim: 159	Kırşehir, 19.yy.
Env. No	2031 (37.588)
Ölçüleri	165x100 cm.
Geldiği Yer	Kastamonu, Nasrullah Camii

Halı seccadede kırmızı zeminli bir mihrap nişi içerisinde bölümler halinde stilize ağaçlar ve çiçekler arasında çok gerçekçi kuş figürleri işlenmiştir. Kuşlar karşılıklı duran birer çift muhabbet kuşu şeklindedir. Bu bezeme namaz kılanın şaşırması amacıyla, halı yüzeyinde namaz kılma yönüne ters olarak işlenmiştir. Mihrabın altında ve üstünde birer yatay kartuş bulunmakta, içlerinde de mihrap tepeliği gibi bezeme yer almaktadır. Dört sıra bitkisel desenli bordürü vardır. 1 dm² de 30x40 Türk düğümü bulunmaktadır. Malzeme yündür.

Resim: 160	Kırşehir, 19.yy.
Env. No	420 (19.1813)
Ölçüleri	152x100 cm.
Geldiği Yer	Çorum, Merkez, Hıdırlık Camii

Seccadede kırmızı zeminli bir mihrap nişi içerisinde bölümler halinde stilize ağaçlar ve çiçekler arasında çok gerçekçi karşılıklı kuş figürleri ile cennet bahçesi tasvir edilmektedir.

Kuşlar karşılıklı duran birer çift muhabbet kuşu şeklindedir. Bu bezeme namaz kılanın şaşkırmaması amacıyla, halı yüzeyinde namaz kılma yönüne ters olarak işlenmiştir. Dört sıra bitkisel, zikzak ve yıldız desenli bordürü vardır. Malzeme yündür.

3.25. Post Motifli Halılar

Post motifli halılar, gerçek hayvan postlarından esinlenerek, hayvan postunun gerilmiş şeklinde ve üzeri benekli olarak dokunmuştur. Bu desendeki halılar 17. yüzyıldan kalmıştır. Hayvan postu üzerinde namaz kılmak alışılmış bir durum olduğundan, bu postlar seccadelere de örnek olmuştur.⁸³ Geç dönemde post şekli olmasa da beneklerin görüldüğü halılar dokunmuştur. Bu benekler üç top şeklindedir. 19. yüzyılda Batı ve Orta Anadolu'da mihraplı veya mihrapsız olarak dokunmuşlardır. Halının tüm zemininde çintemani de denilen üç top motifi yer alır. Bazı yörelerde bu motife it izi- kedi izi denilmektedir.

83 Aslanapa, *Türk Halı*, s. 279.

Resim: 161	Batı Anadolu, 19.yy.
Env. No	594 (16.329)
Ölçüleri	165 cm x 104 cm.
Geldiği Yer	Bursa, Ulu Camii

Halı seccadede krem renkli zeminli sade bir mihrap nişi vardır. Niş tepesinde alem niteliğinde bir motif bulunur.

İnce bir konturla belirlenmiş mihrap içi, köşelikleri ve tüm boşluklar üç top veya çintemani denilen desenlerle doldurulmuştur. Pars beneği veya post motifi de denilmektedir. Hayvan postlarındaki beneklerden esinlenen bu motif Osmanlı padişahlarının kaftanlarında da görülür. Güç ve kudret sembolüdür.⁸⁴ Anadolu'da bazı yörelerde it izi-kedi izi gibi isimlerle de anılır. Malzeme yündür.

⁸⁴ Bayraktaroğlu, "Bolu İlindeki", s. 67.

Resim: 162	Orta Anadolu, 19.yy.
Env. No	674 (06.1548)
Ölçüleri	160x104 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Cenabi Ahmet Paşa Camii

Sarı zemin üzerinde kırmızı, beyaz, siyah renklerde çintemani veya üç top denilen motifler yer alır. Kırmızı ve sarı renkli ince bordürler bulunur.

Resim: 163	Batı Anadolu, 19-20. yy.
Env. No	1209
Ölçüleri	103x 161cm.
Geldiği Yer	Bolu, Gerede, Hacı Emin Efendi Camii

Seccadede bordo kırmızı renkli zeminli, iki sıra sarı renkli dalgalı çizgi halinde konturlu bir mihrap nişi vardır. Niş tepesinde alem niteliğinde bir motif bulunur. Tek sıra bordürü krem zemin üstüne kırmızı çiçek desenlidir.

Mihrap içi, köşelikleri ve tüm boşluklar üç top veya çintemani denilen desenle doldurulmuştur. Hayvan postlarındaki beneklerden esinlenen bu motif Osmanlı padişahlarının kaftanlarında da görülür. Güç ve kudret sembolüdür. Anadolu'da bazı yörelerde it izi - kedi izi gibi isimlerle de anılır. Malzeme yündür.

3.26. Cami Tasvirli Halılar⁸⁵

Seccade türündeki halıların merkezinde oldukça gerçekçi bir şekilde cami içi görüntüleri işlenmiştir. Nevşehir ve Kayseri civarlarında 19. yüzyılda dokunmuş seccadelerde görülürler. Bunlarda sütunlar ve kemerlerle perspektif verilmiş ve zeminlerle mimari mekânlar vurgulanmıştır. Genelde tepeden sarkan gösterişli bir avize ile yanlarda uzun şamdanlar bulunur. Bazı halıların bordürlerinde de cami, türbe, şadırvan gibi yapılar resmedilmiştir.

85 Suzan Bayraktaroğlu, "Nevşehir, Niğde ve Kayseri illerindeki Bazı Vakıf Camilerinden Derlenen Halılar ve Bunlar Işığında Orta Anadolu Halılarına Bir Bakış", *IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*, Editörler: Hamza Gündoğdu, Ahmet Ali Bayhan, Hüseyin Yurttaş, vd. Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 2006, s. 86.

Resim: 164	Nevşehir, 19.yy.
Env. No	1080 (Eski no:26)
Ölçüleri	195x130 cm.
Geldiği Yer	Kayseri

Seccadelerde mihrap motifi çeşitli şekillerde kemer olarak verilmiştir. 19. yüzyıla ait bazı örneklerde mihrap kemeri iç içe birden fazla olarak verilmiştir. İç içe gittikçe daralan ve küçülen kemerler ayrı ayrı mekânlar olduğunu yansıtmaktadır. Bu mekânların zeminleri de ayrı desenlerle vurgulanmıştır. Perspektife dikkat edildiği ve resme derinlik kazandırıldığı, üç boyutlu olarak mimari mekânların vurgulandığı görülmektedir. En geride camilerde kubbeden aşağı sarkan kandil bulunmaktadır. Bu kompozisyonla simgesel olarak; inançla, ibadetle iç içe mekânlardan geçilerek ilahi ışığa, nura, Tanrı'ya ulaşılacağı anlatılmaktadır. Kayseri ve Nevşehir yörelerinde dokunmaktadırlar. Bu örnekte iç içe yedi kemer yedi mekânı anlatmaktadır. Beyaz zeminli bölümde Arap harfleriyle “yadigâr” yazmaktadır. Kartuşlarda ve bordürlerde bitkisel süslemeler yer alır. Malzeme yündür.

Resim: 165	Avanos - Nevşehir, 20. yy.
Env. No	1211
Ölçüleri	166x100 cm.
Geldiği Yer	Kayseri, Hoca Hasan Camii

Halı seccadede üç sahnalı bir cami içi tasvir edilmektedir. Perspektif küçülen ve kısalan sütunlarla verilmiştir. Üç sahında da birer kandil sarkmaktadır. Bordürler Kırşehir ve Mucur halı seccadelerinde görülen bordür düzenidir. Malzeme yündür.

Resim: 166	Kayseri, 19.yy.
Env. No	1081 (Eski no:231)
Ölçüleri	127x180 cm.
Geldiği Yer	Kayseri

Seccadede kırmızı renkli mihrap nişi içerisinde iki minareli kubbeli bir cami tasviri bulunur. Mihrap tepeliği ve köşelikler çok dekoratiftir. Bordürlerinde de ağaçlar arasında tek ve çift minareli cami tasvirleri yer alır. Malzeme yündür.

Resim: 167	Yahyalı, 20. yy.
Env. No	1213
Ölçüleri	107x163cm.
Geldiği Yer	Kayseri

Halı seccadede bordo renkli mihrap nişi ve koyu mavi renkli iki sütunla taşınan mihrap tepeliği vardır. Tepeden büyük bir kandil sarkar. Alt ve üstteki kartuşlarda bitkisel desenler yer alır. Kalın bordürde ağaçlar arasında camiler, türbeler, şadırvanlar resmedilmiştir.

Bu tarz cami tasvirli halılar Kayseri Yahyalı yöresinde dokunmaktadır. Malzeme yündür.

3.27. Tablo Halılar

Türk halılarındaki geleneksel soyut ve simgesel geometrik bezemenin dışında, 19. yüzyılda gelenek dışı halılar dokunmuştur. Bunlara tablo halılar denilmektedir. Tamamen resim sanatının etkisi altında şekillenen bu halılarda cami, türbe, çeşme gibi mimari yapılar, kayık, uçak gibi nesneler, İstanbul Boğazı gibi doğa görüntüleri, çeşitli manzaralar ve yazı konu edilmiştir. Bu halılarda pamuk malzeme kullanılmıştır.

Resim: 168	Tablo Halı, İstanbul, 19.yy.
Env. No	1072
Ölçüleri	123x186 cm.
Geldiği Yer	Ankara, Kızılcahamam, Sey Hamamı Yukarı Kise Köyü Camii

Bir tablo halıdır. Halıda deniz kenarında iki minareli, kubbeli bir cami ile denizde saltanat kayığı tasvir edilmiştir. Üzerindeki alınlık kısmında ise “Tophane Camii Şerifi” yazmaktadır. Bu cami aslında Nusretiye Camii olup, halk arasında Tophane Cami olarak anılmaktadır. 8 Nisan 1826’da Sultan II. Mahmut, saltanat kayığı ile Tophane İskelesi’ne çıkıp yere serilmiş değerli kumaşların üzerinde at sırtında ilerleyerek caminin açılışını yapmıştır. Caminin açılışı nedeniyle bir madalya yaptırılmıştır. Madalyanın ön yüzünde tuğra, ay içinde Nişanı İftihara, arka yüzünde Camii Nusret, 1247 yazısı bulunmaktadır⁸⁶.

86 https://tr.wikipedia.org/wiki/Nusretiye_Camii, (Erişim Tarihi: 08.08.2020).

Halının da bu madalya etkisiyle yapıldığı düşünülmektedir. Süslü dilimli bir mihrap içinde cami tasviri yer almaktadır. Mihrap tepesinden aşağı yuvarlak bir madalya sarmaktadır. İçinde bir hilal ve yıldız bulunmaktadır. Malzeme yün ve pamuktur.

Resim:	Tablo Halı, İstanbul,
169	19.yy.
Env. No	1522
Ölçüleri	234x104 cm.
Geldiği Yer	Konya

Tablo halıda dini ve sivil mimarlık örneklerinin yer aldığı şehir tasviri görülmektedir.⁸⁷ İstanbul Şehri tasvirinde naif bir şekilde Boğaz, surlar, camiler, evler ve doğada bulunan ağaçlar, dağlar, gökyüzü, bulutlar tasvir edilmiştir. Kenar bordüründe cami türbe gibi yapılar tasvir edilmiştir. Tabloyu yapan ya da halıyı dokuyan kendi düşüncesine göre renkleri kullanmıştır. Malzeme yün ve pamuktur.

Tablo halılar gelenek dışı halılardır. Bunlar Türk halılarının sürekli gelişme ve zenginleşme özelliğinin bir göstergesidir.

87 Suzan Bayraktaroğlu, "Türk Halılarında Görülen Mimari Tasvirler", *Vakıflar Dergisi*, 32, (2009), s.25.

4. SONUÇ

Vakıf kurucuları veya hayır sahibi kişiler, hayratın devam etmesi amacıyla, cami ve mescitlerde kullanılacak tefriş malzemesini de bağışlamışlardır. Bunlar, Kur'an-ı Kerim, hat levha, halı, kilim, şamdan, kandil, kandil yağı, rahle, saat, gülabdan, buhurdan gibi eşyalardır. Günümüzde bu bağışları gösteren çok sayıda vakfiye, tezkere, ferman gibi belge arşivlerimizde bulunmaktadır. Bu bağışlar zamanla gelenek haline gelmiş ve artarak devam etmiştir. Vakıf anlayışı ile camilerde korunan, çoğunluğu el üretimi olan ve ait oldukları kültürün özelliklerini taşıyan bu eşyalar, üzerlerinden yüzyıllar geçtiği için eski eser özelliği kazanmış, camiler birer eski eser deposu haline gelmiştir. Böylece Türk ve İslam kültürünün ürünlerinin toplandığı ve belki de dünyanın en büyük koleksiyonu olan vakıf koleksiyonu oluşmuştur. Günümüzde birçok müze, camilerden toplanan eserlerle kurulmuştur. Bunlar, İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Ankara Etnografya Müzesi, Konya Mevlâna Müzesi, İstanbul Vakıflar Halı Müzesi, İstanbul Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar Müzesi, Ankara Vakıf Eserleri Müzesi ile Konya, Tokat, Kastamonu, Gaziantep ve Edirne'de kurulmuş olan vakıf müzeleridir.

Vakıf koleksiyonu içerisinde halılar sayısal olarak çoğunluğu oluştururlar. Çünkü halı Türk toplumunun geleneksel yaşam biçimi içerisinde geniş bir yere sahiptir. Her zaman ihtiyaç için dokunmuş, işlevsel özelliğini daima korumuştur.

Halı, düğüm tekniğiyle yapılan bir dokuma türüdür. Genelde yün, sonra pamuk, az olarak da ipek malzemesidir.

Halı tarihi üzerine yapılan araştırmalar göstermiştir ki, düğümlü halının icadı ve dünyaya yayılması Türkler tarafından olmuştur. Halıyı diğer dokumalardan farklı yapan düğüm tekniğidir. Bu teknik, göçebe bir milletin daha kalın ve ısıtıcı bir zemin bulma isteğiyle ortaya çıkmıştır. Günümüzde bilinen en eski halı Altaylar'da Pazırık Kurganları'nda bulunan ve M.Ö. 5-3. yüzyıllara tarihlenen halıdır. Türklerin yaşadığı bölgelerde ortaya çıkan halının tarihi, Türklere bağlı olarak gelişmiştir. Büyük Selçuklularla İslam âlemine ve oradan dünyaya yayılmıştır. Anadolu Selçukluları ile de düzenli ve sürekli gelişmesi başlamıştır.

Anadolu Selçukluları ile Anadolu'ya getirilen halı sanatının en eski ve en ihtişamlı örnekleri Konya ve Beyşehir'de bulunmuştur. Bu Selçuklu devri halıları, merkezlerindeki küçük geometrik motifler ve bordürlerindeki iri kûfi yazılarla; Orta Asya ve Anadolu'daki mimari eserlerin ortak bezeme motiflerini yansıtır. Günümüzde varlığı bilinen az sayıdaki Anadolu Selçuklu halıları Konya Alaaddin Camii'nde, Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nde ve Divriği Ulu Camii'nde bulunmuşlardır.

Öte yandan Anadolu Selçukluları devrinde hayvan figürlü halılar da dokunduğu yakın tarihte Tibet'te bulunan halılardan anlaşılmıştır. Yapılan testlerde 13. yüzyıla tarihlendirilen bu halılarda merkezde iri hayvan figürleri, bordürlerde kûfi yazılar görülür.

İri, stilize hayvan figürleri, Anadolu Selçukluları ile Beylikler ve erken Osmanlı devrinde dokunan halılarda da görülür. 13.-14. ve 15. yüzyıllara ait olan ve günümüzde az sayıda örnekleri bulunan bu halılarda, zemin kare veya dikdörtgen bölümlere ayrılmakta, içlerine simetrik olarak stilize hayvan figürleri yerleştirilmektedir. Kenar bordürlerinde kûfi hatlı yazılar ve geometrik motifler bulunur.

15. yüzyılda Uşak ve çevresinde dokunan ve dört grup halinde incelenen erken devir Osmanlı halıları görülür. Büyük boyutlu bu halıların zeminlerinde kendi içerisinde gelişen geometrik motifler bulunur. 15. ve 16. yüzyılda Holbein, Lotto gibi Avrupalı ressamlar tarafından resmedildiği için genelde bu ressamların adıyla anılırlar.

15. yüzyılda, küçük motifli Holbein denilen ve bu isimle tanınan halıların öncüsü olan örgülü sekizgen madalyon motifli halılar görülür. Geç dönemde bu geleneği devam ettiren, erken devir Osmanlı halılarıyla bağlantılı halılar mevcuttur.

Uşak ve çevresinde dokunan erken devir Osmanlı halılarının 3. ve 4. tipi denilen kare veya enine dikdörtgen şeklindeki panolardan oluşan halılar, Bergama bölgesinde yapılmış olup, Bergama halıları diye anılmaktadırlar. Bergama halılarının en eski örnekleri 16. yüzyıldan kalmış olup bugün müzelerde bulunmaktadır.

Bergama halılarının iç dolgularında görülen üst üste sıralanmış eşit büyüklükte kare ve enine dikdörtgen panoların içlerinde iri sekizgen madalyonlar, köşelerde üçgen şeklinde köşe dolguları bulunur. Bazı örneklerde ortada tek bir iri sekizgen, bunun etrafında veya köşelerde daha küçük sekizgenler yer alır. Günümüze kadar dokunmaya devam eden Bergama halıları yakın çevresinde bulunan yörelerin halıları ile de benzerlikler gösterirler.

16. yüzyılda sanatın her dalında olduğu gibi, halı sanatında da parlak bir dönem yaşanmıştır. İstanbul ve Bursa'daki saray atölyelerinde ipek ve çok kaliteli yünden saray halıları ve saray seccadeleri ile Uşak ve çevresinde madalyonlu ve yıldızlı Uşak halıları dokunmaya başlanmıştır. Uşak halılarının, Çin bulutlu, kuşlu Uşak halıları gibi çeşitleri bulunur.

Diğer yandan, Türk Halı Sanatı içerisinde seccadeler önemli bir yer tutarlar. Üzerinde namaz kılmak amacıyla dokunan, ana motifi mihrap şekli olan seccadelerin ilk örnekleri 14. - 15. yüzyıla tarihlenen saf seccadelerle, 15. yüzyıl sonlarına tarihlenen tek mihraplı seccadelerdir. Bunlar Bellini gibi bazı İtalyan ressamlarının tablolarında görülür.

Bellini tipi denilen sekizgen girintili seccadeler, Anadolu'da 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar bazı değişikliklerle dokunmaya devam etmiştir. Bu tarz seccadelerde mihrabı çevreleyen kontur, ayak kısmında mihrap içine doğru sekizgen şeklinde

bir girinti yapar. Bu girinti, sembolik olarak mihraba girişi anlatır.

Anadolu'nun ünlü halı dokuma merkezlerinde değişik tiplerde üretilen seccadeler, bu tarihten sonra günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu merkezlerde, taban halılarıyla eş zamanlı olarak seccadeler de dokunmaya devam edilmiştir.

Günümüzde mevcut seccadeler 17. yüzyıl başlarından itibaren tarihlendirilirler. Transilvanya, Gördes, Kula, Milas, Lâdik, Kırşehir, Mucur, Sivas seccadeleri, özgün renk ve desenlere sahip olup, geleneksel karakterlerini kısmen günümüze kadar devam ettirmişlerdir.

Transilvanya seccadeleri Batı Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde dokunmuş olmakla birlikte çoğunluğu Uşak grubuna girer. 17. yüzyıl başlarına tarihlenen Transilvanya tipi seccadeler; tek nişli, çift nişli, düz nişli ve sütunlu seccadelerdir. Örneklerin çoğunluğu Romanya ve Macaristan'da bulunmaktadır.

Gördes seccadelerinin, tek ve çift mihraplı, sütunlu (marpuçlu) ve sinekli denilen tipleri vardır. Çift mihraplı olanlar kız Gördes diye adlandırılırlar. Gördes seccadelerinde mihrap tepeliği küçük basamaklıdır. Mihrap tepesinden kandil niteliğinde küçük bir motif sarkar. Mihrabın altında ve üstünde bulunan yatay panolarda stilize ejder ve 19. yüzyıl örneklerinde çiçek motifleri yer alır. Bordürleri bitkisel desenlidir. Erken örneklerde hançer yapraklar, sonraki örneklerde yaprak- çiçek desenleri görülür. İyi cins parlak yünden ve sık düğümlü dokunurlar. Atkılarında pamuk da kullanılır. Mihrap zemini lacivert, mavi, kırmızı veya yeşil renklerde. Gördes, Türk düğümü denilen çift düğüm sistemine adını vermiştir.

Kula seccadeleri, yüksek kaliteli ve sık düğümlüdürler. Çok pastel renkleri ile dikkat çekerler. Açık sarı, krem, beyaz, açık mavi, açık yeşil, kırmızıya yakın kahverengi ve lacivert renkleri kullanılmıştır. Genellikle bordürleri açık renk, mihrap içi lacivert olup, kontrast yapmaktadır. Kula

seccadelerinin mihrap tepeliği küçük basamaklı veya düz olup, sivri kemer şeklindedir. Mihrap tepesinden aşağıya doğru küçük bir ibrikten çıkan hayat ağacına benzer bitkisel bir motif sarkar. Kula seccadelerinin bordür sistemi, diğer seccadelerden farklıdır. 5 - 6 sıra bazen 10 sıraya kadar varan ince, şerit bordürler yer alır.

Kula halılarının manzaralı Kula ve kömürcü Kula diye anılan türleri vardır. Manzaralı Kula halılarında mihrap içerisinde kat kat çatılı evler, ağaçlar, köşkler ve kaleler tasvir edilmiştir. Bazı örneklerde bu tasvirler yan yana ve üst üste iki sıra olarak işlenmiştir. Kömürcü Kula halılarında ise siyah renk kullanılmıştır.

Lâdik seccadeleri, mihrap şekilleri ile diğer seccadelerden ayrılırlar. Bu seccadelerde ortadaki daha yüksek ve geniş olan üç tepelikli bir mihrap nişi vardır. Bu üç tepelikli mihrap nişinin altında veya üstünde uzun saplı, yapraklı, uçlarında lale veya haşhaşa benzer çiçekler olan bitkisel motifler yer alır. Bu uzun saplı bitkisel motifler genellikle beş adettir. Lâdik seccadelerinde, kırmızı, mavi, beyaz ve sarı renkler kullanılmıştır.

Lâdik seccadelerinin karakteristik ana bordüründe lale ve rozet çiçeklerinin artarda işlendiği görülmektedir. Bu bordür deseni 17. yüzyıl madalyonlu Uşak halılarında da görülür. 17. yüzyıl Lâdik Halılarının diğer bir grubu da direkli veya marpuçlu Lâdik adı verilen halılardır.

Milas halıları, desen bakımından zengin çeşitleri, farklı renkleri ve farklı mihrap motifleri ile Anadolu halıcılığında farklı bir köşe oluştururlar. Milas halıları; seccadeler, ada Milas, madalyonlu Milas ve hayat ağaçlı Milas'lar olarak gruplandırılmaktadırlar. Milas seccadelerinde dar bir mihrap nişi bulunur. Niş tepesi bir boğum yaparak daralır ve tekrar genişleyerek eşkenar dörtgen bir şekil oluşturur. Milas seccadelerinin bordürleri de karakteristiktir. İnce bordürlerde baklava ve küçük çiçek desenleri, ana bordüründe, iri sekiz kollu yıldızlar ve yuvarlak hatlı rozet çiçekleri yer alır. Bordürler halı yüzeyinde mihrap nişinden daha fazla yer tutarlar.

Milas seccadelerinin renk düzeni diğer halılardan farklıdır. Niş içinde kadife gibi yumuşak ve çok parlak pas kırmızısı, niş köşelerinde beyaz, bordürlerde mor, sarı ve mavi renkler kullanılmıştır.

Hayat ağaçlı Milas halılarında ortada bir dal üzerinde iri üç yaprak halinde bitkisel bir motif yer alır. Bordürlerde gerçekçi karanfil çiçekleri görülür.

Ada Milas halılarının iç dolgusu bordür şeklinde işlenmiştir. Yani halının bütünü bordür desenlerinden oluşur. Bu bordürlerde bitkisel motiflerle zikzak dal ve aralarda stilize hayvan motifleri bulunur.

Çanakkale halıları, Orta Asya'dan ve Kafkasya'dan gelen yörükler tarafından ve çok çeşitli desenlerde dokunmaktadırlar. 18. yüzyıldan beri izlenebilen bu halılar; altın tabak, turnalı, baratlı, oklu, sarıbaş, kartuşlu, çarklı, madalyonlu, sekizgen içinde kenarları kancalı ve basamaklı madalyonlu halılarla tek ve çift mihraplı halı seccadelerdir. Çanakkale halılarının karakteristik renkleri canlı kırmızı, lacivert ve beyazdır.

Altın tabak halıları büyük boyutlu taban halıları olup büyük-küçük kare ve dikdörtgen panolardan oluşur.

Turnalı halı, iç dolgusunda bir eksen üzerinde arka arkaya uçan turna kuşlarının tasvir edildiği halılardır.

Baratlı halı, içerisinde çok stilize kuş motiflerinin yer aldığı küçük karelerin birleşerek, eşkenar dörtgen madalyon oluşturduğu desene sahip halılardır.

Sarıbaş desenli halılara, iç dolgusunda işlenen geometrik motiflerin iki ucundaki desenlerin sarı renkli oluşundan dolayı bu isim verilmiştir.

Kartuşlu halılar, seccade boyutlarında olup, iç dolgularında boyuna düzenlenmiş iki veya üç kartuş bulunur.

Oklu halı seccade boyutunda, üst üste iki kare alan içerisinde dört yöne uzanan ok ucu şeklinde motiflerin yer aldığı halılardır.

Çark veya elek denilen halılar, üst üste iki iri sekizgen içerisinde sekiz kanat motifinin bulunduğu madalyonlardan

oluşur. Bu madalyonun merkezinde birbirine düğümlenmiş çift ejderler bulunur. Bergama halılarında da görülen bu desenlerin erken örneklerinde her bir kanatın içerisinde stilize hayvan motifleri yer alır.

Sekizgen içinde kancalı basamaklı madalyon şeması Orta Asya Türkmen halılarında görülen bir motif olup, Türkmen Gülü veya Türkmen Aynası motifi olarak adlandırılmakta ve Anadolu'nun her tarafında yaygın olarak kullanılmaktadır.

Çanakkale halıları içerisinde cami halısı denilen ve kenarları kancalı eşkenar dörtgenlerin üst üste sıralandığı desene sahip halılar da önemli bir yer tutar.

Çanakkale halılarının ana bordür deseni olan yaprak ve bardak (kupa) ikilisinden oluşan bordür ile kanca şeklinde uzantıları olan geometrik motifin alternatif sıralanmasından oluşan bordür, Kafkas halılarında da görülür.

Dazkırı civarında, içlerinde iri saç bağı, sandık, yıldız, ibrik gibi motifler bulunan mihraplı ve madalyonlu, küçük boyutlu halılar dokunur. Genellikle kırmızı, beyaz, siyah canlı renkler kullanılır.

Beypazarı ve Sivrihisar civarlarında ortak renk ve desene sahip bazı halılar tespit edilmiştir. Bu halılar, halı literatürüne ilk defa girecek olan halılardır. Bunlarda kırmızı, sarı, beyaz, mavi ile az yeşil renkler kullanılmıştır. Bir grup halıda ortada petek dolgulu bir eşkenar dörtgen veya sekizgen, bunun içinde kare veya dikdörtgen bir pano, köşelerde üçgen şeklinde köşelikler yer alır. Diğer bir grup halıda ise, ortada bir sekizgen, dört köşede daha küçük sekizgenler yer alır. Bu halılar desen açısından Çanakkale ve Bergama halıları ile benzerlik gösterirler. Bunlardan başka, basamaklı tepeliği olan geniş mihrap nişine sahip seccadeler de yörede tespit edilmiştir.

Kırşehir seccadelerinde tepeliği basamaklı bir mihrap nişi, niş üstünde ayetlik veya sandık denilen enine dikdörtgen bir pano yer alır. Bu panonun içinde yatık "S" şeklinde ejder figürü bulunur. Niş tepesinde kanca veya çengel şeklinde alem niteliğinde bir geometrik motif işlenmiştir. Niş içi

genelde boştur. Bordürlerde çok sıra ince şerit bordürler vardır. Kırşehir seccadelerinde canlı kırmızı, mavi, sarı, yeşil, beyaz, az olarak mor renkler kullanılır.

Mucur seccadeleri de basamaklı bir mihrap nişine sahiptir. Niş tepeliği biraz uzun ve geniştir. Ayetlik kısmında niş tepesine benzeyen desenler yer alır. Mihrap köşeliklerinde temizlik sembolü ibrikler işlenmiştir. Bordüründe rozet çiçeklerinden oluşan bir bezeme bulunur. Renkler pastel olup kırmızı, mavi, sarı, yeşil, beyaz ve mordur.

Sivas ve ilçelerinde Selçukluların yöreye yerleşmesinden beri halı dokunduğu mevcut örneklerden anlaşılmaktadır. Bu halılarda Selçuklu devri medreselerindeki çini ve taş bezemede bulunan motifler görülür. Divriği, Şarkışla, Zara, Gürün ilçelerinde çeşitli ve zengin desenlerde halılar dokunmaktadır. Seccadeler geniş ve uzun tepelikli mihrap nişine sahiptir. Tonus seccadeleri denilen seccadelerde ise mihrap içinde kat kat üçgen şeklinde motifler bulunur. 13. yüzyıla tarihlenen Sivas halıları İstanbul Vakıflar Halı Müzesindedir.

Gümüşhane-Bayburt halılarında Kafkas halılarının etkisi görülür. Halıların zemininde tüm iç dolguyu kaplayan, üst üste küçük bitki motifleri, bordürlerde de bir gövde üzerinde üst üste sıralanan dal ve çiçekler bulunan hayat ağacı motifi ile ince bordürde çift yönlü palmet motifleri yer alır.

Doğu Anadolu yöresine ait halılarda hâkim desen geometrik şekillerdir. Eşkenar dörtgenler, kareler, altıgenler, sekizgenler ve bunların farklı uygulamalarından oluşan desenler bulunur. Renkler genelde koyu ve sadedir. Canlı renkler görülmez. Genelde saçaklar örülüdür. Çözümlerde doğal kahverengi yün de kullanılmıştır.

Güneydoğu Anadolu halıları da geometrik desenlidir. Mevcut örneklerde kare veya dikdörtgen panolar içinde, dört kalın kol halinde dört yöne uzantılı geometrik motifler bulunur. Renkler koyu olup, kırmızı kahverengi, kahverengi, kırmızı, lacivert, mavi, sarı ve beyazdır. Çözümlerde doğal kahverengi yün de kullanılmıştır.

18. yüzyılda Anadolu'da görülen batılılaşma hareketi, etkilerini mimariden, el sanatlarına kadar sanatın bütün kollarında gösterir. Bu etkinin halıya yansması manzaralı halılar olarak karşımıza çıkar. Manzaralı halılarda mihrap nişi içerisinde, bir platform üzerinde, kat kat, çatılı evler, ağaçlar, camiler, köşkler, konaklar ve kaleler tasvir edilir.

Kuşlu halılarda, mihrap nişi içerisinde, ters yönde, stilize ağaçlar ve çiçekler arasında çok gerçekçi karşılıklı kuş figürleri işlenmiştir. Bu kompozisyon cennet bahçesini simgelemektedir.

Ressam Osman Hamdi Bey tablolarında bazı Türk halılarını resmetmiştir. Halı Taciri adlı tablosunda görülen halıdan, Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde iki adet bulunmaktadır. Genel olarak müzelerde çok az sayıda bulunan bu halılar kırmızı zeminli, çift nişli ve beyaz köşeliktir. Merkezde, kanatlarının ucunda sümbül çiçekleri bulunan, iri kanatlı böceğe benzer motifler yer alır. Bu motifin kökeni 16. yüzyıla dayanmaktadır. Bordürlerdeki stilize kuş motifleri Kafkas halıları ile paralellik gösterir. 19. yüzyıla tarihlenmektedirler.

Post motifli halılar, 19. yüzyılda Batı ve Orta Anadolu'da mihraplı veya mihrapsız olarak dokunmuştur. Mihraplılarda çok ince kontur şeklinde bir mihrap nişi bulunur. Halının tüm zemininde benek şeklinde çintemani veya üç top motifi yer alır. Bazı yörelerde bu motife it izi- kedi izi denilmektedir.

Nevşehir ve Kayseri civarlarında 19. yüzyılda seccadelerde mihrap içinde cami içi görüntüleri işlenmiştir. Bunlarda sütunlar ve kemerlerle perspektif verilmiş ve mimari mekânlar vurgulanmıştır. Bazı halıların bordürlerinde de cami, türbe, şadırvan gibi yapılar resmedilmiştir.

19. yüzyılda halılarda gelenek dışı desenler dokunmuştur. Bunlara tablo halılar denilmektedir. Tamamen resim sanatının etkisi altında şekillenen bu halılarda cami, türbe, çeşme gibi yapılar, kayıklar, uçaklar, İstanbul Boğazı ve çevresi gibi nesneler ve doğa görüntüleri konu edilmiştir. Bu halılarda pamuk malzeme kullanılmıştır.

Halı literatüründe Kafkas halısı denilen, genellikle Azerbaycan ve civarında dokunan, 16. yüzyıldan bu yana dokunduğu mevcut örneklerden anlaşılan Kafkas halıları, teknik, renk ve kompozisyon açısından Türk halılarına en yakın gruptur. Geometrik ve bitkisel desenlerle, stilize edilmiş hayvan figürleri kullanılmıştır. Ejderli ve Çiçekli Kafkas halıları, en meşhur örneklerdir. Koyu kırmızı, sarı, mavi, lacivert, yeşil, kahverengi, beyaz renkler bulunur.

Görüldüğü üzere yaklaşık 2500 yıl önce, tamamen sıcak ve kalın bir zemin elde etme ihtiyacıyla Türkler tarafından keşfedilen düğümlü halı, Türk tarihine bağlı olarak gelişmiş ve Orta Asya'dan İran, Azerbaycan, Kafkasya ve Anadolu'ya gittikleri her yere götürülmüştür. Anadolu'daki yaklaşık 1000 yıllık serüvenine bakıldığında da halının en düzenli ve sürekli gelişiminin Anadolu'da olduğu görülür. Selçuklular ve erken Osmanlı devrinde gelişen halı dokumacılığı, 16. yüzyılda daha büyük gelişme göstermiştir. İstanbul ve Bursa'daki saray atölyelerinde saray halıları ve saray seccadeleri, Uşak ve çevresinde madalyonlu ve yıldızlı Uşak halıları dokunmaya başlanmıştır. Öte yandan saray kontrolü dışında tüm Anadolu'da geleneksel usul ve desenlere bağlı olarak halılar üretilmiştir. Bunları da Selçuklulardan günümüze kadar izleyebilmekteyiz.

Burada tanıtmaya çalıştığımız halılardan da anlaşılacağı üzere, Selçuklu ve Osmanlı devrinin geometrik desenli büyük boyutlu halılarıyla, 14-15. yüzyıllardan itibaren görülen seccade ve saf seccadelerle sürekli gelişme içinde olan halı dokumacılığı, yörelerin katkılarıyla çeşitlenmiştir. Anadolu'nun neredeyse her karış toprağında yöresel özellikler gösteren seccadeler ve taban halıları dokunmuştur. Bunlar geleneğe bağlı ortak özellikler yanında, detaylarda farklılıklar gösterirler. Gördes ve Kula'nın küçük basamaklı mihrap motifiyle, açık ve pastel renkleri; Milas'ın boğumlu mihrap tepeliğinden ve pas kırmızısı renginden; Lâdik'in üç tepelikli mihrap motifiyle canlı kırmızı ve mavi renginden; bütün bunlar Kırşehir'in, Mucur'un iri basamaklı mihrap nişleri ile kırmızı, yeşil, mor renklerinden; Sivas'ın, Erzurum'un, Gümüşhane'nin geniş mihrap şekillerinden,

iri sembolik motiflerinden ve koyu renklerinden farklıdırlar. Bergama ve Çanakkale'nin canlı lacivert, kırmızı ve beyaz renkli, geometrik örnekli taban halıları; Sivrihisar, Beypazarı ve Sivas'ın pastel kırmızı, sarı renkli küçük geometrik motifli taban halılarından farklıdırlar.

Anadolu'da Çanakkale, Bergama, Uşak yörelerinde genellikle taban halıları dokunur. Seccade türü az olarak ve çevre yörelerle benzer desenlerde üretilir. Uşak seccadeleri de mihrapsız ve küçük madalyon desenlidir. Gördes, Kula, Milas, Lâdik, Kırşehir ve Mucur yörelerinde genellikle seccade türünde halılar, Orta ve Doğu Anadolu'da seccade ve taban halıları, Güneydoğu Anadolu'da çoğunlukla taban halıları dokunur.

Anadolu genelinde dokunan halıların atkı, çözgü ve ilmeleri yün malzemelidir. Bazı 18.-19. yüzyıl Gördes seccadelerinin çözgülerinde pamuk kullanılmıştır. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılda özellikle taban halılarında atkı ve çözgülerde pamuk, ilmelerde yün kullanılmıştır. Bütün yörelerde Türk düğümü (Gördes düğümü) denilen çift düğüm sistemi kullanılmıştır. Bazı Sivas halılarında kaydırılmış Türk düğümü görülür.

19. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar dokunan halılarda kök boya ve doğal boyalar kullanılmıştır. Anadolu insanının geleneksel yöntemlerle elde ettiği boyalarla boyanan yünler, yüzyıllar boyunca canlılığını ve parlaklığını korumuştur. Bu tarihten sonra sentetik boyaların Anadolu'ya girmesiyle de halılarda sentetik boyalar kullanılmaya başlanmıştır.

Bizler bu halıları camilerimize vakfedilmiş ve vakıf sistemiyle günümüze kadar korunmuş olan halılardan öğrenmekteyiz. Eğer vakfedilmiş olmasalardı bu imkânı bulamayacaktık.

Anadolu'da dokunan halıların çoğunluğu vakıf müzelerinde bulunmaktadır. Ankara Vakıf Eserleri Müzesi de zengin bir halı koleksiyonuna sahiptir. Bu müzede Anadolu'nun dört bir tarafındaki vakıf cami ve mescitlerinden toplanmış halılar korunmakta ve sergilenmekte olduğundan, geniş Anadolu coğrafyasında dokunan geleneksel Türk halılarını topluca bir arada görmek ve değerlendirmek mümkün olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acun, Hakkı, "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri", *Vakıflar Dergisi*, XX (1988), s. 183-220.
- Arık, Rüçhan, "Manzaralı Halılar", *Çevre Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi*, 7, (1980), 77-80.
- Aslanapa, Oktay, "Türk Halı Sanatının Tarihi Gelişmesi", *Arış*, 3, (1997), 18-25.
- Aslanapa, Oktay. *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2005.
- Balpınar, Belkıs ve Hirsch Udo, *Vakıflar Museum İstanbul Carpets Teppiche*. Wesel: Uta Hülsey, W. Germany 1988.
- _____. *T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü Halı Müzesi Kataloğu*, Wesel: Uta Hülsey Yayınevi, 1989.
- Batari, Ferenc, *Ottoman Turkish Carpets*, Budapest: Dabasi Nyomda Rt. 1994.
- Bayraktaroğlu, Suzan, "Çanakkale Halıları", *Vakıflar Dergisi*, 19 (1985), s. 237-260.
- _____. "Milas Halılarından Değişik Örnekler", *T. İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, 1/1 (1988), s. 56-59.
- _____. "Manzaralı ve Kuşlu Halılar", *T. İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, 2 (1989), s. 76-78.
- _____. "Sivas Halıları". *T. İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, 6 (1990), s. 24-29.
- _____. "Kırşehir ve Mucur Seccadelerinden 18. Yüzyıla Ait Örnekler", *T. İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, 8 (1990), s. 39-43.
- _____. "300-400 Yıllık İki Uşak Halısı". *T. İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, 4/15 (1992), s. 44-47.
- _____. "Harput Sare Hatun Camii Halıları", 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildiriler, I. Cilt. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1995, s. 325-337.
- _____. "Türk Halılarında Batı Literatürü Konusu", *Arış*, 1 (1997), s.86-93.
- _____. "Seccade", *Erdem Halı Özel Sayısı I*. (1999), s. 57-64.
- _____. "Halı Tarihimize Işık Tutan Örnekler", *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri*. Haz. Banu Mahir. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, s. 2000: 91-98.
- _____. "Kandilli Seccadeler", *IV Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Haz. Yüksel Sayan. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2000, 267-272.

- _____ “Ankara ve Çevresindeki Vakıf Camii ve Mescitlerden Derlenen Halı ve Kilimler İle Bunların Türk Halı Sanatındaki Yeri”. *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*. Haz. Sema Alpaslan. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2001, s. 73-86.
- _____ “Erken Devir Osmanlı Halılarıyla Bağlantılı Halılar”, *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildiriler*. Editörler, Mustafa Denктаş, Yıldırım Özbek, Aslı Sağıroğlu Arslan, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2002, 171-178.
- _____ “Bolu İlindeki Vakıf Camii ve Mescitlerinde Tespit Edilen Taşınır Kültür Varlıkları”. *VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*. Editör, Tülin Çoruhlu. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 7/1. 2005, s. 63-77.
- _____ “Çanakkale ve Yakın Çevresinde Dokunan Bazı Halıların Orta Asya İle Bağlantıları”, *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri, Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan*. Editör, Turgay Yazar. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2006, s. 39-50.
- _____ “Nevşehir, Niğde ve Kayseri İllerindeki Bazı Vakıf Camilerinden Derlenen Halılar ve Bunlar Işığında Orta Anadolu Halılarına Bir Bakış”, *IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler*, Editörler, Hamza Gündoğdu, Ahmet Ali Bayhan, Hüseyin Yurttaş, vd. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2006, s. 85-97.
- _____ “Halı Sanatı”, *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Uygarlığı*, Cilt II, Haz. Z. Kenan Bilici, Ali Uzay Peker. Ankara: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 2006, s. 553-563.
- _____ “Hayvan Figürlü Anadolu Halıları”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*. 7, 2009, s. 39-50.
- _____ “Türk Halılarında Görülen Mimari Tasvirler”, *Vakıflar Dergisi*, 32, 2009, s. 21-36.
- _____ “Osman Hamdi Bey'in Tablolarındaki Bazı Halı Tasvirleri ve Bu Halılardaki Motifin İrdelenmesi”, *Vakıflar Dergisi*, 36, 2011, s. 171-185.
- _____ “Gelenek ve İnançla Oluşan Koleksiyon”, *14 th International Congress of Turkish Art*, Editor Frederic Hitzel. Paris: Paris College de France. 2013, s. 153-162.
- _____ “Kıbrıs'ta Vakıf Kültür Mirası: Kıbrıs Türk İslam Eserleri Müzesi”, *8. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Kültürel Miras Bildiriler-II*, Haz. Uz. Yrd. Murat Altan Erik, 2015, s. 745-756.
- _____ “Uşak Carpets Belonging To Old Mosque (Eski Camii) In Edirne And The Sultanic Decree For Their Purchase”, *15th ICTA International Congress of Turkish Art*, Editörs Michele Bernardini, Alessandro Taddei, Michael Douglas Sheridan. Ankara: Naples, Università di Napoli “L'Orientale”, 2018, s. 137-146.
- _____ “Romanya'daki Osmanlı Halıları”, *Osmanlı Dünyasında Kültürel Karşılaşmalar ve Sanatsal Yansımaları: Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu'na Armağan*, der., Ayşe Pelin Şahin Tekinalp, Mehmet Fatih Müderrisoğlu, Ünal Araç, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2017, s. 73-80.
- _____ “Sivas Şarkışla Halılarında Türk Düğümünün Farklı Bir Kullanımı”, *Arış Dergisi*, 19 (Aralık 2021), s. 130-145.

- Bayraktaroğlu, Suzan ve Serpil Özçelik, *Halı Müzesi ile Kilim ve Düz Dokuma Yayımlar Müzesi Kataloğu*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, 2007.
- Bodur, Fulya. "Karapınar Halıcılığı", *Türk Dünyası Araştırmaları Türk Halıları Özel Sayısı*. 1984, s. 73-81.
- Boralevi, Alberto ve Aslı Samadova, "Silk Treasures of Azerbaijan", *Stars of the Caucas Silk Embroideries from Azerbaijan*, Editors: Brian David, Togrul Efendiyev, Ben Evans, Malin Lonnberg, Shirin Melikova & Daniel Shaffer. Prited by EBS, Verona, Italy: 2017 Hali Publications Ltd. 2017, s. 8-21.
- Deniz, Bekir, "Kula Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, 11/43, s. 13-19.
- _____ "Gördes Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, 45 (1986), s. 13-19.
- _____ "Lâdik Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, 12/46, (1986), s. 13-18.
- _____ "Kırşehir Halıları", *Bilim Birlik Başarı*. 12/47, (1986), 18-24.
- _____ "Mucur Halıları", *Bilim, Birlik Başarı*, 12/48, (1987), 20-24.
- _____ "Milas Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, 12/49, (1987), 13-20.
- _____ *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yayımları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Diyarbakirli, Nejat, "Pazırık Halısı", *Türk Dünyası Araştırmaları Türk Halıları Özel Sayısı*, (1984), 1s. -8.
- Enderlein, Volkmar, "Medieval Carpets From Asia Minor", *Turkish Carpets From The 13th-18th Centuries*, İstanbul: Published by Ahmet Ertuğ, Tekstilbank, 1996, s. 23-28.
- Görgünay, Neriman, *Doğu Yöresi Halıları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1976.
- Altuntaş, Halil ve Muzaffer Şahin Haz, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 2010.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1977.
- Ionescu, Stefano, *Antique Ottoman Rugs in Transylvania*, Romanian Institute of Culture, Buchares, İstanbul: 2005.
- _____ Editör. *St Margaret's Church in Mediaş*, Rome 2018.
- Kayıpmaz, Fahrettin ve Naciye Kayıpmaz, "Sivas Tonus Halı Seccadeleri", *Türk Etnografya Dergisi*, XVIII/Ayrı Basım, (1988), s. 5-57.
- _____ "Erken Dönem Anadolu Türk Halılarından Sivas'ta Bulunan İki Örnek", *T. İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, 8, (1990), s. 64-69.
- Kolay, İlknur Aktuğ, "Ayazma Camisi İnşaat Defterine Göre Yapıda Kullanılan Bezeme ve Tefrişat Malzemeleri", *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri*. Haz. Banu Mahir. Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul 2000.
- Tekçe, E. Fuat, *Pazırık Altaylardan Bir Halının Öyküsü*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

Yetkin, Şerare, *Türk Halı Sanatı*, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1991.

_____ “Türk Halı Sanatında Bir Teknik Özellik”, Vakıflar Dergisi, 14, (1982), s. 119-123.

Yurt Ansiklopedisi. 8. Cilt, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982-83.

Elektronik Kaynaklar:

1. https://tr.wikipedia.org/wiki/Nusretiye_Camii (Erişim Tarihi: 08.08.2020).
2. Anatolian Tribal Rugs 1050-1750: The Orient Stars Collection; Fabulous Creatures.mov on Vimeo (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

EKLER

Ek:1. H. 1197 / M. 1783 tarihli padişah hükmü (VGMA Defter No: 338, s. 50)

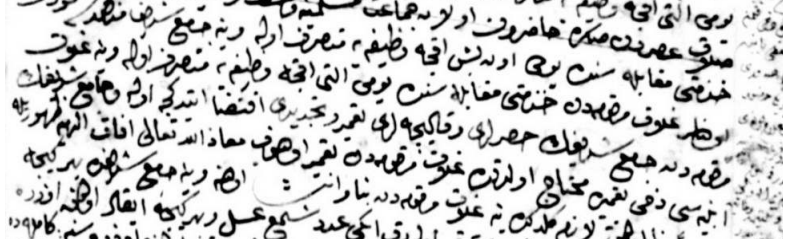
Uşak kadısına ve Voyvodasına hitâben hüküm ki;
İftihârü'l-havâssı ve'l-mukarrebîn mu'temedü'l-mülûk ve's-selâtîn muhtârü'l-izzî ve't-temkîn bi'l-fi'il Dâru's-sa'âdeti's-şerife Ağası olub hâlâ Haremeyn-i şerifeyn Evkâfı nâzırı olan el-Hac Cevher Ağa dâme uluvvuhu divân-ı hümayûna arz gönderib taht-ı nezâretlerinde olan evkâfdan İstanbulda vâki' Ayasofya-i Kebir ve Mahmiye-i Edirne'de vâki' Merhum Sultan Bayezîd Hân-ı Velî Vakfına tâbi' Câmi-i Atik denilmekle şehir ma'bed-i münîrin kalîçeleri mürûr-ı vakitle köhnelenüb tecdîde muhtâc ve bunlardan mâ'adâ bundan akdem Der-aliyyede bi-kazaillahi Ta'âlâ harîklerden olan evkâf-ı Haremeyn-i muhteremeynden ba'zı cevâmî'-i latife ve mekteb ve mesâcid-i münife ve meberrât-ı sâire için dahi fenni vâfir kalice istihzâr ve tedâriki muktazî olub el-hâletü hâzihi Der-Sa'âdet'de mikdâr-ı kifâye kalîçe bulunmayıp yine Mukâta'at-ı Evkâf-ı Haremeynden, Uşak cânibinden iştirâ ve tedârike muhtâc olduğu ihbâr olunmağla bu def'a cânib-i haremeynden bu husus için tayin olunan Sarây-ı Atik-i ma'mure teberdârlarından el-Hâc Halil zîde kadruhu mübâşereti ve ma'fîret-i şer' ve hâlen Uşak Voyvodası ma'rifetleriyle mübâşir-i mûmâ ileyh yedine verilen defter mücebince iktizâ eden kalîçelerin ashâbı rızâlarıyla kat'olunan bahaları ber vech-i peşin mübâşir-i mûmâ ileyh yediyle an-nakdin tamamen eda olunarak muktezî olduğu mikdar-ı sağ kalîçeler tedârik ve iştirâ ve ceste ceste Der-sa'âdet irsâle dikkat ve cânibi evkâf-ı şerifeyi ziyâde masârifden siyânet ve himâyet birle bir gün evvel husus-ı merkûmun hüsn-i tanzîmiyle ibraz-ı hüsn-i hizmeti olunmak babında hüküm-i hümayun verilmek ricâsına i'lâm etmeğin mûcibince hüküm deyu fermân-ı âlî sâdır olmağla vech-i meşrûh üzere emri şerif-i âlişan yazılmak için işbu tezkere verildi. Fi 15 Rebi'ü'l- evvel sene 1197.

Ek:2. Sinan Beyoğlu Eski Sadrazam Şehit Mehmet Paşa Vakfiyesi'nden ilgili bölüm (VGMA, Defter No: 572, s. 27, sıra 20)

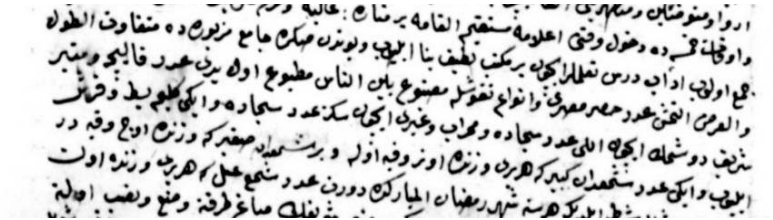
“... ve hâlen Bergos-ı safa-me'nûsta vâki' olub zikr olunan câmi'-i şeriflerinde isti'mâl olunur yedi adet büyük kalıçe ve altı adet miyane kalıçe ve on iki adet dahi hurda kalıçe olub ve iki seccâde ve bir Yanbolu kebesi ve minbere döşenilir birer kıt'a çuka olub ve Galata hâricinde binâ olunan mezkûr câmi'lerinde dahi on dokuz adet büyük kalıçe ve on altı miyâne kalıçe ve altı adet hurda kalıçe ve dört adet seccâde ve minbere döşenilir birer kıt'a çuka ve heraz dâne bir tesbih ve medrese-i fethiyyelerinde iki adet kalıçe ve Eyüb'de olan türbe-i şerîfelerinde iki kalıçe ve dört kıt'a uzun Yanbolu kebesi ve Dâru'l-kurrâ'da dahi iki adet kalıçe olub zikr olunan kalıçeleri ve seccâdeleri ve sâyir bisatları mesâlihi ma'lûmeleriychün eğer küllen ya ba'zan bunlar eskiyüb intifa'dan kalsa yahut zâyî' olsa zikr olunan cevâmî' ve medâris ve sâir mevâzi' emsâlinde isti'mâl olunacak adet kadrini mütevellî mahsûl-i vakf-ı şerîfleri ile değer bahâlarına satın alub anların yerlerine isti'mâl olunub anlarda bedel-i vakf ola...”

Ek:4. Abdullah Oğlu Defteri Hakani Emini Hacı Hafız Yusuf Rıza Efendi Vakfiyesinden ilgili bölüm (VGMA, Defter No: 746, s. 54, sıra 25).

“...ve yine gallât-ı merkûmeden Câmi'-i şerîfin hasırları ve kaliçeleri ta'mir ve tecdîdi iktizâ itdikçe evvelâ...”

Ek:5. Mustafa Paşa Vakfiyesinden ilgili bölüm (VGMA Defter No: 746, s. 163, sıra 70).

“... ve bundan sonra câmi'-i mezbûrede mütefâvitü't-tûl ve'l-arz altmış aded Hasır-ı Mısrî ve envâ' nakuşlu masnû' beyne'n-nâs matbû' on yedi aded kaliçe ve minber-i şerîfe döşemek içün elli aded seccâde ve mihrâb ve gayrı içün sekiz aded seccâde ve iki kilim bast u ferş ...”

Ek:6. Mehmet Paşa Bin Abdullah Paşa Vakfına Ait Hücet
(VGMA Defter No: 776, s. 65, sıra 47).

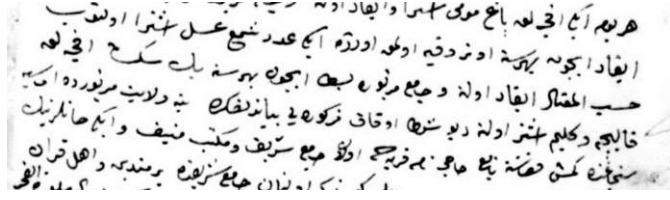

"Fermân-ı âlişandır

Tarafımızdan sûret hal-i vakf-ı şerife teberru'an cami-i şerif ve türbe-i münif-i mezkûre ferş ve talik olunan kalıçelerin ve şagirt kıymetleri mütevellî-i hasenatü'l-evhal olunmamak içün işbu hücet-i şer'iyye harameyn muhasebesine kayd olunmak fî 26 Zilhicce li-sene 1181.

...ve enfes-i menalleri ile ahardan iştirâ ve ferş olunan otuz beş adet kalıçeler ve vâkıf-ı merkûm ve mezbûr ve daric-i medaric-i ilâ rahmeti rabbihi'l-gafur hazretlerinin türbe-i latiflerine tealluk olunan bir cedid yeşil şal kıymetleri ve ücret-i hammalân ve in'amât-ı kayyımın işbu defter-i müfredatda yegan yegan sebt ve tahrir olunduğu üzere min haysü'l-mecmu' yalnız bin dokuz yüz kırk dört gurus on dokuz maddeye balığ olmakla halen meblağ-ı mezbûru müvekkil-i müşarun ileyh hazretleri hasbeten lillâhi'l-alıyyi'l-kerim ve taleben li-merzati Rabbi'r-rahim taraf-ı vakf-ı şerife teyyemmünen ve teberruken ve teberru' eyledim deyu buyurmuşlardır..."

Ek:7. Vezir-i Azam Köprülü Mehmet Paşa Vakfiyesinden ilgili bölüm (VGMA Defter No: 580, s. 127, sıra 77)..

“...câmi’-i mezbûre bast için beher sene bin seksen akçalık kalıça ve kilim işтира oluna deyu şart-ı evkâfı mezkûreyi beyândan sonra...”

DİZİN

A

Abdullah Oğlu Defteri Hakani Emini Hacı Hafız Yusuf
Rıza Efendi Vakfiyesi 260
ada Milas 78, 245
Ada Milas 79, 99, 100, 101, 102, 195, 246, 270
Afyon 14
alem 58, 71, 72, 74, 75, 77, 78, 97, 148, 152, 155, 164,
165, 166, 168, 184, 230, 232, 247
altıgen madalyon 105, 107, 177, 192, 193
Altın tabak halıları 246
anahtar deliği motifi 105, 107
Ankara 1, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 27, 31, 35, 38,
39, 41, 42, 43, 44, 47, 50, 56, 69, 74, 75, 94, 140,
141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152,
153, 183, 184, 185, 192, 202, 208, 216, 226, 231,
239, 241, 249, 251, 253, 254, 255, 256
Ankara Vakıf Eserleri Müzesi 12, 13, 14, 20, 241, 251
Ayazma Camisi 22, 255
Aydın 14, 98, 116
ayetlik 52, 53, 56, 58, 64, 70, 152, 162, 165, 166, 169,
247

B

bağış 24
balık 52, 55, 61, 63, 152
baratlı halı 111
bardak 109, 191, 247
başak 72, 73, 74, 75, 77, 146, 148
Batı Anadolu 17, 28, 32, 50, 51, 52, 64, 78, 83, 104,
108, 126, 177, 230, 232, 244
Bayburt 186, 187, 188, 189, 248, 272
Belen Camii 92
Bellini 31, 243
Bergama 17, 18, 27, 79, 103, 108, 110, 123, 126, 127, 128,
129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 140,
141, 145, 146, 182, 192, 193, 243, 247, 251, 271
Bergos 22, 258

Beyaz zeminli Uşak 34
Beypazarı 14, 31, 33, 75, 140, 141, 142, 143, 144, 145,
146, 147, 148, 149, 150, 151, 247, 251, 271, 272
Beypazarı Ulu Camii 75
Beyşehir Eşrefoğlu Camii 242
bitkisel motifler 26, 33, 34, 41, 48, 69, 71, 73, 79, 114,
148, 180, 181, 245
büte veya buta 188

C-Ç

cami halısı 117, 118, 247
Cami Tasvirli Halılar 233
Çanakkale 14, 18, 27, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112,
113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123,
124, 125, 127, 133, 134, 140, 141, 142, 145, 146,
149, 192, 193, 199, 220, 246, 247, 251, 253, 254,
271
Çark 108, 246
çengel 152, 202, 247
cennet bahçesi 228
Çiçekli Kafkas 207, 210, 250
Çift mihrap 94
Çin bulutu 43, 48, 49
çintemani 35, 229, 230, 231, 232, 249
Çin topu 35, 43
Çınarlı Camii 110, 111
çubuk bordürler 161, 169, 171

D

Dazkırı 10, 138, 139, 247, 271
Divriği Ulu Camii 11, 13, 14, 32, 33, 173, 242
Doğu Anadolu 10, 14, 18, 25, 27, 28, 29, 30, 108, 123,
135, 142, 180, 190, 191, 203, 204, 205, 208, 217,
219, 220, 248, 251, 272, 273
dört kollu madalyon 204, 205
Dört Yapraklı Yonca 269
dört yön motifi 131

E

Edirne 13, 21, 22, 35, 241, 254, 257
 Edirne Eski Camii 13, 35
 Ejderli Kafkas 207, 212
 Elazığ 10, 13, 25, 45, 46, 54, 55, 58, 142, 180, 181, 182, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 220
 erken devir Osmanlı halıları 242
 eşkenar dörtgen madalyon 40, 41, 108, 126, 141, 143, 246
 Eskişehir 14, 137, 141, 149

F

Fethiye 89, 93, 95
 Fustat 16

G

gelenek dışı halılar 238
 geometrik motifler 17, 49, 86, 102, 125, 129, 136, 137, 150, 166, 170, 192, 193, 201, 203, 205, 206, 242, 248
 Gördes düğümü 78, 172, 251, 267, 268
 Gördes Halıları 52, 255
 gül 37, 73
 gülkurusu 47, 129, 171, 174, 187, 201, 202
 Gümüşhane 10, 186, 187, 188, 189, 248, 250, 272
 Güneydoğu Anadolu 108, 203, 248, 251, 273

H

Hacettepe Camii 74
 Hacı Bayram Camii 69, 202
 Hacı Doğan Mescidi 184
 Hacı İlyas Camii 82, 83, 99, 101, 103, 104
 Hacı İshak Paşa Camii 155
 Hakkâri 190, 202
 hançer yapraklar 51, 244
 Harput 11, 13, 25, 27, 45, 46, 54, 55, 58, 142, 180, 181, 182, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 220, 253
 haşhaş 75
 Hatayi 267
 hayat ağacı 67, 68, 71, 75, 79, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 98, 102, 170, 186, 248
 hayat ağaçlı Milas 78, 245
 hayvan figürlü halılar 16, 27, 242
 Holbein halıları 126, 129

I-i

insan 7, 93, 96, 215
 İran düğümü 172, 268
 Isparta 13, 139, 157
 Isparta Uluborlu Alaaddin Camii 13
 İstanbul Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar Müzesi 20,

241

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi 16, 20, 26, 43, 126, 241
 it izi 35, 229, 230, 232, 249

K

Kafkas halıları 207, 210, 249, 250
 Kalecik 14, 140
 kaliçe 258, 260
 kanca 97, 105, 107, 109, 112, 139, 152, 158, 159, 184, 247
 kandil 20, 32, 52, 56, 63, 152, 162, 164, 234, 235, 237, 241, 244
 kapalı mihrap 79, 86, 87, 91, 101, 102
 Karakeçili 137, 271
 karanfil 37, 46, 50, 52, 55, 60, 66, 69, 73, 79, 89, 91, 92, 94, 95, 141, 169, 183, 184, 185, 216, 246
 Karapınar halısı 43
 kartuş 47, 48, 55, 58, 59, 60, 61, 63, 65, 66, 67, 70, 122, 202, 227, 246
 Kastamonu 13, 28, 29, 30, 40, 49, 51, 66, 67, 68, 76, 77, 128, 135, 153, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 167, 169, 170, 171, 183, 205, 217, 219, 222, 223, 226, 227, 241
 kaydırılmış düğüm 173, 192
 kazayağı 157
 kedi izi 35, 229, 230, 232, 249
 kesik elma 53, 54, 55, 58, 59, 60, 61
 Kıbrıs 23, 35, 254
 Kırşehir 18, 64, 79, 152, 153, 155, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 183, 184, 185, 221, 222, 223, 225, 227, 228, 235, 244, 247, 248, 250, 251, 253, 255, 272
 kız Bergama 138
 kız Gördes 244
 Kömürcü Kula 64, 69, 70, 245, 269, 270
 Konakaltı Camii 95
 Konya 16, 18, 20, 26, 71, 76, 172, 177, 240, 241, 242
 Konya Alaaddin Camii 242
 Kula halıları 64
 kupa 109, 110, 111, 115, 117, 140, 145, 199, 247
 Kurbanzade Camii 89
 kuşlu Uşak 17, 34, 180, 243
 Kütahya 14, 65

L

Lâdik Gülü 71
 Lâdik halıları 71
 lale 37, 38, 50, 52, 54, 71, 72, 73, 74, 75, 92, 95, 104, 151, 152, 211, 245
 lotus 35
 Lüleburgaz 22

M

Macaristan 50, 244
 madalyon 17, 27, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 47, 48,

49, 59, 103, 104, 105, 107, 108, 110, 111, 112, 119, 126, 129, 137, 138, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 161, 177, 180, 181, 192, 193, 194, 198, 199, 204, 205, 214, 243, 246, 247, 251
 madalyonlu Uşak halıları 17, 34
 Malatya 177, 181, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 206
 Manisa 37, 52, 64, 177, 192
 manzaralı Kula 64, 245
 Marco Polo 172
 Marpuçlu 72
 Megri 89, 93, 94, 95, 96, 97, 270
 Memling Gülü 193
 meşe yaprağı 110, 111, 115, 117, 120, 145, 199
 Mihaliççik 33, 141, 145
 Milas Halıları 78, 255
 Mucur Halıları 166, 255
 Muğla 14, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 130, 132, 224
 muska 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 109, 114, 120, 122

N

nar 50
 Nasrullah Camii 13, 28, 29, 30, 40, 49, 66, 67, 68, 76, 77, 128, 135, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 167, 169, 170, 205, 217, 219, 222, 223, 227

O

Oklu halı 114, 115, 246
 Osman Hamdi Bey 50, 216, 249, 254, 273
 Osmanlı saray halıları 52

P

palmet 32, 40, 41, 47, 48, 50, 51, 56, 136, 179, 186, 189, 248
 Pazar Camii 80, 81, 87, 88, 100, 105, 107, 130, 132
 Pazırık Halısı 15, 255
 Pertevniyal Valide Sultan 23
 pıtırak 73
 Post Motifli Halılar 229
 Protestan 50

R

Romanya 50, 56, 244, 254
 rozet 35, 38, 44, 47, 48, 50, 51, 52, 56, 59, 60, 66, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 83, 86, 104, 114, 131, 132, 136, 138, 144, 146, 152, 158, 171, 177, 211, 245, 248
 Rumi 268
 rüzgârgülü 174, 181

S- Ş

Sabırhane Camii 96, 97
 saf seccade 17
 şakayık 37

şal deseni 65, 66, 67
 Şamanizm 79
 saray halıları 17, 48, 52, 243, 250
 saray seccadeleri 17, 243, 250
 Sare Hatun Camii 11, 13, 25, 27, 45, 46, 54, 55, 58, 142, 180, 181, 182, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 220, 253
 sarıbaş 108, 119, 120, 246
 Şarkışla 10, 13, 119, 173, 177, 201, 248, 254
 seccade 9, 10, 11, 17, 18, 22, 23, 49, 52, 55, 64, 71, 78, 98, 108, 139, 152, 164, 166, 186, 216, 246, 250, 251, 268
 Sekibaşı Camii 94
 sekizgen girintili 135, 243
 sekiz kollu yıldız 25, 26, 41, 42, 84, 86, 87, 93, 94, 95, 115, 117, 122, 123, 143, 144, 155, 170, 180, 182, 205, 206
 Selçuklu halıları 16, 242
 selvi ağacı 186
 Şeyh Camii 93
 Sinan Beyoğlu eski Sadriazam Şehit Mehmet Paşa Vakfı 22
 Sinekli Gördes 63
 Sivas Halıları 172, 253
 Sivas Şarkışla Büyük Camii 13
 Sivrihisar 10, 14, 33, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 247, 251
 sof 140
 sonsuzluk prensibi 34
 Sultan III. Mustafa 22
 sümbül 35, 37, 44, 51, 216, 217, 218, 220, 249
 sunburst 210

T

tabanlık 52
 Tablo Halı 239, 240, 273
 tek düğüm 172, 268
 testere dişli yaprak 54, 55, 58, 59, 60, 61
 tezkere 21, 22, 241, 257
 tiftik 172
 Tokat 11, 14, 153, 155, 174, 178, 179, 204, 241
 Tonus 183, 184, 185, 248, 255, 272
 top çiçek 153, 157, 158, 166
 Topkapı Sarayı Sünnet Odası 47
 top lale 71
 Transilvanya 10, 50, 51, 52, 56, 72, 76, 83, 104, 148, 218, 244, 269
 tülü 124
 Türk düğümü 27, 29, 30, 32, 33, 41, 43, 46, 48, 49, 51, 55, 56, 58, 64, 66, 67, 68, 69, 74, 76, 77, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 110, 119, 123, 127, 129, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 141, 144, 145, 146, 148, 150, 151, 152, 155, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 166, 168, 169, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 187, 188, 189, 191, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201,

204, 205, 206, 208, 212, 213, 214, 215, 218, 220,
222, 223, 224, 227, 244, 251, 268

Türkistan 173, 177

Türkmen Aynası 108, 123, 145, 146, 192, 193, 247

Türkmen Gülü 108, 123, 145, 146, 175, 192, 193, 247,
271

Turnalı Halı 271

U

Uşak 5

Uşak Halıları 5, 10, 14, 17, 18, 21, 22, 23, 27, 28, 33,
34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
48, 49, 50, 71, 83, 104, 151, 180, 182, 218, 242,
243, 244, 245, 250, 251, 253, 254, 257, 259, 263,
264, 265, 266, 269

Uşak Seccadeleri 5, 10, 14, 17, 18, 21, 22, 23, 27, 28,
33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46,
47, 48, 49, 50, 71, 83, 104, 151, 180, 182, 218,
242, 243, 244, 245, 250, 251, 253, 254, 257, 259,
263, 264, 265, 266, 269

V

vakfiye 21, 241

Vezir-i Azam Köprülü Mehmet Paşa 262

Voyvoda 21

Y

Yeşilli Camii 72, 134

yıldız 17, 25, 26, 30, 32, 34, 37, 40, 41, 42, 56, 81, 84,
86, 87, 93, 94, 95, 98, 103, 114, 115, 117, 122,
123, 134, 138, 143, 144, 147, 155, 162, 164, 165,
166, 168, 170, 174, 180, 182, 205, 206, 208, 209,
213, 228, 240, 247

yıldız çiçeği 81

Yıldızlı Uşak 17, 34, 40, 41, 42, 269

yıldızlı Uşak halıları 17, 33, 34, 41, 243, 250

Z

Zağnos Paşa Camii 112, 115, 123, 124

Zeytinli Camii 113, 117, 118, 119, 120

Zile 14, 155, 174, 179, 204

SÖZLÜK

A

Ana Bordür: Halının kenarlarında dolanan ve ince bordürler arasında yer alan kalın bordür.

Atkı: Dokumada yatay (enine) atılan ipler.

Atkı yüzlü dokuma: Desenin yatay iplerle elde edildiği dokumalar.

B

Bordür: Halının kenarlarında dolanan inceli kalınlı birkaç sıra çerçeve.

C

Cehri: Sarı renk veren Rahamnus Petiolaris Boiss bitkisi.

Cicim: Atkı yüzlü dokumalarda, atkı ve çözgü ipleri dışında deseni veren üçüncü iplikle yapılan ve her sırada desene göre sağa veya sola kaydırılarak ve iki, üç çözgü üzerinden atlanarak sarma yoluyla yapılan dokumalardır.

Ç

Çıkrık: Yünü eğirmede ve sarmada kullanılan alet.

Çözgü: Dokumada dikey (boyuna) gerilen ipler.

Çözgü yüzlü dokuma: Desenin dikey iplerle elde edildiği dokumalar.

D

Desen: Halı yüzeyinde çeşitli renklerle yapılmış, geometrik, bitkisel, yazılı, nesneli ve figürlü bezeme şekilleri.

Dokuma: En az iki ve daha çok iplik grubunun çeşitli şekillerde birbiri arasından, altından veya üstünden geçirilmek suretiyle elde edilen ürün.

Düğüm: Halıda tek veya iki çözgü telini çeşitli tekniklerle birbirine bağlayarak kabarık bir yüzey oluşturan ip, ilmek.

Düz dokuma yaygı : Araya düğüm atılmadan, dikey ipliklerin arasına yatay ipliklerin geçirilmesi veya sarılması ile dokunan, havsız, düz satırlı dokumalardır. Kilim, cicim, zili ve sumak, Anadolu'daki en yaygın türleridir.

E

Eli belinde: Kadını, anneliği, doğurganlığı, dolayısıyla bereketi simgeleyen motif.

G

Gördes düğümü: Çift düğüm, Türk düğümünün diğer adı.

H

Halı: Atkı ve çözgü ipleri dışında deseni veren üçüncü ipliğin tek veya çift çözgü telini çeşitli tekniklerle birbirine düğümlenmesiyle ve araya atkı atılıp kirkitle sıkıştırılmasıyla yapılan havlı dokumalardır.

Halıda zemin: Halının yüzeyinde, bordürlerle sınırlandırılmış orta alan.

Hatayi: Üsluplaştırılmış çiçek süslemesi.

Hayat ağacı: Yaşamdan sonrasına olan inancı temsil eder. Bu dünya ile öbür dünya arasında bir eksen olarak kabul edilir.

I

Istar: Halı dokuma tezgâhı.

İ

İran düğümü: Halıda düğüm ipinin bir ucunun tek çözgüye dolanması, diğer ucunun yanındaki çözgü telinin arkasından dolanarak serbest bırakılması yoluyla yapılan düğüm şekli, tek düğüm.

K

Kaliçe: Halı

Kilim: İki iplikle yapılan, tersi ve düzü aynı görünen, haysız ve ince dokumalar.

Kirkit: Dokumacılıkta atkı iplerini sıkıştırmak için kullanılan demirden veya ahşaptan yapılmış dişli alet.

Kirman: Yün eğirmede kullanılan ahşaptan yapılmış alet.

Koçboynuzu: Erkekliği, cesareti ve gücü sembolize eden motif.

Kök boya: Kırmızı renk veren Rubia Tincrorum L. bitkisidir.

Kuş: Özgürlük, görkem ve gücün sembolü olarak dokumalara işlenen motif.

M

Makas: Halıda düğüm atıldıktan sonra uzun bırakılan ipleri kesmeye yarayan alet.

Mihrap köşeliği: Halı seccade yüzeyinde yer alan mihrabın tepelik kısmı ile bordürler arasında kalan üçgen şeklindeki alan.

Motif: Halı yüzeyinde çeşitli renklerle yapılmış, kaynağını doğadan alan sembolik şekiller.

Muska: Nazara ve kötü göze karşı koruduğuna inanılan motif.

Ö

Ölümlük halı veya kilim: Kişi öldükten sonra tabutun üstüne örtülmek ve defin işleminden sonra camiye serilmek üzere dokunarak saklanan dokuma. Genç kız tarafından kendisi ve müstakbel eşi için dokunur ve çeyiz olarak götürülür.

P

Palmet: Üç yapraktan oluşan bitkisel bezeme motif.

R

Rumi: Kökeni üsluplaştırılmış hayvan süslemelerine dayanan, zamanla ucu incelererek kıvrılan yaprağa dönüşen bezeme motif.

S

Saçbağı: Evlilik ve ölümsüzlüğe olan isteği yansıtan motif.

Sandık: Evlilik ve çocuk sahibi olma arzusunu dile getiren motif.

Seccade: Üzerinde namaz kılmak amacıyla dokunmuş, mihrap motifli, özel işlevli dokuma.

Sine düğümü: Tek düğüm, İran düğümünün diğer adı.

Sumak: Atkı yüzlü dokumalarda, atkı ve çözgü ipleri dışında deseni veren üçüncü iplikle yapılan ve her sırada desene göre, ters ve düz yönden, tek tek çözgü tellerine sarılarak yapılan dokumalardır.

T

Tarak: Halı dokumada kullanılan yün öbeklerini tarayarak temizlemeye yarayan alet.

Türk düğümü: Halıda iki çözgü telini birbirine bağlayan düğüm sistemi. Çift düğüm, Gördes düğümü.

Y

Yıldız: Mutluluğun ve saadetin sembolü olan motif.

Z

Zili: Atkı yüzlü dokumalarda, atkı ve çözgü ipleri dışında deseni veren üçüncü iplikle yapılan ve desene göre dikey hatlarda ve iki, üç çözgü üzerinden atlanarak sarma yoluyla yapılan dokumalardır.

RESİM LİSTESİ

Resim:	1	Selçuklu Halısı
Resim:	2	Örgülü Sekizgen Madalyon Motifli Halı
Resim:	3	Örgülü Sekizgen Madalyon Motifli Halı
Resim:	4	Örgülü Sekizgen Madalyon Motifli Halı
Resim:	5	Sekizgen Girintili Mihraplı Halı
Resim:	6	Madalyonlu Uşak Halısı
Resim:	7	Madalyonlu Uşak Halısı
Resim:	8	Madalyonlu Uşak Halısı
Resim:	9	Yıldızlı Uşak Halısı
Resim:	10	Yıldızlı Uşak Halısı
Resim:	11	Yıldızlı Uşak Halısı
Resim:	12	Çin Bulutlu Halı
Resim:	13	Dört Yapraklı Yonca Motifli Uşak Halısı
Resim:	14	Altıgen Madalyonlu Uşak Halısı
Resim:	15	Uşak (İzmir Denilen) Halısı
Resim:	16	Uşak Halısı
Resim:	17	Uşak Seccadesi
Resim:	18	Transilvanya Tipi Halı
Resim:	19	Gördes Halısı
Resim:	20	Gördes Halısı
Resim:	21	Gördes Halısı
Resim:	22	Gördes Halısı
Resim:	23	Gördes Halısı
Resim:	24	Gördes Halısı
Resim:	25	Gördes Halısı
Resim:	26	Gördes Halısı
Resim:	27	Gördes Halısı
Resim:	28	Kula Halısı
Resim:	29	Kula Halısı
Resim:	30	Kula Halısı
Resim:	31	Kula Halısı
Resim:	32	Kömürcü Kula Halısı

Resim:	33	Kömürcü Kula Halısı
Resim:	34	Ladik Halısı
Resim:	35	Ladik Halısı
Resim:	36	Ladik Halısı
Resim:	37	Ladik Halısı
Resim:	38	Ladik Halısı
Resim:	39	Ladik Halısı
Resim:	40	Milas Halısı
Resim:	41	Milas Halısı
Resim:	42	Milas Halısı
Resim:	43	Milas Halısı
Resim:	44	Milas Halısı
Resim:	45	Milas Halısı
Resim:	46	Milas Halısı
Resim:	47	Milas Halısı
Resim:	48	Milas Halısı
Resim:	49	Milas Halısı
Resim:	50	Milas Halısı
Resim:	51	Milas Halısı
Resim:	52	Milas Halısı
Resim:	53	Milas-Megri Halısı
Resim:	54	Milas-Megri Halısı
Resim:	55	Milas-Megri Halısı
Resim:	56	Milas-Megri Halısı
Resim:	57	Milas-Megri Halısı
Resim:	58	Hayat Ağaçlı Milas Halısı
Resim:	59	Ada Milas Halısı
Resim:	60	Ada Milas Halısı
Resim:	61	Ada Milas Halısı
Resim:	62	Ada Milas Halısı
Resim:	63	Milas Halısı
Resim:	64	Milas Halısı
Resim:	65	Milas Halısı
Resim:	66	Milas Halısı

Resim:	67	Çanakkale Çarklı Elek Halı
Resim:	68	Çanakkale Baratlı Halı
Resim:	69	Çanakkale Turnalı Halı
Resim:	70	Çanakkale Oklu Halı
Resim:	71	Çanakkale Oklu Halı
Resim:	72	Çanakkale Oklu Halı
Resim:	73	Çanakkale Cami Halısı
Resim:	74	Çanakkale Cami Halısı
Resim:	75	Çanakkale Sarıbaş Motifli Halı
Resim:	76	Çanakkale Sarıbaş Motifli Halı
Resim:	77	Çanakkale Kartuşlu Halı
Resim:	78	Çanakkale Türkmen Gülü Motifli Halı
Resim:	79	Çanakkale Tülü
Resim:	80	Çanakkale Seccade
Resim:	81	Bergama Halısı
Resim:	82	Bergama Halısı
Resim:	83	Bergama Halısı
Resim:	84	Bergama Halısı
Resim:	85	Bergama Halısı
Resim:	86	Bergama Halısı
Resim:	87	Bergama Halısı
Resim:	88	Karakeçili Halısı
Resim:	89	Dazkırı Halısı
Resim:	90	Dazkırı Halısı
Resim:	91	Beypazarı Halısı
Resim:	92	Beypazarı Halısı
Resim:	93	Beypazarı Halısı
Resim:	94	Beypazarı Halısı
Resim:	95	Beypazarı Halısı
Resim:	96	Beypazarı Halısı
Resim:	97	Beypazarı Halısı-Lesghi Modeli
Resim:	98	Beypazarı Halısı
Resim:	99	Beypazarı Halısı
Resim:	100	Beypazarı Halısı

Resim:	101	Beypazarı Halısı
Resim:	102	Kırşehir Halısı
Resim:	103	Kırşehir Halısı
Resim:	104	Kırşehir Halısı
Resim:	105	Kırşehir Halısı
Resim:	106	Kırşehir Halısı
Resim:	107	Kırşehir Halısı
Resim:	108	Kırşehir Halısı
Resim:	109	Kırşehir Halısı
Resim:	110	Kırşehir Halısı
Resim:	111	Mucur Halısı
Resim:	112	Mucur Halısı
Resim:	113	Mucur Halısı
Resim:	114	Mucur Halısı
Resim:	115	Sivas Halısı
Resim:	116	Sivas Halısı
Resim:	117	Sivas Halısı
Resim:	118	Sivas Halısı
Resim:	119	Sivas Halısı
Resim:	120	Sivas Halısı
Resim:	121	Sivas Halısı
Resim:	122	Sivas Halısı
Resim:	123	Sivas-Tonus Halısı
Resim:	124	Sivas-Tonus Halısı
Resim:	125	Sivas-Tonus Halısı
Resim:	126	Bayburt Halısı
Resim:	127	Bayburt Halısı
Resim:	128	Gümüşhane-Bayburt Halısı
Resim:	129	Doğu Anadolu Halısı
Resim:	130	Doğu Anadolu Halısı
Resim:	131	Doğu Anadolu Halısı
Resim:	132	Doğu Anadolu Halısı
Resim:	133	Doğu Anadolu Halısı
Resim:	134	Doğu Anadolu Halısı

Resim:	135	Doğu Anadolu Halısı
Resim:	136	Doğu Anadolu Halısı
Resim:	137	Doğu Anadolu Halısı
Resim:	138	Doğu Anadolu Halısı
Resim:	139	Doğu Anadolu Halısı
Resim:	140	Doğu Anadolu Halısı
Resim:	141	Güneydoğu Anadolu Halısı
Resim:	142	Güneydoğu Anadolu Halısı
Resim:	143	Güneydoğu Anadolu Halısı
Resim:	144	Kafkas Halısı
Resim:	145	Kafkas Halısı
Resim:	146	Kafkas Halısı
Resim:	147	Kafkas Halısı
Resim:	148	Kafkas Halısı
Resim:	149	Kafkas Halısı
Resim:	150	Kafkas Halısı
Resim:	151	Kafkas Halısı
Resim:	152	Osman Hamdi Bey Halısı
Resim:	153	Osman Hamdi Bey Halısı
Resim:	154	Doğu Anadolu Halısı
Resim:	155	Manzaralı Halı
Resim:	156	Manzaralı Halı
Resim:	157	Manzaralı Halı
Resim:	158	Manzaralı Halı
Resim:	159	Kuşlu Halı
Resim:	160	Kuşlu Halı
Resim:	161	Post Motifli Halı
Resim:	162	Post Motifli Halı
Resim:	163	Post Motifli Halı
Resim:	164	Camili Halı
Resim:	165	Camili Halı
Resim:	166	Camili Halı
Resim:	167	Camili Halı
Resim:	168	Tablo Halı
Resim:	169	Tablo Halı

